

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

JURGITA SAKALAIŠKAITĖ
ADMINISTRACINĖS TEISĖS MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

ŽEMĖS SAUGOMOSE TERITORIJOSE TEISINIS REŽIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Eduardas Monkevičius

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS.....	3
1. ŽEMĖS SAUGOMOSE TERITORIJOSE TEISINIO REŽIMO SAMPRATA IR SISTEMA	
1.1. Teisinio režimo samprata ir pagrindiniai bruožai.....	6
1.2. Saugomų teritorijų steigimo teisiniai pagrindai.....	8
1.2.1. Lietuvos saugomų teritorijų sistema.....	9
1.2.2. Saugomų teritorijų steigimo procesas	16
2. REGIONINIO PARKO VEIKLOS TEISINIAI PAGRINDAI	
2.1. Veiklą regioniniame parke reglamentuojantys teisės aktai ir planavimo dokumentai.....	20
2.2. Valstybinės regioninių parkų valdymo institucijos: jų sistema ir kompetencija.....	28
3. REGIONINIO PARKO TEISINIO REŽIMO VEIKSMINGUMAS	
3.1. Saugomos teritorijos apsaugos režimas.....	35
3.1.1. Ūkinės veiklos reguliavimo apibrėžtis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje.....	38
3.2. Žemės naudojimo reglamentavimas ir apribojimai regioniniame parke.....	40
3.3. Regioninių parkų problemos Lietuvoje: esamos situacijos apžvalga ir galimi sprendimo būdai.....	50
IŠVADOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBA.....	66
SANTRAUKA.....	68
SUMMARY.....	69
PRIEDAI.....	70

IVADAS

Temos aktualumas ir problemos esmė. Paskutiniaisiais dešimtmečiais dėl intensyvios žmonių ūkinės veiklos vis mažėja teritorijų, kuriose vyktų natūralūs gamtiniai procesai, būtų išlikęs unikalus kraštovaizdis ir gyvuotų savita augalija bei gyvūnija. Siekiant išvengti tolimesnių neigiamų pokyčių, išsaugoti gamtos ir kultūros vertybes, biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, racionalų gamtos išteklių naudojimą ir atkūrimą, daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje, įsteigtos saugomos teritorijos, kurios yra viena svarbiausių priemonių natūraliai ir sveikai gamtinei aplinkai išsaugoti.

Visgi neužtenka vien įkurti saugomas teritorijas. Saugomose teritorijose dėl kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės svarbos, gamtos ir kultūros paveldo vertybių išsidėstymo netolygumo, universalios gamtos išteklių vertės bei žmogaus veiklos neišvengiamai susikerta išsaugojimo ir ūkinio (ypač rekreacinio) naudojimo interesai. Tarpusavyje jų nesuderinus, nesubalansavus ūkinės veiklos, galima prarasti saugomas gamtos ir kultūros paveldo vertybes, jų savitumą ir patrauklumą, sumenkinti turimus rekreacinius, estetinius ir kitus išteklius, gali prasidėti ir kiti nepageidautini procesai. Saugomų teritorijų tikslams pasiekti būtina sukurti reikiamas teises, administracines, planavimo, švietimo ir kitas prielaidas, įgyvendinti apsaugos ir tvarkymo priemones, kitaip tariant, sukurti tokią sistemą, kuri užtikrintų ir patenkintų ne tik gamtinės aplinkos, bet ir vietos gyventojų, lankytojų, verslininkų poreikius. Tačiau problemos esmė yra ta, kad vientisos, darnios ir veiksmingos sistemos Lietuvoje, deja, dar nėra.

Lietuvoje įsteigta daug įvairių kategorijų, dydžio, skirtingos funkcinės paskirties saugomų teritorijų, tačiau šiame darbe apsiribojama regioninių parkų teisinio režimo analize. Kiti su saugomomis teritorijomis susiję klausimai nagrinėjami tiek, kiek tai padės atskleisti regioninio parko teisinio režimo ypatumus. Regioniniai parkai pasirinkti neatsitiktinai ir nagrinėjami dėl šių priežasčių: 1) šiuo metu jie užima didžiausią saugomų teritorijų dalį Lietuvoje; 2) Ne mažiau svarbus veiksnys būtų publikuotos teorinės medžiagos stygius bei informacijos prieinamumas. Manytume, jog šio magistro darbo tema turės praktinės naudos, nes nagrinėjama iki šiol literatūroje plačiau neatskleista tema.

Saugomų teritorijų steigimo teisinius pagrindus, žemės naudojimo ir apsaugos jose teisinį reglamentavimą bei diskusinius klausimus plačiau ar siauriau, vienu ar kitu aspektu nagrinėjo žinomi Lietuvos mokslininkai bei aplinkosaugos specialistai: P. Aleknavičius, R. Baškytė, P. Kavaliauskas, A. Marcijonas, E. Monkevičius, B. Sudavičius ir kt. Tačiau dauguma šių autorių darbų nėra skirti regioninio parko steigimo ir veiklos įvertinimui, esamų aktualių problemų sprendimui Lietuvoje. Todėl tyrimo metu gauti rezultatai gali būti panaudojami tolesniems šios

temos nagrinėjimams.

Tyrimo objektas – žemės saugomose teritorijose teisinio režimo sistemos tyrimas Lietuvoje.

Tyrimo dalykas – regioninio parko steigimo, naudojimo ir apsaugos teisinio režimo ypatumai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti regioninių parkų teisinio režimo ypatumus, įvertinti jų veiklą bei pateikti esamų problemų sprendimo būdus.

Tyrimo uždaviniai:

1. apibūdinti saugomų teritorijų sistemą Lietuvoje ir jų steigimo teisinius pagrindus;
2. išanalizuoti veiklą regioniniame parke reglamentuojančius pagrindinius teisės aktus ir planavimo dokumentus;
3. apžvelgti žemės naudojimo reglamentavimą regioniniame parke ir įvertinti žmonių ūkinės veiklos apribojimus juose;
4. atskleisti svarbiausias Lietuvos regioninių parkų problemas ir pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus.

Tyrimo hipotezė - regioninio parko teisinis režimas nėra veiksmingas ir neužtikrina tinkamos saugomų teritorijų teisinės apsaugos.

Tyrimo metodai. Moksliniam tyrimui atlikti ir iškeltiems uždaviniams pasiekti taikyti šie tyrimo metodai: dokumentų analizės, sisteminės analizės, loginis, apibendrinimo ir anketinės apklausos metodai.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas empirinis tyrimo metodas – dokumentų analizė. Šis metodas buvo taikytas siekiant gauti informacijos, kokybiškai tiriant įvairių institucijų teisės aktus (teisės aktai analizuojami kaip pirminiai informacijos šaltiniai, atitinkantys autentiškumo, patikimumo ir reikšmingumo kriterijus), Konstitucinio Teismo praktiką, mokslines publikacijas, kitus žemės saugomose teritorijose teisinio režimo analizei reikšmingus dokumentus.

Sisteminės analizės metodo pagalba buvo analizuojami saugomų teritorijų teisinio statuso ypatumai, veiklą regioniniame parke reglamentuojantys teisės aktai, atskleistos regioninių parkų problemos Lietuvoje.

Loginis ir apibendrinimo metodai pasitelkti apibendrinant analizuotą teorinę ir praktinę mokslinio tyrimo medžiagą bei formuluojant išvadas.

Taip pat buvo taikomas anketinės apklausos metodas. Atliktas regioninių parkų gyventojų nuomonės tyrimas pateikė aiškų atsakymą, kaip realiai yra vertinami regioniniai parkai ir juose taikomi įvairūs apribojimai. Atliekant tyrimą buvo apklausti ir šios srities specialistai, galintys pateikti argumentuotus atsakymus tiek į teisinio, tiek į praktinio pobūdžio klausimus. Pateiktieji

respondentų atsakymai buvo ypač vertinga tyrimo dalis.

Darbo struktūra. Magistro baigiamojo darbo struktūrą nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, tikslas bei uždaviniai. Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Norint suprasti regioniniame parke vykstančius reiškinius, neabejotina, kad pirmiausia reikia žinoti apie saugomas teritorijas. Todėl pirmajame šio darbo skyriuje nagrinėjama saugomų teritorijų samprata, sistema, jų steigimo teisiniai pagrindai.

Antrajame skyriuje analizuojami svarbiausi teisės aktai ir planavimo dokumentai, reglamentuojantys veiklą regioniniame parke, apžvelgiamos valstybinės regioninių parkų valdymo institucijos Lietuvoje.

Trečiasis šio darbo skyrius yra skirtas regioninio parko teisinio režimo veiksmingumui įvertinti. Šiame skyriuje analizuojama, su kokiais veiklos apribojimais susiduria regioninio parko teritorijoje gyvenantys žmonės, pateikiami pasiūlymai, kaip spręsti egzistuojančias problemas.

Kiekviename skyriuje pateikiamos apibendrinančios išvados. Bendros išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalba, priedai yra išdėstyti darbo pabaigoje.

1. ŽEMĖS SAUGOMOSE TERITORIJOSE TEISINIO REŽIMO SAMPRATA IR SISTEMA

1.1. Teisinio režimo samprata ir pagrindiniai bruožai

Teisinio režimo (toliau – TR) svarba valstybiniame valdyme yra neabejotina, nes kiekvienas TR parodo teisinio reguliavimo griežtumo laipsnį, tam tikrų apribojimų arba lengvatų buvimą, subjektų savarankiškumo ribas¹.

Teisinis reguliavimas yra viena iš socialinio reguliavimo formų. Pasak prof. A.Vaišvilos, „teisinis reguliavimas – tai praktiškai veikianti teisės samprata. Tai tokia socialinio reguliavimo rūšis (forma), kai teisinis poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis“². Teisinis reguliavimas atlieka išskirtinį vaidmenį. Tai pagrindinis veiksnys, nustatantis visuomenėje egzistuojančią tvarką³.

Teisinė literatūra režimo sąvoką aiškina skirtingai. Viena iš pateikiamų režimo reikšmių yra „tiksliai nustatyta tvarka“⁴. Teisės teorija TR apibrėžia kaip reguliavimo tvarką, išreikštą kompleksu teisinių priemonių, parodančių išskirtinį tarpusavyje sąveikaujančių leidimų, draudimų, pozityvių įpareigojimų derinimą ir sudarančių reguliavimo kryptingumą. TR taikomi visi teisinio reguliavimo būdai, bet kiekviename režime vienas iš būdų yra vyraujantis, lemiantis visuomeninių santykių reguliavimo specifiką⁵. TR apibrėžiami atsižvelgiant į teisės šakai būdingo visuomeninių santykių teisinio reguliavimo metodo ir dalyko savybes.

Užsienio šalių teisės literatūroje TR apibrėžiamas kaip ypatinga teisinio reguliavimo tvarka, išreikšta atitinkamomis teisinėmis priemonėmis, sukurianti norimą socialinę padėtį ir palankią ar nepalankią aplinką teisės subjektų poreikiams patenkinti⁶.

TR taip pat apibrėžiamas kaip tam tikro objekto atžvilgiu ar tam tikros veiklos srityje susiklosčiusių socialinių ryšių kompleksas, įtvirtintas teisės normose bei užtikrintas teisinėmis organizacinėmis priemonėmis⁷. Tokioms priemonėms priskiriama: 1) teisiniai aktai ir normos, nustatantys ypatingą veiklos tvarką tam tikrose srityse; 2) įgalios valstybinės institucijos, sukurtos specialiai arba įgalios formuoti ir palaikyti atitinkamą režimą; 3) išsami teisės subjektų veikimo reglamentacija ir jų tarpusavio santykiai; 4) griežta kontrolės ir atsakomybės sistema TR veikloje; 5) specialių organizacinių, techninių, materialinių ir finansinių priemonių egzistavimas. Šių

¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000. P. 202.

² Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000. P. 153.

³ Urmonas A., Milčiuvienė S. Elektros rinkos teisinis reguliavimas// Jurisprudencija. 2003, Nr. 42(34). P. 91.

⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Žodynas, 2002. P. 916.

⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2000. P. 202.

⁶ Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. Москва: Юрин – формцентр, 1998. С. 406.

⁷ Бахрах Д. Н. Административное право: учебник: часть общая. Москва: БЕК, 1993. С. 279.

priemonių sistema kiekvieno TR atveju konkretinama atsižvelgiant į specifinius saugomos srities ypatumus.

Išnagrinėjus pateiktus apibrėžimus TR galima apibrėžti kaip įstatymų leidėjo nustatytą teisinio poveikio sistemą, pagrįstą bendrais teisės principais ir užtikrintą specifiniais teisinio poveikio visuomeniniams santykiams metodais ir formomis⁸.

Teisės šaltiniai išskiria šiuos TR būdingus požymius: 1. fizinių, juridinių asmenų ir pareigūnų elgesys nustatomas specialiomis teisės normomis; 2. visuomeninių organizacijų ir valdžios institucijų veiklos išsami reglamentacija; 3. papildomų taisyklių arba visiems privalomų teisės normų išimčių taikymas⁹.

Kalbant apie TR, būtina paminėti, kad LR Seimas turi teisę ypač vertingose teritorijose nustatyti TR, apimančią nuosavybės, naudojimo, ūkinės ir kitos veiklos sąlygas, apribojimus, draudimus.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime konstatavo, kad „žemė, miškai, parkai, vandens telkiniai yra ypatingi nuosavybės teisės objektai, nes žemės, miškų, parkų, vandens telkinių tinkamas naudojimas ir apsauga yra žmogaus egzistavimo, žmogaus ir visuomenės išlikimo bei raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas. Tai suponuoja santykių, susijusių su tokių objektų priežiūra, apsauga ir naudojimu, ypatingą teisinį reguliavimą. Atsižvelgiant į minėtų objektų ypatingą išliekamąją vertę, svarbą, būtinybę juos išsaugoti ateities kartoms, tokiems objektams, palyginti su kitais objektais, įstatymu gali būti nustatytas specialus, ypatingas teisinis režimas“¹⁰.

LR Seimo 2001 m. gruodžio 4 d. priimtame Saugomų teritorijų įstatyme yra nustatytas saugomų teritorijų apsaugos režimas (žr. 3.1 poskyrį). Įvairūs Vyriausybės nutarimai, aplinkos ministro įsakymai, kitų institucijų norminiai aktai reguliuoja atskirų saugomų teritorijų kategorijų apsaugos režimus.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad TR - tai specifinė teisės subjektų veiklos tvarka, taikoma įvairiose valstybinio gyvenimo srityse, įgyvendinama įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais. TR klausimas kyla reguliuojant subjektines teises, jo pagrindas yra teisinio reguliavimo

⁸ Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 199.

⁹ Бахрах Д. Н. Административное право России. Москва: Норма, 2001. С. 412.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 str. 2 d. numatyto žemės sklypų išigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

būdas: draudimas, leidimas ar pozityvus įpareigojimas. Pagrindinė TR funkcija yra apsaugoti pilietį, visuomenę ir pačią valstybę.

1.2. Saugomų teritorijų steigimo teisiniai pagrindai

Vienas iš plačiausiai taikomų ekosistemų¹¹ ir biologinės įvairovės apsaugos būdų yra saugomų teritorijų (toliau – ST) steigimas. Be ST šiais laikais sunku įsivaizduoti gamtos ir kultūros paveldo vertybių išsaugojimą. Tai efektyviausias būdas, taikomas visose pasaulio valstybėse, norinčiose išlaikyti tai, ką sukūrė gamta ir žmogus, išsaugoti kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, tinkamai jas puoselėti ir naudoti¹².

LR saugomų teritorijų įstatyme apibrėžta, kad „saugomos teritorijos - sausumos ir (ar) vandens plotai nustatytais aiškiomis ribomis, turintys pripažintą mokslinę, ekologinę, kultūrinę ir kitokią vertę ir kuriems teisės aktais nustatytas specialus apsaugos ir naudojimo režimas (tvarka)“¹³.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje daug dėmesio buvo skirta ST sistemos plėtrai. Per gana trumpą laiką ji buvo iš esmės pertvarkyta: sukurta kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu gerai išplėtotą, mokslškai pagrįstą ST sistema.

Per praėjusį dešimtmetį ST plotas padidėjo daugiau nei tris kartus – nuo 4,75 proc. iki 14,8 proc. šalies ploto. Darnaus vystymosi strategijoje, patvirtintoje LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160¹⁴, numatyta ST plotą padidinti iki 17-18 procentų šalies ploto. Tai Lietuva įsipareigojo tapdama ES nare.

V pasauliniame parkų kongrese (Durbanas, 2003) konstatuota, kad XX a. pabaigoje ST sudarė 10 proc. žemės paviršiaus ploto. Iš viso mūsų planetoje daugiau nei 44 tūkst. įvairių ST. Valstybės jau seniai sutaria dėl poreikio išsaugoti kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, vertybes. Diskutuojama tik dėl apsaugos būdų, galimybių, veiklos organizavimo efektyvumo ir kt. Senokai suvokta, kad kiekviena šalis gali pasirinkti jai priimtiniausias apsaugos formas priklausomai nuo susiklosčiusios teisinės, planavimo sistemos ir tradicijų¹⁵.

Paskutinio dešimtmečio ST plėtros tendencijos pasaulyje ir atskiruose regionuose, taip pat ir Lietuvoje yra šios:

- ST tvarkymo planų parengimas ir įgyvendinimas, jų integravimas į bendrąjį planavimą;

¹¹ **Ekosistema** – funkcinė gyvųjų organizmų ir jų gyvenamosios aplinkos sistema, kurios komponentus sieja tarpusavio ryšiai, medžiagų apykaitos bei energijos pasikeitimo procesai (Saugomų teritorijų įst. 2 str. 13 d.).

¹² Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 16

¹³ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029.

¹⁵ Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 16 – 17.

- ST apsaugos statuso užtikrinimas ir tvarkymo tobulinimas – teisės aktų sistemos tobulinimas ir jų įgyvendinimas, privatizavimo proceso reguliavimas, ST planavimo ir planų įgyvendinimo efektyvumo bei ST sistemos administravimo tobulinimas, ST uždavinių įgyvendinimas kituose sektoriuose, ST darbuotojų mokymas, stebėsenos (monitoringo) tobulinimas, finansavimo didinimas;
- paramos ST didinimas – prioritetų, susijusių su vietos bendrijų interesais, nustatymas, informavimo sistemos stiprinimas, tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimas, vietos gyventojų paramos ST didinimas;
- ST sistemos plėtra – nacionalinių ir regioninių parkų sistemos formavimo baigimas, „Natura 2000“ tinklo sukūrimas, ST ribų optimizavimas, gamtinio karkaso, ekologinio tinklo kūrimas nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu lygmenimis¹⁶.

Išskirtinis Lietuvos ypatumas – joje sukurta ST sistema pasižymi ypatingu dėmesiu užtikrinti kraštovaizdžio įvairovei reikalingą konservacinę saugą tiek gamtinių bei kultūrinių kompleksų, tiek atskirų komponentų kontekste. Unikalus pasauliniu mastu mūsų valstybinių parkų sistemos bruožas – jų tikslinė paskirtis reprezentuoti Lietuvos etnokultūrinės sritis, vertingiausias jų kraštovaizdžio etalonus¹⁷.

Apibendrinant galima teigti, kad ST – tai tikra neįkainojamų mūsų vertybių saugykla. Lietuvos ST sistema tapo integruota aplinkosaugos dalimi, o jų ploto didėjimas rodo aplinkosaugos institucijų pastangas išsaugoti natūralius gamtinius kompleksus, kultūros paveldo vertybes.

1.2.1. Lietuvos saugomų teritorijų sistema

Lietuvoje ST yra apjungtos į tam tikrą, moksliskai pagrįstą, sistemą. Tarptautinių žodžių žodyne sistema yra apibrėžiama kaip „planingas, taisyklingas išdėstymas, sutvarkymas, bendros funkcijos susietų vienetų visuma“¹⁸.

Kaip teigia S. Karazija, ši sistema – tai visuma įvairaus pobūdžio, paskirties ir naudojimo režimo ST, kurios išdėstytos pagal atitinkamus principus ir užtikrinant šioms teritorijoms skiriamų funkcijų atlikimą. Autorius išskiria keletą pagrindinių reikalavimų ST sistemai:

- reprezentatyvumas – ST sistema turi apimti visus vertingus, retus gamtinius kompleksus bei jų dalis;
- reikalavimas funkcinėi įvairovei reiškia, kad sistema turi susidėti iš įvairių ST rūšių, atliekančių

¹⁶ Ten pat, P. 323.

¹⁷ Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida. – Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008. P. 114.

¹⁸ Bendorienė A., Bogušienė V., Dagytė E. ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma littera, 2004. P. 683.

tam tikras funkcijas ir išskirtų pagal tam tikrus skirtingus kriterijus;

- trečiuoju reikalavimu S. Karazija išskiria funkcionavimo patikimumą, kuris apima ST vietos, padedančios lengviau organizuoti reikalingą apsaugą, parinkimą, specialias apsaugos priemones bei specialų, atitinkantį ST statusą, ūkinį režimą;
- erdvinis organizuotumas reiškia, kad atskirų kategorijų ST išdėstymas viena kitos atžvilgiu turi padėti spręsti visai sistemai keliamus uždavinius;
- ST sistema turi sietis su bendra gamtos apsaugos sistema¹⁹.

Lietuvos ST sistema kuriama siekiant:

1. išsaugoti tiek gamtos, tiek kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio, biologinę ir genetinę įvairovę.
2. Užtikrinti ekologinę kraštovaizdžio pusiausvyrą, darnų aplinkos išteklių naudojimą ir atkūrimą.
3. Sudaryti palankias sąlygas pažintinio turizmo plėtrai (orientuojantis į tikslingą krašto gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų, kraštovaizdžio bei istorijos pažinimą), moksliniams tyrimams ir gamtinės aplinkos būklės stebėjimams.
4. Propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus bei objektus (vertybes), kraštovaizdžio apsaugos idėjas ir tradicinį gyvensenos būdą, etnokultūros papročius²⁰.

Kurdama ST sistemą, Lietuva pasirinko integruotą kelią, kuriuo kryptingai einama jau daugiau nei penkis dešimtmečius. ST sistema apima gamtos ir kultūros paveldo apsaugą, saugo ne tik gyvosios, bet ir negyvosios gamtos vertybes, unikalius ir būdingus kraštovaizdžio kompleksus (nuo natūralių iki urbanizuotų).

Iš tiesų nuo 1992 m. galima teigti, kad turime ne pavienes ST, o mokslškai pagrįstą ST sistemą. Lietuvos ST sistemai būdingas įvairumas, reprezentatyvumas, kompleksiškumas, pakankamumas, tolygumas, susietumas ir lankstumas. Tai leidžia rasti vietos visoms naujoms idėjoms, tiek nacionalinėms, tiek tarptautinėms, įgyvendinti, visoms vertybėms išsaugoti²¹.

ST tinklo plėtros kryptys ir konkretūs veiksmai yra numatyti LR teritorijos bendrajame plane, kuriame konstatuojama, kad ST sistema integruoja gamtos ir kultūros paveldo apsaugą, yra funkcionaliai diferencijuota ir iš esmės atitinka pasaulio standartus²².

Lietuvos ST sistemos kūrimui labai svarbūs buvo: pirma, vėlyvojo sovietmečio (1980 - 1989 m.) dešimtmetis, kada šalies ST tinklas pradėtas formuoti mokslškai, pagal specialią Vilniaus universiteto prof. P. Kavaliausko parengtą sisteminę koncepciją ir antra, dabartinis po

¹⁹ Karazija S. Miškai ir saugomos teritorijos. - Kaunas: Girionys, 1994. P. 67.

²⁰ Baltrėnas P., Butkus D., Oškinis V. ir kt. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Technika, 2008. P. 253.

²¹ Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 20.

²² Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. IX-1154 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 110-4852.

Nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.) sekęs etapas, kada iš esmės buvo baigtas minėtos koncepcijos realizavimas bei ženkliai sustiprinta biologinė kraštovaizdžio apsauga²³. Svarbiausiais dabartinio periodo bruožais laikytina tai, kad jo metu buvo:

- iš esmės užbaigtas formuoti Lietuvos nacionalinių parkų tinklas (1991m.), sukurta regioninių parkų sistema bei ženkliai išplėstas valstybinių draustinių tinklas (1992 m.);
- parengta ir juridškai įteisinta kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą užtikrinanti gamtinio karkaso formavimo metodologija bei teritorinis jos lokalizavimas;
- parengti ir priimti LR saugomų teritorijų ir nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymai;
- sukurta ST administravimo sistema, įsteigtos visų naujai paskelbtų rezervatų, nacionalinių ir regioninių parkų direkcijos;
- pradėta kurti naujos kokybės ST planavimo sistema – parengtos ir patvirtintos visų nacionalinių parkų planavimo schemos, regioninių parkų zonavimo schemos;
- įsteigtas pirmasis biosferos rezervatas (2002 m.) ir pradėtas kurti „Natura 2000“ teritorijų tinklas, integruojant jį į nacionalinių ST sistemą, steigiant biosferos poligonus²⁴.

Pagal Saugomų teritorijų įstatymą, priimtą Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. gruodžio 4 d., Lietuvos ST sistemą sudaro šios ST kategorijos:

- konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos;
- atkuriamosios apsaugos prioriteto teritorijos;
- ekologinės apsaugos prioriteto teritorijos;
- kompleksinės ST²⁵.

Visos šios ST yra suskirstytos į tam tikrus tipus, kurie dar skirstomi į smulkesnes grupes, įvardijančias vienokią ar kitokią ST įkūrimo paskirtį (žr. 1 priedą).

Konservacinės apsaugos prioriteto (išsaugančios) teritorijos – tai teritorijos, kuriose saugomi unikalūs arba tipiški gamtinio ir (ar) kultūrinio kraštovaizdžio kompleksai bei objektai ir biologinė įvairovė. Šiai kategorijai priskiriami šie ST tipai: rezervatai, draustiniai ir paveldo objektai.

Rezervatai – ST, įsteigtos išsaugoti bei tirti moksliniu požiūriu ypač vertingus gamtinius ar kultūrinius teritorinius kompleksus, užtikrinti natūralią gamtinių procesų eigą arba kultūros vertybių autentiškumo palaikymą, propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų apsaugą. Šiose teritorijose nustatoma konservacinė pagrindinė tikslinė žemės naudojimo paskirtis nutraukiant jose ūkinę veiklą (ūkinė veikla apibrėžiama kaip gamybinė, rekreacinė ar profesinė veikla, turinti

²³ Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida. – Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008. P. 109.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

poveikį aplinkai).

Pagal saugomų vertybių pobūdį išskiriami gamtiniai ir kultūriniai rezervatai. Gamtiniai rezervatai skirti ypač vertingiems gamtinio kraštovaizdžio kompleksams išsaugoti, o kultūriniai (rezervatai-muziejai) – ypač vertingiems kultūrinio kraštovaizdžio kompleksams išsaugoti. Pagal steigimo ir veiklos organizavimo ypatumus gali būti valstybiniai rezervatai, rezervatai, esantys valstybiniuose parkuose ir biosferos rezervatuose bei rezervatinės apyrbės (nedidelio ploto gamtinis arba kultūrinis rezervatas, kurio apsaugai ir priežiūrai nėra steigama direkcija).

Draustiniai – ST, įsteigtos išsaugoti moksliniu bei pažintiniu požiūriu vertingas gamtos ir (ar) kultūros vietoves, jose esančius gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę bei genetinį fondą. Šiose teritorijose esančių vertybių išsaugojimas užtikrinamas nenutraukiant jose ūkinės veiklos.

Pagal saugomų gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų (vertybių) pobūdį išskiriami gamtiniai, kultūriniai ir kompleksiniai draustiniai (žr. 1 priedą). Pagal steigimo ir veiklos organizavimo ypatumus gali būti valstybiniai draustiniai, savivaldybių draustiniai ir draustiniai, esantys valstybiniuose parkuose ar biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijose.

Paveldo objektai – atskiri arba tankias grupes sudarantys gamtos ir kultūros paveldo objektai – kraštovaizdžio elementai, kuriems dėl jų vertės teisės aktais nustatytas specialus apsaugos ir naudojimo režimas. Vertingiausi paveldo objektai skelbiami gamtos arba kultūros paminklais.

Atkuriamosios apsaugos prioriteto (atkuriančios ir palaikančios) teritorijos - teritorijos, kuriose saugomi, atkuriami, palaikomi, gausinami bei ribotai naudojami veiklai ir visuomenei svarbūs gamtos ištekliai. Joms priskiriami atkuriamieji ir genetiniai sklypai.

Atkuriamieji sklypai – tai ST, skirtos veiklos nuskurdintoms gamtos išteklių rūšims arba jų kompleksams apsaugoti, atkurti, pagausinti bei ribotai naudoti gamtos išteklius.

Genetiniai sklypai – ST, skirtos sėkliniams medynams ir kitų rūšių natūraliems genetiniams ištekliams išlaikyti.

Ekologinės apsaugos prioriteto (apsaugančios) teritorijos – tai teritorijos, kuriose užtikrinama ekologinė kraštovaizdžio pusiausvyra, siekiama išvengti neigiamo poveikio saugomiems gamtos ir kultūros paveldo teritoriniams kompleksams bei objektams (vertybėms), izoliuoti juos nuo neigiamo antropogeninių objektų ir veiklos poveikio aplinkai.

Šiai ST kategorijai priskiriamos ekologinės apsaugos zonos: *bendrosios ekologinės apsaugos* (miestų ir kurortų, pajūrio ir laukų apsaugos, požeminių vandenų (vandenviečių), paviršinio vandens telkinių, agrarinių takoskyrų bei intensyvaus karsto apsaugos), *buferinės apsaugos* (valstybinių rezervatų, valstybinių parkų ir valstybinių draustinių, paveldo objektų), *fizinės apsaugos* (paveldo objektų, valstybinio geodezinio pagrindo punktų, elektros linijų,

dujotiekių ir naftotiekių, ryšių linijų bei kitų infrastruktūros objektų), *vizualinės* (regimosios) *apsaugos* (paveldo objektų, astronomijos observatorijų, aerodromų bei kitų infrastruktūros objektų), *sanitarinės apsaugos* (gamybinių ir komunalinių objektų, žemės ūkio įmonių bei kitų ūkio ir infrastruktūros objektų) ir *rezervuojančios apsaugos* (perspektyvių naudingųjų iškasenų plotų) *zonos*. Ekologinės apsaugos zonose nustatomi veiklos apribojimai, norint apsaugoti gretimas teritorijas ar objektus, taip pat aplinką nuo galimo neigiamo veiklos poveikio.

Kompleksinės ST - gamtiniu ir (ar) kultūriniu vientisumu pasižyminčios teritorijos, kuriose pagal bendrą apsaugos, tvarkymo ir naudojimo programą sujungiamos įvairių apsaugos kryptų prioriteto, taip pat rekreacinės ir ūkinės zonos. Šiai kategorijai priskiriami šie ST tipai: valstybiniai parkai – nacionaliniai ir regioniniai parkai, biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijos.

Valstybiniai parkai – didelio ploto ST, įsteigtos gamtiniu, kultūriniu ir rekreaciniu požiūriais sudėtingose, ypač vertingose teritorijose, kurių apsauga ir tvarkymas siejamas su teritorijos funkcinių bei kraštovaizdžio tvarkymo zonų nustatymu. Pagal reikšmę valstybiniai parkai skirstomi į nacionalinius ir regioninius parkus.

Nacionaliniai parkai – ST, įsteigtos nacionalinės svarbos gamtiniam ir kultūriniam kraštovaizdžiui, reprezentuojančiam šalies etnokultūrinių sričių gamtos bei kultūros savitumus, saugoti ir tvarkyti. Istorinių Lietuvos valstybingumo centrų kultūriniais kompleksams ir jų gamtinei aplinkai išsaugoti steigiami istoriniai nacionaliniai parkai.

Regioniniai parkai (toliau – RP) – ST, įsteigtos gamtiniu, kultūriniu ir rekreaciniu požiūriais regioninės svarbos kraštovaizdžiui ir ekosistemoms saugoti, jų rekreaciniam bei ūkiniam naudojimui reglamentuoti.

RP atsiradimą Lietuvoje lėmė tai, kad ilgą laiką (nuo 1960 m.) šalyje egzistavusių kraštovaizdžio draustinių, įsteigtų vaizdingiems kraštovaizdžio kompleksams išsaugoti, rekreacinis bei ūkinis režimas neatitiko ir negalėjo atitikti draustiniams keliamų reikalavimų, nes šios polifunkciškai reikšmingos teritorijos negalėjo būti tvarkomos vien pagal konservacinius principus. Ieškant būdų, kaip išsaugoti gamtiniu, kultūriniu bei pažintiniu požiūriu vertingų stambių regioninės reikšmės vientisų ekosistemų kraštovaizdį, suderinant kraštovaizdžio išsaugojimo bei rekreacinius ir ūkinius interesus, šeštojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje kilo idėja sukurti RP sistemą²⁶.

RP – didžiausią plotą užimanti ST rūšis. Jie užima beveik 7 proc. (444 731 tūkst. ha) šalies ploto, t.y. beveik pusę visų Lietuvos ST. RP įsteigti 1992 m. rugsėjo 24 d. vienu LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu²⁷.

²⁶ Jankevičius K., Stasinas J. Lietuvos aplinkosaugos raida. – Vilnius: ABO, 2000. P. 264.

²⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. I-2913 „Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo“// Valstybės žinios. 1992, Nr. 30-913.

Pagal gamtos ir kultūros vertybių išsidėstymą, jų naudojimo galimybes RP teritorijos skirstomos į funkcinio prioriteto zonas, kurių vienoje prioritete iškeliamas vertybių išsaugojimas, kitose – poilsio organizavimas ir pan., nustatant skirtingą apsaugos ir naudojimo režimą.

Svarbiausioji RP funkcija – teritorijos rekreacinis panaudojimas. Visi Lietuvos RP turi direkcijas, kai kurie – informacijos centrus, gamtos mokyklas. Tiek RP gyventojai, tiek lankytojai privalo laikytis jų nuostatų, kitų teisės aktų, reglamentuojančių veiklą RP, taip pat nustatytų ūkinės veiklos apribojimų ir reikalavimų. Be to, RP nuolatos gyvenantys asmenys gali verstis veikla, kuri neprieštarauja RP paskirčiai (žemės ūkiu, žūkle ir pan.), tačiau neturi trukdyti lankyti saugomus objektus. Bet kokia ūkinė, rekreacinė ar kuri kita veikla neturi iš esmės keisti parko kraštovaizdžio, teršti aplinkos, pažeisti ekologinės pusiausvyros.

RP pavaldūs Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos, išskyrus Pavilnių bei Verkių RP, priklausančius Vilniaus miesto savivaldybei.

Biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijos – ST, įsteigtos globalinei bei regioninei biosferos stebėsenai (monitoringui) ir gamtosaugos eksperimentams vykdyti, taip pat jose esantiems gamtos kompleksams išsaugoti. Joms priskiriami biosferos rezervatai ir biosferos poligonai.

Biosferos rezervatai kuriami įgyvendinti tarptautinę biosferos pokių stebėsenos (monitoringo) programą ir atlikti gamtosaugos eksperimentus reprezentaciniuose natūraliuose gamtinių zonų kompleksuose bei juos supančiose teritorijose.

Biosferos poligonai steigiami vykdyti nacionalinę ir regioninę aplinkos stebėseną (monitoringą) ypatingą geoekologinę svarbą turinčiose teritorijose.

Konservacinės apsaugos prioriteto ir kompleksinės ST yra svarbiausios ir kartais vadinamos ypač ST.

Iki 1992 metų Lietuvoje buvo tokios ST: nacionalinis parkas, kuris 1991 m. sausio 1 d. užėmė apie 30 tūkst. ha, arba 9,5 proc. plotą, Čepkelių, Kamanų bei Žuvinto rezervatai, kurie 1991 m. sausio 1 d. užėmė apie 17,5 tūkst. ha, arba 5,5 proc. plotą ir apie 270 tūkst. ha, arba 85 proc. plotą užimantys draustiniai. 1993 metais, kai buvo priimtas Saugomų teritorijų įstatymas, ST sistemos struktūra pasipildė naujomis ST, draustiniai išskirti į valstybinius ir savivaldybių. 2004 metais įsteigtos naujų kategorijų ST, t.y. atkuriamieji sklypai ir biosferos poligonai, žymiai padidino bendrą ST užimamą plotą²⁸.

Šiuo metu Lietuvos ST užima 968 066 tūkst. ha, t. y. 14,08 proc. šalies ploto. Lietuvos ST sistemą sudaro 6 rezervatai (du iš jų kultūriniai), daugiau kaip 300 draustinių, 5 nacionaliniai parkai (vienas – istorinis), 30 regioninių parkų (vienas – istorinis), 1 biosferos rezervatas, 26 biosferos

²⁸ Saugomų teritorijų planavimo ir tvarkymo programa 2005 – 2006 m.// <http://www.am.lt/VI/files/0.568121001128435117.doc>; prisijungimo laikas: 2009-02-12.

poligonai, 3 atkuriamieji sklypai ir daugybė paveldo objektų (žr. 2 priedą).

Pastebėtina, jog tik rezervatuose, kurie užima vos 0,29 proc. šalies ploto ir kuriuose nėra privačios žemės nuosavybės, neleidžiama jokia ūkinė veikla ir netgi lankymasis juose yra apribotas. Kitose ST gyvena žmonės, atliekama žemės ir miškų ūkio bei kita veikla, nacionaliniuose ir RP išskiriamos rekreacinės zonos, skirtos visuomenės reikmėms tenkinti, skatinamas pažintinio turizmo organizavimas. Taigi ST derinami apsaugos ir naudojimo interesai. Iš esmės jose pirmiausia Lietuvoje buvo pradėtos įgyvendinti darnios plėtros nuostatos²⁹.

Kai kurios ST yra įtrauktos į tarptautinių ST sąrašus. Čepkelių, Kamanų, Viešvilės gamtiniai rezervatai ir Žuvinto biosferos rezervatas bei Nemuno deltos RP įrašyti į Ramsaro konvencijos tarptautinės svarbos pelkių sąrašą. Nemuno deltos ir Pajūrio RP bei Kuršių nerijos nacionalinis parkas įeina į teritorijų, priklausančių Baltijos jūros apsaugos sistemai, sąrašą. Iš penkių nacionalinių parkų Kuršių nerijos nacionalinis parkas įtrauktas į UNESCO³⁰ pasaulio paveldo sąrašą, taip pat šiam sąrašui priklauso ir Kernavės bei Vilniaus pilių rezervatai.

Dabartinę šalies ST sistemą efektyviai papildė Europos Bendrijos svarbos „Natura 2000“ teritorijos. Europos ekologinis tinklas „Natura 2000“ - tai europinės svarbos ST bendrasis tinklas, susidedantis iš buveinių ir paukščių apsaugai svarbių teritorijų, skirtas išsaugoti, palaikyti ir prireikus atkurti natūralius buveinių tipus, gyvūnų ir augalų rūšis visoje Europos Bendrijos teritorijoje³¹.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvos ST sistemos kūrimo procesas nuo 1992 metų žengė nemažą žingsnį: 1993 m. priimtas LR Saugomų teritorijų įstatymas 2001 m. buvo pakeistas nauju, įsteigta 30 RP, daugiau kaip 300 draustinių, Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, kas įtakojo naujų kategorijų ST steigimą. Tačiau, reikia pabrėžti, kad vien tik įsteigti ST neužtenka. Turi būti užtikrinta tinkama šių teritorijų apsauga planuojant ir įgyvendinant konkrečias apsaugos priemones, taip pat kontroliuojama kaip laikomasi Saugomų teritorijų įstatyme bei kituose teisės aktuose numatytų veiklos ST apribojimų.

²⁹ Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 27

³⁰ UNESCO *Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija* (Paryžius, 1972 m.) įpareigoja ją pasirašiusias valstybes imtis priemonių apsaugoti jų teritorijoje esančioms vietovėms, turinčioms ypatingą kaip Pasaulio paveldo dalis vertę.

³¹ Baltrėnas P., Butkus D., Oškinis V. ir kt. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Technika, 2008. P. 262.

1.2.2. Saugomų teritorijų steigimo procesas

ST kaip teisinę kategoriją apibūdina šie formalūs požymiai: 1) kompetentingos valstybės (savivaldos) institucijos sprendimo dėl konkrečios vietovės ar objekto paskelbimo saugomu priėmimas; 2) naujai įsteigtos ST ribų nustatymas vietovėje; 3) teisės akto, reglamentuojančio veiklą tam tikroje ST, priėmimas. Visi šie požymiai apibūdina ST steigimo procedūrą³².

ST steigimo procesas prasideda nuo iniciatyvos pareiškimo įsteigti tam tikrą ST. Tokia iniciatyvos teisė suteikta ne tik Vyriausybei (valstybinių rezervatų, valstybinių parkų atžvilgiu), Aplinkos ministerijai (valstybinių draustinių, biosferos poligonų, atkuriamųjų ir genetinių sklypų atžvilgiu), savivaldybių taryboms (savivaldybių draustinių, savivaldybių paveldo objektų atžvilgiu) bet ir nevalstybinėms organizacijoms, fiziniams ar juridiniams asmenims.

Nevalstybinių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pasiūlymų dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų ir apsaugos režimo pakeitimo teikimo ir nagrinėjimo tvarkos apraše³³ nustatyta tvarka nevalstybinės organizacijos, fiziniai ar juridiniai asmenys gali teikti pasiūlymus dėl ST steigimo. Šie pasiūlymai pateikiami Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos (toliau – VSTT).

Pasiūlyme dėl ST steigimo turi būti nurodoma: juridinio/ fizinio asmens rekvizitai, kokio tipo ir kokio ploto naują ST siūloma steigti bei pagrindinė informacija apie teritoriją, su kuria susijęs pasiūlymas: 1. savivaldybė, seniūnija, teritorijos schema, kurioje pažymimos siūlomos ST, jos zonų (jei tokios turi būti nustatomos pagal teisės aktus) ribos, vertingų objektų, vietovių lokalizacija, kita svarbi informacija; 2. objekto, vietovės vertės požymių atitiktis ST steigimo tikslams pagal Saugomų teritorijų įstatymą; 3. žemės nuosavybės forma, informacija apie žemės savininkų ir valdytojų skaičių, vyraujančią žemės sklypų dydį; 4. esamos ir planuojamos veiklos rūšys, susijusios su žemės naudojimu; 5. veikla, daranti žalą vertingiems objektams, vietovėms ar galinti joms pakenkti ir dėl to reikalinga nutraukti ar apriboti; 6. vertingų objektų, vietovių išlikimą užtikrinanti veikla (jeigu tokia būtina); 7. teritorijos naudojimo perspektyvos, numatytos bendrojo ir (ar) specialiojo teritorijų planavimo dokumentuose. Pasiūlyme taip pat turi būti nurodyta, ar žinoma žemės sklypų savininkų ir valdytojų nuomonė dėl ST steigimo.

Visus pasiūlymus dėl ST steigimo nagrinėja aplinkos ministro sudaryta Pasiūlymų nagrinėjimo komisija (toliau - Komisija), kuri įvertina ar pasiūlymas atitinka Saugomų teritorijų įstatyme nustatytus ST steigimo tikslus, ar jame apibūdinta objekto, vietovės gamtinė, mokslinė,

³² Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 201.

³³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. D1-491 „Dėl nevalstybinių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pasiūlymų dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų ir apsaugos režimo pakeitimo teikimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 104-4365.

pažintinė ir kitokia vertė pakankama ST steigti. Komisiją sudaro ne daugiau kaip 9 nariai, iš kurių Komisijos pirmininką skiria aplinkos ministras. Komisijos posėdžius gautiems pasiūlymams dėl ST steigimo nagrinėti organizuoja VSTT.

Komisija gali priimti tokius sprendimus dėl svarstomo pasiūlymo ST steigti:

1. rekomenduoti inicijuoti papildomus vertingų objektų, vietovių tyrimus; 2. pritarti pasiūlymui, tačiau rekomenduoti inicijuoti kitos kategorijos ar tipo ST, nei pasiūlymo dėl ST steigimo teikėjas buvo nurodęs; 3. pritarti pasiūlymui ir rekomenduoti inicijuoti ST steigimą; 4. nepritarti pasiūlymui (nurodant motyvuotas tokio sprendimo priežastis) ir neteikti rekomendacijos dėl ST steigimo inicijavimo.

Komisijos sprendimai pateikiami aplinkos ministrui. Atsižvelgdamas į Komisijos sprendimus, aplinkos ministras priima sprendimą dėl pateikto pasiūlymo ST steigti. VSTT per 10 darbo dienų nuo aplinkos ministro sprendimų priėmimo dienos parengia ir išsiunčia atsakymą pasiūlymo dėl ST steigimo teikėjui.

Teikiant pasiūlymus dėl savivaldybių draustinių steigimo ir savivaldybių gamtos paveldo objektų paskelbimo, vadovaujamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 19 d. nutarimu Nr. 56 patvirtintu Savivaldybių draustinių steigimo ir savivaldybių gamtos paveldo objektų skelbimo tvarkos aprašu³⁴.

Pasiūlymai steigti rezervatus, valstybinius parkus, valstybinius draustinius ir biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijas turi atitikti nustatytus kriterijus, būti pagrįsti moksliniais tyrimais, kurių pagrindu parengiamas ST ribų planas, kiti specialiojo planavimo dokumentai.

Prieš steigiant rezervatus, valstybinius parkus, valstybinius draustinius ir biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijas, įvertinami visuomenės poreikiai, atliekamas ekonominis vertinimas, numatomos reikalingos nutraukti veiklos (jeigu tai būtina) kompensavimo, žemės išpirkimo, pažeistų teritorijų atkūrimo išlaidos bei ST steigimo ir išlaikymo finansavimo šaltiniai. Jei apsaugos negali užtikrinti teisės aktai ar tipiniai reglamentai, steigiamo rezervato, valstybinio parko, draustinio ir biosferos monitoringo teritorijos ribų plane gali būti nurodyti papildomi reglamentai, nustatantys galimas arba ribojamas (draudžiamas) veiklos rūšis, statinių tipus, aukštį bei medžiagas, užstatymo tankumą, linijas ar vietas.

Vietovės ST steigti gali būti rezervuojamos, paveldo objektų sąrašai sudaromi pagal parengtus teritorijų planavimo dokumentus (šalies, apskričių, savivaldybių bendruosius planus, ST tinklų schemas ir kt.), taip pat remiantis mokslinių tyrimų nustatytais gamtinių ir kultūrinių kompleksų bei objektų (vertybių) vertės požymiais atlikus ekonominį vertinimą. Laikinais

³⁴ Valstybės žinios. 2006, Nr. 9-335.

reglamentais jose gali būti apribojama arba uždraudžiama veikla, galinti sumenkinti nustatytus vertės požymius, kol bus išspręstas ST įsteigimo ar paveldo objektų paskelbimo klausimas³⁵.

ST steigimas yra susijęs su veiklos apribojimu ar net visišku uždraudimu nustatytose teritorijose, todėl žemės savininkai, valdytojai bei naudotojai, kurių žemės valdose numatoma steigti ST, nustatyti apribojimus, apie tai turi teisę gauti informaciją. Jie yra informuojami Teritorijų planavimo įstatyme³⁶ nustatyta teritorijų planavimo dokumentų derinimo ir svarstymo su visuomene tvarka, rengiant ST ribų planus.

Valstybės institucijos ir savivaldybės, teikiančios steigti ST arba skelbti kraštovaizdžio, istorijos, archeologijos ir kultūros objektus saugomais, privalo ne vėliau kaip prieš 6 mėn. apie tai pranešti žemės savininkams ir naudotojams, taip pat informuoti juos apie numatomą jų veiklos tose teritorijose ribojimo pobūdį³⁷. Žemės ir kito nekilnojamojo turto savininkams bei valdytojams suteikiama teisė pretenzijas dėl pasiūlymų steigti ST pareikšti institucijai, teikiančiai pasiūlymus dėl ST steigimo, objektų skelbimo saugomais, o jeigu ST įsteigtos, paveldo objektai paskelbti saugomais neatsižvelgiant į žemės savininkų bei valdytojų pretenzijas, jie turi teisę kreiptis į teismą. Kai kuriais atvejais ST gali būti steigiamos neatsižvelgiant į žemės savininkų bei valdytojų pretenzijas, t.y. tuomet, kai kraštovaizdžio kompleksams ar objektams gresia išnykimas ar sunaikinimas, jeigu nebus įvestas specialus jų apsaugos režimas.

ST steigimas taip pat derinamas su teritorijų planavimo dokumentų rengimą koordinuojančiomis institucijomis, valstybinėmis žemėtvarkos tarnybomis bei vietos savivaldos institucijomis.

Galutinį sprendimą dėl ST įsteigimo priima: 1. Seimas (steigiant valstybinius rezervatus ir valstybinius (nacionalinius ir regioninius) parkus. Steigiant RP, Seimui pateikiami RP ribų planų projektai); 2. Vyriausybė (steigiant valstybinius draustinius, biosferos rezervatus, rezervatines apyrbes); 3. Aplinkos ministerija (skelbiant gamtos paveldo objektus, biosferos poligonus, atkuriamuosius ir genetinius sklypus bei ekologinės apsaugos zonas); 4. savivaldybių tarybos (steigiant savivaldybių draustinius, skelbiant savivaldybių paveldo objektus).

Apie ST, saugomus gamtos, istorijos, archeologijos ir kultūros objektus yra nustatomos apsaugos zonos. Tokios apsaugos zonos nustatomos steigiant ST, o šių žemių režimą nustato kiekvienos ST nuostatai. Apsaugos zonų paskirtis – saugoti teritorijas ir jose esančius objektus nuo neigiamo ūkinės veiklos poveikio, išsaugoti tradicinius vietovės ypatumus ir aplinką, užtikrinti

³⁵ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

³⁶ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 21-617.

³⁷ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 207.

bendrajį ekologinį kraštovaizdžio stabilumą³⁸.

Isteigtų ST ir jų apsaugos zonų ribos Vyriausybės įgaliotų institucijų teikimu žymimos Žemės kadastro žemėlapiuose, teritorijų planavimo dokumentuose, taip pat pažymimos ir vietovėje³⁹.

ST steigimas yra siejamas su valstybės teise riboti žemės savininkų bei naudotojų veiklą. Ūkinė veikla ST remiasi visišku arba daliniu žmogaus veiklos draudimu, t. y. steigiant ST yra nustatomi vienokio ar kitokio dydžio ūkinės veiklos apribojimai, kurie skiriasi priklausomai nuo ST statuso (veiklos ribojimo apimtis paprastai lemia ST kategorija ir tikslai, kurių siekiama nustatant ST režimą).

Saugomų teritorijų įstatyme nustatyta, jog žemės savininkams bei valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja ST, keičiamas esamos ST statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, išmokamos kompensacijos⁴⁰. Jų apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarką nustato Vyriausybė⁴¹.

Taigi ST statusas tam tikrai vietai suteikiamas tik atlikus jos ir joje esančių objektų, gamtinių bei kultūrinių kompleksų tyrimus. Jei teritorija turi pripažintą mokslinę, ekologinę, kultūrinę ar kitokią vertę, joje nustatomas specialus režimas, t.y. teritorijai, kuri teisės aktų nustatyta tvarka paskelbta ST, galioja specialūs ūkinės veiklos ir statybos joje vykdymo reikalavimai ir apribojimai, specialūs apsaugos ir tvarkymo ypatumai.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 1100 „Dėl Kompensacijų žemės savininkams ir valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 1100.

2. REGIONINIO PARKO VEIKLOS TEISINIAI PAGRINDAI

2.1. Veiklą regioniniame parke reglamentuojantys teisės aktai ir planavimo dokumentai

Nuosavybės santykius, veiklą RP, jų planavimo, apsaugos ir tvarkymo, kontrolės organizavimą, taip pat atsakomybę už pažeidimus RP reglamentuoja daugelis teisės aktų ir planavimo dokumentų. Plačiausiai visuomeninius santykius RP reguliuoja LR saugomų teritorijų įstatymas. Siauresne apimtimi atskiras visuomeninių santykių grupes RP reglamentuoja LR Konstitucija⁴², Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas⁴³.

Veiklą RP taip pat reglamentuoja⁴⁴:

- Aplinkos apsaugos, Miškų, Teritorijų planavimo, Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos, Statybos bei kiti įstatymai;
- LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“;
- Saugomų teritorijų nuostatai;
- Saugomų teritorijų planavimo dokumentai (RP ir jo zonų ribų planas, RP tvarkymo planas, tvarkymo projektai);
- Saugomų teritorijų, jų zonų, atskirų objektų tipiniai ir (ar) individualūs apsaugos reglamentai;
- Apsaugos sutartys, kurios gali būti sudaromos dėl veiklos apribojimų ST, konkrečių žemės, miško bei vandens telkinio naudojimo sąlygų nustatymo⁴⁵.

Specialistai pastebi, jog norminių aktų gausa, jų dviprasmiškumas, nuostatų neaiškumas kelia nemažai praktinių problemų, taikant norminius aktus ir naudojantis jų interpretacinėmis galimybėmis, kai sprendžiami žemės nuosavybės, statybų ar kitokios veiklos klausimai ST (plačiau apie šias problemas rašoma 3 skyriuje).

Saugomų teritorijų įstatymas - svarbiausias teisės aktas, nustatantis visuomeninius santykius, susijusius su ST, ST steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, reglamentuojantis veiklą jose. Šio įstatymo reguliavimo objektas - ST sistema, į kurią įeina

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucija: priimta Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 34-1418.

LR Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalis skelbia: „Žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“.

⁴⁴ Pažymėtina, jog apie kai kuriuos šioje darbo dalyje paminėtus teisės aktus pateikiama tik bendro pobūdžio informacija, jie išanalizuoti 1 ir 3 šio darbo skyriuose.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

valstybinių rezervatų, draustinių, nacionalinių ir RP bei juose esančių saugomų gamtos paveldo objektų žemė⁴⁶.

Pasak Aplinkos ministerijos, Saugomų teritorijų strategijos skyriaus vyriausiosios specialistės G. Šarkutės, Saugomų teritorijų įstatymo tobulinimas yra prioritetinis ir neatidėliotinas uždavinys, tačiau šio įstatymo pakeitimus sunku priimti dėl labai skirtingų pozicijų: vieni reikalauja sugriežtinti reikalavimus arba palikti šiuo metu galiojančius, kiti – jų atsisakyti. Šiai nuomonei pritarė ir kiti apklausoje dalyvavę respondentai (žr. 5 priedą).

Antrąją Saugomų teritorijų įstatymo redakciją Seimas priėmė 2001 m. gruodžio 4 d. (įsigaliojo nuo 2001 m. gruodžio 28 d.). 2009 m. liepos 21 d. darbo grupė įregistravo Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, kuris šiuo metu dar nėra svarstomas. Šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte teigiama, kad „galiojančiame Saugomų teritorijų įstatyme socialiniai, ekologiniai ir ekonominiai interesai yra nesuderinti, o šio įstatymo ir jį lydinčių poįstatyminių aktų įgyvendinimas praktikoje neretai pavirsta biurokratijos savivale <...>. Tokia politika trukdo darniam šalies vystymuisi, stabdo investicijas, naikina etnokultūrą kaime, neskatina jaunų žmonių verslumo regionuose“⁴⁷. Pateikiame pagrindines šio įstatymo projekto nuostatas:

1. Siūloma tikslinti ir individualizuoti apsaugos priemonės, privalomai įpareigojant sudaryti konkrečias sutartis dėl saugomų objektų apsaugos ir susiejant šias sutartis su apsaugos priemonių finansavimu ir kompensavimu už nuostolius dėl apribojimų;

2. Valstybiniuose parkuose nustatomos trys funkcinio prioriteto zonos: konservacinio (rezervatai ir draustiniai), rekreacinio bei ūkinio prioriteto, atsisakant ekologinės apsaugos ir gyvenamosios paskirties zonų;

3. ST sistemą sudaro konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos, atkuriamosios apsaugos prioriteto teritorijos ir kompleksinės ST (į ST sistemą nebepatektų ekologinės apsaugos prioriteto teritorijos);

4. Panaikinta nuostata, draudžianti valstybiniuose parkuose „statyti naujus gyvenamuosius namus, ūkininko ūkio ir kitus pastatus ar didinti jų tūrius šlaituose, kurių nuolydis didesnis kaip 15 laipsnių, taip pat arčiau kaip 50 metrų nuo šių šlaitų viršutinės bei apatinės briaunos, statyti statinius, mažinančius kraštovaizdžio estetinę vertę ir sodinti želdinius, užstojančius istorinę, kultūrinę bei estetinę vertę turinčias panoramas“;

5. Įstatymo projekte taip pat įtvirtinta nauja nuostata, jog „pasiūlymus Vyriausybei dėl valstybinių rezervatų, valstybinių parkų ir valstybinių draustinių steigimo ar likvidavimo, jų ribų ar

⁴⁶ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 206.

⁴⁷ Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas//

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349456; prisijungimo laikas: 2009-09-22.

apsaugos režimo keitimo teikia savivaldybių tarybos savo iniciatyva arba esant fizinių ar juridinių asmenų prašymams⁴⁸.

VSTT specialistų nuomone, „jei būtų priimta ši Saugomų teritorijų įstatymo redakcija, saugomose teritorijose būtų leidžiama daugiau ir laisviau nei nesaugomose, būtų dar labiau komplikotas teisinis reguliavimas, planavimas, valdymas, būtų sujaukta saugomų teritorijų sistema. Galiausiai iškiltų grėsmė prarasti šiuo metu saugomas vertybes <...>. Priėmus pateiktus pasiūlymus, būtų patenkinti atskirų žemės savininkų poreikiai, bet nuneigti valstybės ir visuomenės interesai“⁴⁹.

Norėdama išsaugoti gamtos ir kultūros vertybes, kiekviena šalis turi planuoti ir kontroliuoti veiklą ST per tinkamą teritorinio planavimo sistemą, atsižvelgiant į ST poreikius⁵⁰. LR teritorijų planavimą, planavimo organizatorių, planų rengėjų, fizinių, juridinių asmenų, valstybės ir savivaldybių institucijų teises ir pareigas teritorijų planavimo procese reglamentuoja **Teritorijų planavimo įstatymas**⁵¹. Šiame įstatyme yra nurodyti tokie teritorijų planavimo tikslai: 1) formuoti sveiką ir harmoningą gyvenamąją, darbo ir poilsio aplinką stengiantis sukurti geresnes ir visoje valstybės teritorijoje visavertes gyvenimo sąlygas; 2) saugoti, racionaliai naudoti ir atkurti gamtos išteklius, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, tarp jų ir rekreacijos išteklius; 3) formuoti gamtinį karkasą, sudaryti prielaidas kraštovaizdžio ekologinei pusiausvyrai palaikyti arba jai atkurti; 4) suderinti fizinių ir juridinių asmenų ar jų grupių, visuomenės, savivaldybių ir valstybės interesus dėl teritorijos ir žemės sklypų naudojimo bei veiklos plėtojimo šioje teritorijoje sąlygų.

Pagal rūšis yra išskiriamas bendrasis, specialusis ir detalusis teritorijų planavimas. Vienas iš specialiojo teritorijų planavimo objektų - ST sistema ir jos dalys. Esminiai specialiojo teritorijų planavimo uždaviniai - užtikrinti racionalų žemės, miškų ir vandens išteklių naudojimą bei nustatyti teritorijose naudojimo, tvarkymo ir apsaugos režimą, kraštovaizdžio formavimo kryptis ir teritorijų tvarkymo priemones.

Aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojo rūpestis ir pareiga. Visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje reguliuoja **Aplinkos apsaugos įstatymas**⁵². Šis įstatymas taip pat nustato pagrindines juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant Lietuvos Respublikai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą Lietuvos Respublikoje, jos

⁴⁸ Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas//

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349454; prisijungimo laikas: 2009-09-22.

⁴⁹ Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos specialistų komentaras apie Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą// <http://www.vstt.lt/VI/files/0.069491001253850610.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-09-25.

⁵⁰ Čiegis R. Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai. – Kaunas: ECAT Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras, 2003. P. 78.

⁵¹ Valstybės žinios, 2004, Nr. 21-617.

⁵² Valstybės žinios, 2004, Nr. 60-2121.

teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje.

Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 343 yra patvirtintos **Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos**⁵³, kuriose numatyta, kad šios konkretaus žemės (miško) sklypo sąlygos nustatomos priimant sprendimus dėl nuosavybės teisės į žemę ir mišką atkūrimo, valstybinės žemės suteikimo nuosavybėn neatlygintinai, taip pat sudarant valstybinės žemės pirkimo - pardavimo, nuomos bei panaudos sutartis. Šias sąlygas privaloma nustatyti formuojant žemės sklypus žemėvaldų planuose (projektuose) ir jos turi būti įrašomos į žemės sklypų teisinio registravimo dokumentus.

Specialiąsias žemės ir miško naudojimo sąlygas savo sprendimais nustato apskričių viršininkai, vadovaudamiesi žemės reformos žemėtvarkos projektais ar kitais nuosavybės teisių į žemę atkūrimui ir valstybinės žemės pardavimui ar nuomai parengtais dokumentais.

Konkrečiam žemės sklypui taikomos specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos įrašomos į Nekilnojamojo turto kadastro duomenis registruojant suformuotus naujus žemės sklypus arba pertvarkytus pagal teritorijų planavimo dokumentus žemės sklypus. Žemės savininkai ir naudotojai, nesilaikantys nustatytų specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų, įstatymų nustatyta tvarka traukiami atsakomybėn ir privalo atlyginti kitiems asmenims, savivaldybėms ar valstybei padarytą žalą⁵⁴.

Apsaugos sutartis dėl veiklos apribojimų, konkrečių žemės, miško bei vandens telkinio naudojimo sąlygų su žemės, miškų ar vandens telkinių savininkais ir valdytojais, kurių žemė, miškas ar vandens telkinys yra ST, gali sudaryti Vyriausybės įgaliotos institucijos (remiantis galiojančiais teisės aktais, sudaryti apsaugos sutartis yra įgaliota VSTT). Šios sutartys turi būti įregistruotos nekilnojamojo turto registre. Jose nustatyti veiklos apribojimai turi atitikti veiklą ST reglamentuojančių dokumentų reikalavimus. Sutarčių sudarymo tvarką ir formas tvirtina Vyriausybė⁵⁵.

Saugomų teritorijų nuostatai – tai teisės aktai, nustatantys ST ar jų tipų bendrus apsaugos ir tvarkymo ypatumus, valdymo bei veiklos organizavimo principus⁵⁶. Saugomų teritorijų nuostatai nustato ne tik ST valdymo bei veiklos organizavimo principus, žemės savininkų teisinę padėtį, bet ir tai, kokie tikslai ir uždaviniai keliama konkrečiai ST. Pavyzdžiui, išanalizavus Metelių RP nuostatus⁵⁷ darytina išvada, jog šioje ST skatintina kultūrinė veikla, pažintinis turizmas, trumpalaikis poilsavimas, amatai.

⁵³ Valstybės žinios, 1992, Nr.22-652; 2005, Nr. 35 - 1140.

⁵⁴ Aleknavičius P. Žemės teisė: vadovėlis. – Kaunas: Akademija, 2007. P. 96.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ LR Vyriausybės 1999 m. balandžio 29 d. nutarimas Nr. 490 „Dėl regioninių parkų nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1999, Nr. 39-1227.

Saugomų teritorijų individualūs apsaugos reglamentai – Vyriausybės įgaliotų institucijų (t.y. Aplinkos ministerija) patvirtinti teisės aktai, nustatantys specialius ST apsaugos, projektavimo ir statybų šiose teritorijose reikalavimus bei tvarkymo ir naudojimo ypatumus. Saugomų teritorijų individualius apsaugos reglamentus turi kiekvienas RP. Metelių RP apsaugos reglamente⁵⁸ yra numatyti reikalavimai veiklai tiek visose, tiek atskirose Metelių RP funkcinio prioriteto zonose reglamentuoti, nurodyta Metelių RP skatinama veikla.

ST specialistų nuomone, būtina parengti ir patvirtinti RP apsaugos reglamentų pakeitimus, skirtus statybų plėtros urbanistiniams reikalavimams, teritoriniams ir statinių techniniams parametrams aiškiau apibrėžti, diferencijuotai ūkininkų ūkių plėtrai reglamentuoti, rekreacinei (pirmiausia kaimo turizmo) ir kitai ūkinei veiklai vykdyti (žr. 5 priedą).

ST planavimo (teritorinio ir strateginio) sistemos sukūrimas – labai svarbus būdas tinkamai reguliuoti veiklą ST, užtikrinti gamtos ir kultūros paveldo vertybių bei kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugą, racionalų gamtos išteklių naudojimą ir jų gausinimą. Teritorijų planavimo dokumentai⁵⁹ būtini kiekvienai ST. Šių dokumentų rengimą reglamentuoja atitinkami teisės aktai, pirmiausia Saugomų teritorijų įstatymas, Teritorijų planavimo įstatymas, poįstatyminiai teisės aktai.

Saugomų teritorijų planavimo dokumentai – specialieji teritorijų planavimo dokumentai, nustatantys ST sistemą arba jos dalis, ST ribas, funkcines ir (ar) kraštovaizdžio tvarkymo zonas, patikslinantys apribojimus bei nustatantys priemonės gamtos ir (ar) kultūros paveldo teritoriniams kompleksams ir objektams (vertybėms) išsaugoti, atkurti ir racionaliai naudoti, rekreacijai, ypač pažintiniam turizmui, organizuoti, taip pat strateginio planavimo dokumentai, nustatantys veiksmus bei tvarkymo priemones, jų įgyvendinimo eiliškumą, lėšų poreikį ir atsakingas institucijas⁶⁰. Svarbiausi ST planavimo dokumentai: ST ir jų zonų ribų planai, tvarkymo planai, tvarkymo projektai.

Regioninio parko ir jo zonų ribų planai (toliau – Ribų planai) – specialiojo teritorijų planavimo dokumentai, rengiami steigiant naujus RP arba keičiant jų ribas, taip pat nustatant arba keičiant RP funkcinio prioriteto zonų bei buferinės apsaugos zonų ribas. Saugomų teritorijų ir jų zonų ribų planų rengimo taisyklėse⁶¹ nustatyta, jog Ribų planų rengimo (planavimo) organizatorius – VSTT ar Kultūros ministerija - priimdamas sprendimus, o Ribų plano

⁵⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas Nr. 420 „Dėl Metelių regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 86-3719.

⁵⁹ **Teritorijų planavimo dokumentai** – bendrieji (generaliniai), specialieji ir detalieji planai, kuriuose raštu ir grafiškai pateikti sprendiniai dėl teritorijų, žemės sklypų ar jų grupių tvarkymo, naudojimo ir apsaugos bei teritorijos vystymo reikmių ir sąlygų (Teritorijų planavimo įst. 2 str. 36 d.).

⁶⁰ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

⁶¹ LR aplinkos ministro 2007 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. D1-585 „Dėl saugomų teritorijų ir jų zonų ribų planų rengimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2007, Nr. 117-4801.

rengėjas, rengdamas pasiūlymus dėl ST kategorijos, tipo ar rūšies pasirinkimo, jos ribų nustatymo, taip pat dėl konkrečių funkcinio prioriteto zonų bei jų ribų nustatymo, atsižvelgia į gamtos ir kultūros vertybių išsidėstymą teritorijoje, jų apsaugos ekologinius ir kitus poreikius, kad būtų užtikrinta jų palanki apsaugos būklė.

Regioninio parko ir jo zonų ribų planą sudaro sprendiniai (grafinė dalis – brėžinys ir tekstinė dalis – aiškinamasis raštas). Pasak VSTT specialisto *V. Ruko*, Ribų plano aiškinamajame rašte, atsižvelgiant į teritorijos analizės rezultatus ir ekspertų pasiūlymus, pateikiama RP ribų ir funkcinio zonavimo⁶² korektūra bei funkcinio zonavimo koncepcija. Dažniausiai atlikti tyrimai parodo, kad RP ribos yra gana optimalios ir reikalauja tik nedidelių korektūrų, prijungiant vertingas arba išjungiant mažiau vertingas teritorijas, objektus ir kompleksus. Specialisto teigimu, Ribų planai sudaro sąlygas efektyviai įgyvendinti RP tikslus, jais siekiama pagerinti gamtinės aplinkos ir paveldo būklę bei paskatinti socialinę - ekonominę plėtrą RP, sudaryti sąlygas išspręsti aktualias rekreacijos ir gyvenamosios plėtros problemas.

Regioninių parkų tvarkymo planai (toliau – Tvarkymo planai) - tai moksliškai pagrįsti siūlymai, kaip ir kokią veiklą vykdyti vienoje ar kitoje ST. Tai yra būtinas dokumentas kiekvienos ST direkcijai, kuriuo vadovaujantis vykdoma veikla. Tvarkymo planai rengiami prieš steigiant ST. Tačiau ilgą laiką veikla RP buvo vykdoma be šių svarbių planavimo dokumentų. Susiklostę socialiniai – ekonominiai pasikeitimai paspartino šių ST steigimą. Minėta, jog visi RP buvo įsteigti 1992 m. rugsėjo 24 d. vienu LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu⁶³, todėl nebuvo įmanoma per trumpą laiką parengti šių teritorijų tvarkymo planų (planavimo schemų).

Tvarkymo planų rengimo tvarką, taip pat planavimo proceso dalyvių tarpusavio santykius šio proceso metu nustato Valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklės⁶⁴. Pagal šias taisykles tvarkymo planai – specialiojo teritorijų planavimo dokumentai, rengiami valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių apsaugą ir naudojimą reguliuojančioms kraštovaizdžio tvarkymo zonoms bei jų reglamentams, gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugos ir tvarkymo kryptims bei priemonėms, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo bei kitoms tvarkymo priemonėms nustatyti.

Tvarkymo planais siekiama tokių tikslų: 1. nustatyti RP apsaugos ir tvarkymo kryptis; 2.

⁶² **Funkcinis zonavimas** – bendrojo ar specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimo procese koncepcijos rengimo stadijos metu pagal bendrus vyraujančius požymius, pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį, naudojimo būdą ar tvarkymo reglamentą atliekamas planuojamos teritorijos dalių išdėstymas.

⁶³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. I-2913 „Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo“// Valstybės žinios. 1992, Nr. 30-913.

⁶⁴ LR aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 656 „Dėl valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 4-150.

nustatyti kraštovaizdžio tvarkymo zonas bei jų reglamentus; 3. numatyti kraštovaizdžio apsaugos, formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo bei kitas tvarkymo priemones; 4. sudaryti sąlygas vertingoms ekosistemoms, gyvūnų, augalų ir grybų rūšims išsaugoti; 5. numatyti priemones atkurti veiklos pažeistą gamtinį kraštovaizdį, ekosistemas ir objektus.

Tvarkymo planų rengimo (planavimo) organizatoriumi paprastai būna VSTT arba Kultūros ministerija priklausomai nuo to, kam pavaldi yra ST.

Tvarkymo planas apibūdina ST ir jos aplinką, pateikia teritorijos tvarkymo principus bei kraštovaizdžio tvarkymo zonų sistemą, konservacinio prioriteto teritorijų apsaugos bei tvarkymo, pažeistų gamtos kompleksų bei objektų atkūrimo priemones, rekomenduoja aplinkosaugos rekreacijos, miškų ir žemės ūkio vystymo planuojamose ST kryptis bei priemones, žemės tikslinės paskirties ir žemės naudmenų keitimo poreikius ir apribojimus. Šiuose planuose taip pat numatomos vietos rekreacinių objektų statybai, pažintinio turizmo trasų sistema, konkrečios kraštovaizdžio tvarkymo priemonės ir vietos statybų plėtrai. Tvarkymo planų galiojimo laikas neterminuotas. Jie galioja iki to laiko, kol atsiranda būtinybė nustatyta tvarka juos keisti.

Taigi Tvarkymo planas – svarbiausias valstybinio (nacionalinio ir regioninio) parko specialiojo teritorijų planavimo dokumentas. RP tvarkymo planas sudaro galimybę kompleksiškai vystyti visą parko teritoriją – išsaugoti ir pritaikyti lankymui gamtos ir kultūros paveldo vertybes, vystyti ūkinę veiklą nepažeidžiant ST interesų. Kitaip tariant, RP tvarkymo planas yra juridinis pagrindas visai veiklai parke reguliuoti.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ST planavimo dokumentuose egzistuoja teisinio reglamentavimo spragų. Kaip žinome, egzistuoja visuotinai pripažintas principas, pagal kurį kiekvienos svarbesnės žmogaus veiklos vertinimui, įskaitant ir ST planavimo dokumentų rengimą, šalia kitų dalykų reikia nagrinėti ir ekonomines pasekmes. Antraip subalansuota plėtra neįmanoma. Pasak ST specialistų, daugelyje ST planavimo dokumentų stinga ne tik ekonominių pasekmių vertinimo, bet ir socialinių klausimų reglamentavimo, nors pastarieji ne mažiau svarbūs nei ekonominiai ir ekologiniai (žr. 5 priedą). ST socialiniai klausimai privalo būti sprendžiami, būtina atsižvelgti į vietos bendruomenių teikiamus pasiūlymus, žmogui turi būti sudaromos tinkamos gyvenimo sąlygos, o kartu saugomos gamtinės vertybės bei biologinė įvairovė.

Vystantis ekonomikai, vykstant žemės reformai – daugėja statybų (ypač vandens telkinių pakrantėse), gražinami žemės sklypai ST, didėja turistų srautai – ST patiria vis didesnę spaudimą. Specialistų teigimu, atsižvelgiant į tai, turi būti rengiami ir įgyvendinami ST planavimo dokumentai, sukuriant sąlygas racionaliai statybų, rekreacinių teritorijų plėtrai, optimizuojant žemės ūkio ir turizmo veiklas.

ST specialistai taip pat pastebi, jog Lietuvoje labiausiai trūksta planavimo dokumentų

(tvarkymo planų arba planavimo schemų) RP. Visi valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai turi Vyriausybės nutarimais 1996 – 2006 metais patvirtintus ribų ir zonų ribų planus, tačiau dar ne visi RP turi patvirtintus tvarkymo planus. Tai kelia problemų taikant Saugomų teritorijų įstatymo nuostatas dėl naujų statybų. Be tvarkymo planų negalima įgyvendinti daugelio reikalingų apsaugos ir tvarkymo priemonių, tinkamai sureguliuoti veiklos RP, sudaryti prielaidų leidžiamai verslo plėtrai.

Pasak Metelių RP direkcijos vyriausiojo specialisto *V. Mockevičiaus*, šiuo metu yra parengtas, suderintas ir patikrintas, tačiau dar nepatvirtintas Metelių RP tvarkymo planas. Dabartinę situaciją RP jis apibūdina taip:

Dabartinės regioninio parko ribos ir funkcinis zonavimas nepakankamai atitinka gamtos ir kultūros paveldo pasiskirstymą, teritorijos apsaugos ir naudojimo poreikius. Dėl to kyla kraštotvarkiniai konfliktai, neužtikrinama tinkama kai kurių vertingų objektų ir kompleksų apsauga. Ypač aktuali rekreacinio naudojimo (poilsavimo ir pažintinio lankymo) plėtra, tačiau dabartinis regioninio parko zonavimas bei tvarkymo plano nebuvimas nesudaro sąlygų efektyviai spręsti šį aktualų klausimą. Tai sukelia regioninio parko gyventojų ir lankytojų nepasitenkinimą bei neorganizuotą poilsavimą, kuris daro žalą aplinkai, sukelia kraštovaizdžio degradaciją.

V. Mockevičiaus teigimu, Aplinkos ministrui nepatvirtinus Tvarkymo plano situacija toliau blogėtų, būtų daroma žala gamtinei aplinkai ir paveldui.

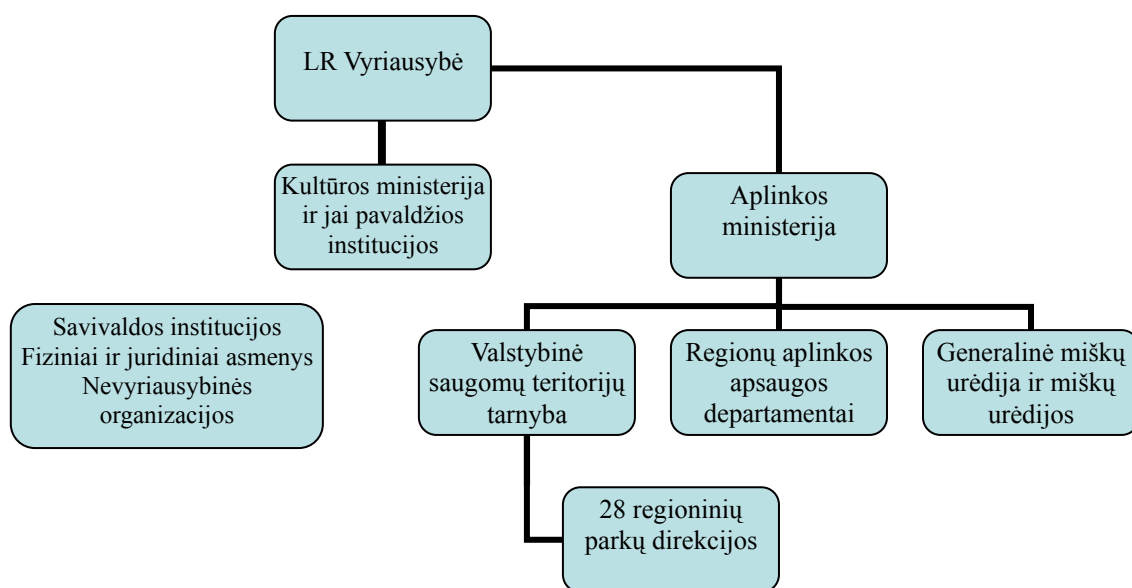
Taigi atlikta teisės aktų ir planavimo dokumentų, reglamentuojančių veiklą RP, analizė leidžia daryti išvadą, jog būtina sukurti vieningą ST planavimo sistemą, suderintą su veiklą RP reglamentuojančiais teisės aktais, siekiant išvengti tarpusavio prieštaravimų ir neatitikimų. Visos veiklos sritys RP, tiek jų priežiūra ir apsauga, turi būti teisiškai reglamentuotos.

Apibendrinant pasakytina, jog tikslinga koreguoti teisės aktus, juos papildant konkretesnėmis, aiškesnėmis nuostatomis, nusakančiomis veiklos RP apribojimus ir galimybes. Taip būtų sudaromos prielaidos taikyti teisės aktų nuostatas praktiškai, panaikinamos dviprasmybės, lengviau užtikrinti nustatytą apsaugos ir naudojimo režimą. Pastebėtina, jog tobulėjant teisės aktams, sukuriant ST planavimo dokumentų sistemą, atsiranda ir teigiamų tendencijų, keičiasi gyventojų požiūris į veiklos reguliavimą ST.

2.2. Valstybinės regioninių parkų valdymo institucijos: jų sistema ir kompetencija

Be institucijų, tiesiogiai atsakingų už vertybių, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą, neįmanoma pasiekti ST iškeltų tikslų ir uždavinių. Su veiklos organizavimu RP susijusi ne viena institucija. Tai ir Aplinkos ministerija (Gamtos apsaugos departamento Saugomų teritorijų strategijos skyrius), ir Kultūros ministerija (Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius), vietos savivaldos institucijos, nevyriausybines organizacijos. Tiesiogiai už vertybių išsaugojimą atsakingos RP direkcijos ir jų steigėjo funkcijas vykdanči institucija - Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos (žr. 1 pav.).

Kitos Aplinkos ministerijai pavaldžios institucijos taip pat įtrauktos į RP kontrolę ir tvarkymą, t.y. regionų aplinkos apsaugos departamentai, miškų urėdijos, Aplinkos apsaugos agentūra, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybų inspekcija. Tad šioje darbo dalyje apžvelgsime pagrindines valstybines RP valdymo institucijas ir jų kompetenciją.

1 pav. Regioninių parkų administravimo schema

Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Vyriausybė - organizaciniu aspektu nuolat funkcionuojanti aukščiausioji vykdomosios valdžios, kolegiali, bendros kompetencijos institucija, atsakinga už ST strategijos formavimą, apsaugos ir tvarkymo reikalavimų nustatymą aukščiausiuoju lygiu. Vyriausybė suteikia įgaliojimus institucijoms, atsakingoms už gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugą, tvirtina RP ir (ar) jų zonų ribų planus, RP tvarkymo planus (planavimo schemas) ir projektus, tipinius apsaugos reglamentus, RP nuostatus,

įgaliotos institucijos (Aplinkos ministerija) teikimu nustato ir keičia RP ribas. Vyriausybė arba jos įgaliota institucija nustato RP steigimo kriterijus.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (toliau – Aplinkos ministerija) centriniu vykdomosios valdžios lygmeniu atsakinga institucija. Ministerija yra vykdomosios valdžios institucija, turinti plačius įgaliojimus, formuojanti viešąjį valdymą (administravimą) ir kontroliuojanti didelę dalį jai pavaldžių biudžetinių įstaigų. Aplinkos ministerija vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų jai pavestų aplinkos formavimo pagal darnaus vystymosi principus, aplinkos apsaugos, gamtos išteklių naudojimo, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos, gamtos išteklių naudojimo, miškų ūkio, teritorijų planavimo, ST ir kitas valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendina šiose srityse valstybės politiką⁶⁵.

ST steigimas ir jų tvarkymo koordinavimas yra tiesioginė Aplinkos ministerijos funkcija. Įgyvendindama Saugomų teritorijų įstatymą⁶⁶, Aplinkos ministerija:

- 1) organizuoja valstybinių rezervatų, nacionalinių ir RP valdymą;
- 2) rengia ir tvirtina ST planavimo dokumentų rengimo taisykles, nustato ST ribų planų rengimo tvarką;
- 3) tvirtina ST (rezervatų, draustinių, regioninių parkų ir gamtos paveldo objektų) tvarkymo planus (planavimo schemas);
- 4) yra atsakinga už apsaugos, priežiūros ir tvarkymo organizavimą ST;
- 5) organizuoja su ST susijusį tarptautinį bendradarbiavimą;
- 6) nustato tvarką, pagal kurią žemės ir kito nekilnojamojo turto savininkai bei valdytojai gali pareikšti pretenzijas dėl pasiūlymų steigti naujas ST, keisti jau esančių ST statusą ar ribas;
- 7) pagal kompetenciją formuoja ST sistemą, teikia LR Vyriausybei valstybinių rezervatų, rezervatinių apyrbų, valstybinių draustinių, valstybinių parkų, biosferos rezervatų, gamtos paminklų, kitų ST steigimo projektus, taip pat atlieka ir kt. funkcijas.

2002 metais buvo įkurta **Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos**. Tai buvo teigiamas žingsnis, nes atsirado institucija kuri tiesiogiai rūpinasi ST reikalais ir išskylančiomis problemomis.

Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba (toliau – VSTT) yra institucija, įgyvendinanti valstybės politiką ir strategiją ST apsaugos ir tvarkymo srityje, vykdanči ST valstybinio valdymo funkcijas. Pagrindinė Tarnybos misija yra išsaugoti ir (ar) atkurti ateities kartoms Lietuvos Respublikai būdingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos vertybes.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 9 d. nutarimas Nr. 336 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2008, Nr. 46-1725.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 503 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1484.

Pagrindiniai VSTT uždaviniai: 1) užtikrinti ST apsaugą ir racionalų jų naudojimą; 2) kraštovaizdžio stabilumą, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą; 3) sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui ST; 4) racionaliai panaudoti ES paramą teritorijų apsaugai ir tvarkymui.

VSTT, sprendama pavestus uždavinius, atlieka šias funkcijas:

- rengia ST tvarkymo tikslines programas, koordinuoja ir kontroliuoja jų įgyvendinimą;
- organizuoja ST planavimo dokumentų rengimą ir jų sprendinių įgyvendinimą;
- steigia valstybinių rezervatų, valstybinių parkų bei biosferos rezervatų direkcijas (biudžetines įstaigas), kontroliuoja jų veiklą užtikrinant nustatyto apsaugos ir naudojimo režimo laikymąsi bei aplinkosaugos tikslinių programų įgyvendinimą. VSTT yra 3 valstybinių rezervatų, 1 biosferos rezervato, 4 nacionalinių parkų ir 28 RP direkcijų (iš viso 36 direkcijų) steigėja. Kultūrinių rezervatų, kultūrinių draustinių, istorinių nacionalinių parkų bei kultūros paveldo objektų steigimą, apsaugą ir tvarkymą organizuoja Kultūros ministerija;
- informuoja žemės savininkus, valdytojus ir naudotojus apie steigiamas ST, skelbiamus saugomais gamtos paveldo objektus;
- kontroliuoja ST apsaugos ir naudojimo režimo užtikrinimą, tam pasitelkdama kitus ministerijos struktūrinius bei regioninius padalinius;
- nagrinėja pasiūlymus valstybės ST steigti ir teikia Aplinkos ministerijai pasiūlymus ir išvadas;
- nustatyta tvarka dalyvauja statinių ir įrenginių ST bei žemės skyrimo projektų, taip pat teritorijų planavimo dokumentų nagrinėjimo bei derinimo procese;
- koordinuoja ST specialistų rengimą bei jų kvalifikacijos kėlimą;
- pagal kompetenciją nagrinėja ūkinės veiklos projektus ST ir nustatyta tvarka teikia išvadas;
- informuoja visuomenę ST būklės ir tvarkymo klausimais, atlieka kitas VSTT nuostatuose numatytas funkcijas⁶⁷.

Prie VSTT gali būti sudaroma Jungtinė taryba, kurią sudaro valstybės valdymo institucijų, mokslo įstaigų, nevyriausybinių organizacijų atstovai. Taryba nagrinėja ST plėtros klausimus, teikia siūlymus ir išvadas dėl programų finansavimo, šių teritorijų valdymo ir priežiūros klausimais⁶⁸. Jungtinės tarybos sudėtį ir jos nuostatus tvirtina VSTT direktorius.

Pastebėtina, kad VSTT Lietuvos ST politikos neformuoja ir įstatymų bei reglamentų netvirtina. Tokios teisės neturi ir RP direkcijos. Jos tik įgyvendina teisės aktais ir kitais dokumentais suformuotą politiką.

Regioninio parko direkcija. Veiklą RP organizuoja VSTT steigiamos biudžetinės įstaigos

⁶⁷ Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos nuostatai// <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/30>; prisijungimo laikas: 2009-03-21.

⁶⁸ Ten pat.

– regioninių parkų direkcijos (toliau – RP direkcijos). VSTT reguliavimo sistemoje veikia 28 RP direkcijos. Visos šios direkcijos buvo įsteigtos 1993-1997 metais. Manytume, jog RP direkčių įsteigimas yra vienas svarbiausių pasiekimų, siekiant užtikrinti ir pagerinti Lietuvos RP apsaugą.

RP direkčiai vadovauja RP direktorius, kurį skiria į pareigas ir atleidžia iš jų VSTT direktorius. RP direkijoje gali būti mokslo, gamtos, kultūros vertybių apsaugos, rekreacijos, informacijos bei kiti skyriai ir padaliniai. Direkcijos nuostatus ir pareigybių sąrašą tvirtina VSTT direktorius⁶⁹.

Prie RP direkijos gali būti sudaroma RP taryba (toliau – Taryba), kuri yra RP direktoriaus patariamoji institucija. Jos pirmininkas yra RP direktorius. Taryba analizuoja RP būklę ir teikia pasiūlymus direkčiai bei VSTT, kitoms valstybės ir savivaldos institucijoms parko teritorijos apsaugos, naudojimo ir tvarkymo klausimais. Tarybos posėdžiai vyksta ne rečiau kaip du kartus per metus. Jos nariai yra RP direkijos veiklos teritorijoje esančių vietos savivaldos institucijų, apskričių, regioninių aplinkos apsaugos departamentų, Kultūros ministerijos teritorinių padalinių, miškų urėdijų, RP direkijos, taip pat nevyriausybinių organizacijų atstovai. Tarybos sudėtį ir darbo reglamentą tvirtina VSTT direktorius⁷⁰. Manytume, jog ši Taryba yra valdymo, bendru nutarimu priimančias sprendimus, pavyzdys, kurio sėkmė tiesiogiai priklauso nuo Tarybos darbe dalyvaujančių žmonių iniciatyvos ir patyrimo.

Išanalizavus RP direkčių nuostatus, darytina išvada, kad direkijos yra atsakingos už kraštovaizdžio, gamtos ir kultūros vertybių apsaugą, organizuoja nuolatinę jų priežiūrą ir tvarkymą, skatina pažintinį turizmą, ekologinį švietimą, racionalų gamtos išteklių naudojimą. RP direkijos atlieka šias pagrindines funkcijas:

- rengia RP tvarkymo tikslines programas;
- organizuoja informacinių stendų, gamtos ir kultūros vertybių ekspozicijų pažintinių takų, poilsiaviečių bei kitos rekreacinės infrastruktūros įrengimą;
- įstatymų nustatyta tvarka organizuoja lankytojų aptarnavimą;
- organizuoja ir koordinuoja RP kraštovaizdžio, biologinės įvairovės, kultūros paveldo objektų apsaugą, teritorijos rekreacinį naudojimą ir tvarkymą;
- rengia RP lankymo taisyklių, kitų teisės aktų, reikalingų RP nustatytiems tikslams įgyvendinti, projektus.

Vadovaudamosi savo nuostatuose nustatyta kompetencija, direkijos vykdo valstybinę ST ir jų žemių, neatsižvelgiant į nuosavybės formą, priežiūrą ir kontrolę. Šių institucijų nurodymai ir potvarkiai aplinkosaugos klausimais yra privalomi visiems ST žemių savininkams ir naudotojams,

⁶⁹ Bakaveckas A. Lietuvos vykdomoji valdžia. – Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 432.

⁷⁰ Ten pat, P. 433.

taip pat kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims, esantiems šiose teritorijose⁷¹.

VSTT ir RP direkcijos organizuoja teritorijų planavimo dokumentų rengimą bei ES struktūrinių fondų finansuojamų projektų administravimą, dauguma direkcijų taip pat įgyvendina ES struktūrinės paramos projektus. RP direkcijos įgyvendina ir svarbius ES reikalavimus – Paukščių ir Kertinių buveinių direktyvas, kurių pagrindu suformuotas Europinės svarbos Natura 2000 teritorijų tinklas. Tinkama šių teritorijų apsauga reikalauja išteklių ir kompetencijos siekiant sustabdyti gamtinių vertybių nykimą, kuris pastebimas ne tik mūsų šalyje, bet ir visoje Europoje.

VSTT duomenimis, visos RP direkcijos naudoja elektroniniu paštu, skaitmeniniais žemėlapiais, nekilnojamo turto registro bazę. Siekiant kaupti, sisteminti ir padaryti prieinamą visuomenei informaciją parengtas ST valstybės kadastras, pradėta kurti valstybinių parkų lankytojų centrų informacinė bazė, panaudojant tarptautinių fondų ir organizacijų paramą įsteigtos gamtos mokyklos ir lankytojų centrai. PHARE ir Struktūrinių fondų projektų lėšomis direkcijos didžia dalimi aprūpintos kompiuteriais, kopijavimo aparatais, foto ir kita įranga⁷².

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog trečdalis ST direkcijų dar neturi pastovių administracinių patalpų, nepatenkinamas didžiosios dalies lankytojų centrų technologinis įrangos lygis, nepakankamas darbuotojų aprūpinimas apsaugai ir kontrolei reikalingomis priemonėmis (specialiu autotransportu, valtimis, ryšio priemonėmis)⁷³.

Anot VSTT specialistės L. Daugėlienės, „direkcijos regionuose yra labai svarbūs subjektai, organizuojantys kultūrinį ir edukacinį darbą silpnai ekonomiškai išvystytose kaimo vietovėse, tačiau ekonominė situacija verčia mažinti darbuotojų skaičių, dėl to mažėja direkcijose realiai atliekamų darbų apimtys“. Direkcijų darbuotojai pastoviai kelia kvalifikaciją, mokosi, bet dėl žemų atlyginimų labai trūksta kvalifikuotų darbuotojų toliau nuo didesnių mokslo centrų nutolusių RP direkcijose.

RP teritorijoje esantys miškai administruojami **miškų urėdijų**. Pagrindinės urėdijos funkcijos yra šios: vykdyti jai priskirtų valstybinių miškų miško išteklių naudojimą ir priežiūrą; vykdyti priešgaisrinę, sanitarinę bei aplinkosauginę miško apsaugą, miško išteklių atkūrimą bei jai priskirtos teritorijos priežiūrą ir tvarkymą.

Teritorijos planavimo ir statybos priežiūrą RP atlieka **Teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos**. Pagrindinė inspekcijos funkcija - kontroliuoti ir prižiūrėti vykdomas statybas.

⁷¹ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 208.

⁷² Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos 2009-2011 m. strateginis veiklos planas//

<http://www.vstt.lt/VI/files/File/Strateginis%20veiklos%20planas/090909%20-%201a%20forma%2009-11.doc>;

prisijungimo laikas: 2009-09-28.

⁷³ Ten pat.

RP teritorijose yra įsikūrę miestai ir gyvenvietės, kuriuos administruoja atitinkamo miesto (rajono) savivaldybių institucijos. Pagrindinės savivaldybių institucijų funkcijos, susijusios su ST, yra šios:

- savivaldybės ST steigimas pagal Saugomų teritorijų įstatymo nustatytą tvarką, savivaldybės saugomų vietinės reikšmės gamtos ir kultūros paveldo objektų skelbimas;
- kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių ir savivaldybės įsteigtų ST tvarkymas ir apsauga;
- dalyvavimas valdant valstybinius (nacionalinius ir regioninius) parkus;
- teritorijų planavimas, specialiųjų ir detaliųjų planų tvirtinimas, savivaldybės teritorijos bendrojo plano ir detaliųjų planų sprendinių įgyvendinimas⁷⁴.

Už kultūros paveldą RP, be parko direkcijos ir savivaldybių institucijų, atsakingas **Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos**. Departamentas atlieka įstatymų ir kitų teisės aktų jam pavestas nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos funkcijas: prižiūri ir tvarko kultūros vertybes, veda kultūros paveldo apskaitą, priežiūrą ir kontrolę, pristato kultūros paveldą visuomenei, sudaro ir nustato nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos reglamentus, nustato apsaugos zonas, sužalotų nekilnojamųjų kultūros vertybių, jų teritorijų ar apsaugos zonų atstatymo būdą ir nuostolių dydį.

Departamentas pagal kompetenciją organizuoja ir koordinuoja nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos kontrolę draustiniuose, rezervatuose ir valstybiniuose parkuose. Vykdydamas šią funkciją kontroliuoja kaip laikomasi nustatyto apsaugos ir naudojimo režimo, kaip užtikrinama kultūros paveldo objektų apsauga ir tvarkymas, kaip įgyvendinamos tikslinės programos. Departamentas turi teisę pareikalausti, kad būtų pašalinti LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo pažeidimai⁷⁵.

RP apsaugos ir naudojimo režimo valstybinę kontrolę įgyvendina valstybiniai ST pareigūnai, t.y. aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnai, valstybiniai miškų pareigūnai, valstybiniai žemės tarnybų pareigūnai, teritorijų planavimo ir statybos priežiūros pareigūnai bei nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių apsaugos pareigūnai.

Šie pareigūnai užtikrina reikalavimų RP, nustatytų įstatymais, kitais teisės aktais bei ST planavimo dokumentų sprendiniais, laikymosi priežiūrą, siekiant užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugą ir ST lankymą bei naudojimą.

Valstybiniai ST pareigūnai RP kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys:

⁷⁴ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas// Valstybės žinios. 2008, Nr. 113-4290.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. IV-116 „Dėl Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 45-1474.

- laikosi ST lankymo ir naudojimo režimų, teisėtai vykdo statybas;
- negadina, nenaikina ar savavališkai neperkelia ST riboženklų, rekreacinių įrenginių;
- laikosi vandens telkinių apsaugos zonų ar pakrančių juostų režimo, specialiųjų žemės, miško, vandens telkinių, nekilnojamųjų kultūros vertybių naudojimo sąlygų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių veiklą ST, reikalavimų;
- teisėtai, pagal nustatytą naudojimo paskirtį naudoja žemės sklypus⁷⁶.

Apibendrinant darytina išvada, jog RP valdyje dalyvauja įvairios atsakingos institucijos bei organizacijos. Aplinkos ministerija reglamentuoja ir kontroliuoja veiklą RP, VSTT užtikrina RP apsaugą ir racionalų jų naudojimą, regioniniai aplinkos apsaugos departamentai atsakingi už bendrą aplinkosauginę kontrolę, valstybinės miškų urėdijos – už valstybinių miškų tvarkymą, RP direkcijos koordinuoja parko teritorijos tvarkymą. Šioms institucijoms teisės aktais suteiktų įgaliojimų tinkamas įgyvendinimas yra būtina prielaida gamtos ir kultūros paveldo vertybėms, kraštovaizdžio ir biologinei įvairovei išsaugoti. Belieka tik tinkamai koordinuoti veiksmus.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. D1-222 „Dėl Valstybinės saugomų teritorijų apsaugos kontrolės nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr.58-2028.

3. REGIONINIO PARKO TEISINIO REŽIMO VEIKSMINGUMAS

3.1. Saugomos teritorijos apsaugos režimas

ST apsaugos režimas reiškia visišką arba dalinę tam tikros teritorijos išskyrimą iš ūkinio naudojimo siekiant kuo labiau apriboti neigiamą ūkinės veiklos poveikį aplinkai ir saugomiems gamtos objektams. Apsaugos režimas – apibendrinanti kategorija, kadangi pati sąvoka „saugomos teritorijos“ taikoma įvairios paskirties ir pobūdžio teritorijoms. Dėl šios priežasties nėra bendro apsaugos režimo, būdingo visiems ST tipams. Yra valstybinių rezervatų, valstybinių parkų, valstybinių draustinių ir kitų ST apsaugos režimai⁷⁷.

Kiekvienu atveju apsaugos režimas reiškia, kad tik jį įvedus galima tikėtis, jog bus realizuoti konkrečiam ST tipui keliami tikslai bei uždaviniai. ST apsaugos režimas – tai teisės normomis nustatyta ST ir jos išteklių naudojimo bei apsaugos tvarka, ST organizavimas ir valdymas.

ST apsaugos režimą apibūdina šie elementai, sudarantys jo esmę: 1) ST apsaugos režimas – tai visuma visuotinai privalomų elgesio taisyklių, įtvirtintų atitinkamuose įstatymuose (Saugomų teritorijų, Aplinkos apsaugos ir kt.); 2) apsaugos režimo tikslas – užtikrinti ekosistemų bei gamtos objektų apsaugą, kraštovaizdžio pusiausvyrą, išsaugoti biologinę įvairovę bei realizuoti kitus ST keliamus uždavinius; 3) apsaugos režimo turinį sudarančios teisės normos vienais atvejais įpareigoja teisės subjektus atlikti tam tikrus ekologiškai svarbius veiksmus (arba susilaikyti nuo jų), o kitais – suteikia galimybę elgtis nepažeidžiant įstatymais nustatytų apribojimų; 4) už teisės aktais nustatyto apsaugos režimo pažeidimus kalti asmenys traukiami teisinėn atsakomybėn įstatymų nustatyta tvarka.

Atsižvelgiant į nurodytų elementų ypatybes, ST apsaugos režimas yra skirstomas į šiuos tipus:

1) absoliutus (rezervatinis) apsaugos režimas, visiškai draudžiantis ūkinį ar rekreacinį naudojimą bei kitą veiklą, kuri galėtų pažeisti natūralią gamtinių procesų eigą;

2) dalinis apsaugos režimas, leidžiantis ribotą teritorijos naudojimą, laikantis įstatymų nustatytų sąlygų ir veiklos apribojimų;

3) mišrus apsaugos režimas, kai derinamas absoliutus veiklos draudimas su ribotu ūkiniu, rekreaciniu ar kitokiu ST naudojimu.

Kiekvienam apsaugos režimo tipui būdinga tai, kad griežtai draudžiamas bet koks

⁷⁷ Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 206.

kišimasis į natūralius gamtinius procesus, jeigu jis nesiderina su konkrečiai ST keliamais uždaviniais. Pagal įstatymą juridiniai ir fiziniai asmenys, taip pat ir žemės savininkai bei naudotojai, privalo griežtai laikytis veiklos apribojimų, nustatytų kiekvienam ST tipui. Be to, nuolatos gyvenantys ST asmenys gali verstis veikla, kuri neprieštarauja ST paskirčiai (žemės ūkiu, žūkle ir pan.), tačiau neturi trukdyti lankyti saugomus kraštovaizdžio kompleksus ir objektus. Juridiniai ir fiziniai asmenys, pažeidę teisės aktų nustatytus apsaugos režimo reikalavimus, traukiami teisinės atsakomybės⁷⁸.

Valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai priklauso polifunkcinėms ST. Tai, kad jie vykdo įvairias funkcijas, lemia ir jų vieningos teritorijos apsaugos režimo mišrų pobūdį, kuris realizuojamas valstybinio parko teritorijos funkcinio zonavimu.

Valstybinių parkų teritorijos funkcinis zonavimas – tai jų vieningos teritorijos padalijimas į zonas, kuriose nustatomas skirtingas apsaugos režimas atsižvelgiant į tai, kokia funkcija vyrauja tam tikroje valstybinio parko zonoje⁷⁹.

RP ir jų zonų ribų planuose išskiriamos šios funkcinio prioriteto zonos: konservacinio (rezervatai ir draustiniai), ekologinės apsaugos, rekreacinio bei ūkinio prioriteto ir kitos (gyvenamosios) paskirties zonos⁸⁰. Kiekviena zona skiriasi joje taikomais ūkinės veiklos apribojimais. Iš visuose Lietuvos RP išskiriamų funkcinio prioriteto zonų didžiausią (232 418 tūkst. ha) dalį sudaro konservacinio prioriteto zona, ekologinės apsaugos zona - 102 860 tūkst. ha, rekreacinė zona - 21 212 tūkst. ha, ūkinio prioriteto zona (miško ūkio, žemės ūkio, vandens ūkio ir ūkio zona) - 83 337 tūkst. ha. Mažiausią plotą (5 233 tūkst. ha) RP užima gyvenamoji zona (žr. 2 paveikslą). Reikalavimus RP funkcinio prioriteto zonose vykdomai veiklai reglamentuoja kiekvieno RP planavimo schemas (tvarkymo planai) bei RP apsaugos reglamentai, tvirtinami aplinkos ministro įsakymais.

Vienoje funkcinio prioriteto zonoje gali būti išskiriamos kelios kraštovaizdžio tvarkymo zonos, kuriose reguliuojamas teritorijos naudojimas ir apsauga. Kraštovaizdžio tvarkymo zonos skirstomos į konservacinės, miškų ūkio, žemės ūkio, kitos pagrindinės paskirties ir vandens ūkio paskirties žemės zonų grupes (žr. 3 priedą). Konkrečios kraštovaizdžio tvarkymo zonos nustatomos ST tvarkymo plano brėžinyje. Kraštovaizdžio tvarkymo zonos išskiriamos atsižvelgiant į pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį ir teritorijos apsaugos ir naudojimo pobūdį.

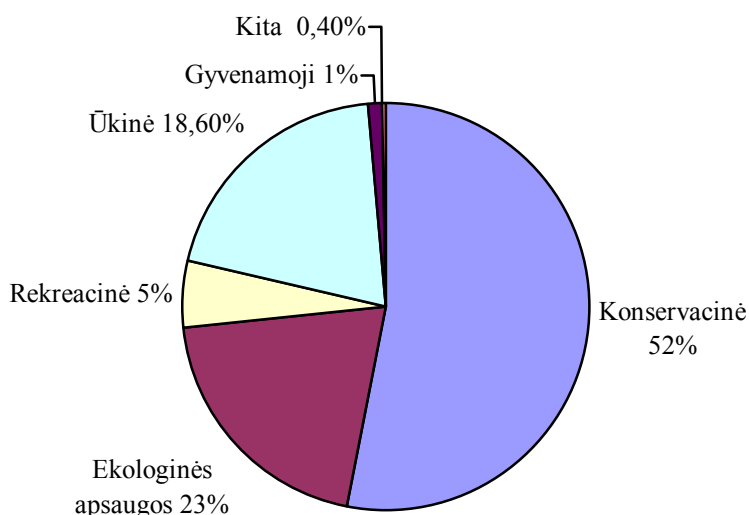
Nustatomas kraštovaizdžio tvarkymo pobūdis nepriklauso nuo žemės nuosavybės formos ir taikomas visiems žemės savininkams, valdytojams ir naudotojams. Atskiros kraštovaizdžio

⁷⁸ Ten pat, P. 207.

⁷⁹ Ten pat, P. 215.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

tvarkymo zonų apsaugos, naudojimo ir tvarkymo būtiniosios sąlygos gali būti detalizuojamos pagal vietovės sąlygas ir ypatumus⁸¹. Pažymėtina, jog šių zonų išskyrimas labai palengvina veiklos RP organizavimą.

Šaltinis: Lietuvos miškų ūkio statistika 2009. Valstybinė miškotvarkos tarnyba// http://www.lvmi.lt/vmt/leid_tables/069-083_LMUS%2009_failas_1038.pdf; prisijungimo laikas: 2009-10-24

2 pav. Lietuvos RP funkcinio prioriteto zonų pasiskirstymas 2009 m. sausio 1 d.

Taigi ST vykdoma veikla turi būti suderinta su vertingų objektų, vietovių apsaugos interesais, atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytą tam tikros kategorijos ST apsaugos režimą. Apsaugos ir naudojimo režimas nėra vienodas skirtingose Lietuvos ST. Griežčiausias jis rezervatuose, kur jokia ūkinė veikla neleidžiama, bet ten nėra ir privačios žemės. Draustiniuose ūkinė veikla leidžiama, bet reguliuojama. Nacionaliniuose ir RP išsaugojimas derinamas su naudojimu, išskiriant skirtingas funkcinio prioriteto zonas (plačiau apie RP apsaugos režimą žr. 3.2 poskyriuje).

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 996 „Dėl saugomų teritorijų tipinių apsaugos reglamentų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 131-4704.

3.1.1. Ūkinės veiklos reguliavimo apibrėžtis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje

LR Konstitucijos 46 str. 1 dalis skelbia: „Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva“⁸². Tačiau reikia pažymėti, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, asmuo ja naudojasi laikydamasis tam tikrų privalomų reikalavimų ir apribojimų. Pagal Konstituciją, valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, negali neribotai kištis į asmens ūkinę veiklą, ji turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo⁸³.

Ūkinės veiklos reguliavimas visada susijęs su tam tikrais šios veiklos ribojimais ar draudimais, ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, administracinių procedūrų reglamentavimu, taip pat ūkinės veiklos kontrole. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pažymėjęs, kad kai asmuo užsiima ūkine veikla, jam gali būti taikomi specialūs įstatymų nustatyti ribojimai (*inter alia* nuosavybės teisės apribojimai). Pagal Konstituciją riboti asmens teisės ir laisvės, taip pat ir ūkinės veiklos laisvę, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: 1. tai daroma įstatymu; 2. ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; 3. ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei esmė; 4. yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo⁸⁴.

Taigi Konstitucijos 46 str. 3 d. formuluotė „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą“ reiškia ne valstybės teisę savo nuožiūra administruoti visą ar tam tikrą ūkinę veiklą, bet jos teisę nustatyti ūkinės veiklos teisinį reguliavimą, t. y. ūkinės veiklos ribojimų (draudimų), sąlygų nustatymą, procedūrų reglamentavimą teisės aktuose, taip pat tokią ūkinės veiklos kontrolę, kuri grindžiama teisės aktuose nustatytais ūkinės veiklos ribojimais (draudimais), sąlygomis, procedūromis⁸⁵. Šio konstitucinio imperatyvo privalu paisyti ir teisės aktais reglamentuojant santykius, susijusius su žemės, miškų, vandens telkinių, taip pat ir esančių ypač vertingose vietovėse, nuosavybe, naudojimu, kita veikla šiose vietovėse.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime konstatuota, kad „žemė, miškai, parkai, vandens telkiniai yra ypatingi nuosavybės teisės objektai, nes žemės, miškų, parkų, vandens telkinių tinkamas naudojimas ir apsauga yra žmogaus egzistavimo, žmogaus ir visuomenės išlikimo bei raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas. Tai suponuoja santykių, susijusių su tokių objektų priežiūra, apsauga ir naudojimu, ypatingą teisinį reguliavimą. <...> Valstybė, turėdama konstitucinę

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucija: priimta Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁸³ Kūris. E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras)// Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56). P. 60.

⁸⁴ Ten pat, P. 61.

⁸⁵ Ten pat.

priedermę veikti taip, kad būtų garantuota natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, gamtos išteklių racionalus naudojimas, atkūrimas bei gausinimas, gali įstatymais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų ribojamas atskirų gamtos aplinkos objektų (gamtos išteklių) naudojimas“⁸⁶. Nutarime taip pat akcentuojama, kad „ypač vertingų vietovių įvairovė gali lemti jų teisinio režimo ypatumus, jose esančių objektų apsaugos būdus, veiklos tose vietovėse sąlygas, ribojimus, draudimus; tokie ribojimai, draudimai gali būti taikomi *inter alia* ūkinei veiklai, statyboms tose vietovėse, taip pat bet kokiai kitai veiklai, dėl kurios gali būti pakeistas kraštovaizdis, atskiri atitinkamose vietovėse esantys objektai ir pan. <...> Ribojimai, draudimai, kuriais siekiama užtikrinti ypač vertingų vietovių apsaugą – viešąjį interesą, gali ir turi būti nustatomi ne tik valstybei ir savivaldybėms, kaip atitinkamų objektų, esančių ypač vertingose vietovėse, savininkams, bet ir kitiems tokių objektų savininkams bei naudotojams - fiziniams ir juridiniams asmenims. Taigi gali būti nustatyti ir tokie ribojimai, draudimai, kuriais tam tikra apimtimi yra įsiterpiama į visų, taip pat ir privačių žemės sklypų, miškų, parkų, vandens telkinių savininkų nuosavybės teises“ <...> Pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti, ji gali būti įstatymu ribojama dėl nuosavybės objekto pobūdžio, dėl padarytų teisei priešingų veikų ir (arba) dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio“⁸⁷.

Apibendrinant aukščiau išdėstytas nuostatas, galima teigti, kad šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra akcentuota įstatymų leidėjo teisė ypač vertingose teritorijose nustatyti teisinį režimą, apimantį nuosavybės, naudojimo, ūkinės ir kitos veiklos sąlygas, apribojimus, draudimus.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas apribojimus atskirų kategorijų ST, siekia apsaugoti jas kaip visuomeninę vertybę, nes „natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – viešasis interesas, kurio apsaugą garantuoti – valstybės konstitucinė pareiga. Ši Konstitucijoje įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių apsauga, aiškinama Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių nuosavybės teisių apsaugą, visuomenės ir asmens interesų derinimą, teisėtumą ir teisingumą, kontekste, įpareigoja įstatymų leidėją numatyti teisinę atsakomybę už nustatytų ribojimų, draudimų

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 str. 2 d. numatyto žemės sklypų išigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatoms“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

⁸⁷ Ten pat.

nepaisymą, natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų teritorijų teisinio režimo pažeidimus⁸⁸.

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad, „ribodamas ūkinę veiklą, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtinto teisėtų lūkesčių apsaugos principo, suponuojančio ir įgytų teisių apsaugą. Valstybė privalo kompensuoti žemės savininkams už ūkinės veiklos suvaržymus. Todėl, vykdydamas valstybės pareigą kompensuoti asmenims dėl ūkinės veiklos apribojimų patiriamą žalą, Seimas LR saugomų teritorijų įstatymo 32 str. 4 d. įpareigojo Vyriausybę nustatyti kompensacijų apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarką žemės savininkams bei valdytojams, kurių žemės valdose steigama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą ar draudžia anksčiau vykdytą veiklą⁸⁹. Atsižvelgdama į tai, Vyriausybė 2006 m. lapkričio 10 d. nutarimu Nr. 1100 patvirtino Kompensacijų žemės savininkams ir valdytojams, kurių žemės valdose steigama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarkos aprašą⁹⁰, kuris reguliuoja kompensacinių išmokų žemės savininkams ir valdytojams, turintiems valdas ST ir dėl šiame Apraše nurodytų veiklos apribojimų patiriantiems nuostolių, dydžio apskaičiavimą ir išmokėjimą.

3.2. Žemės naudojimo reglamentavimas ir apribojimai regioniniame parke

Kiekviena ST yra įsteigta siekiant sumažinti neigiamą poveikį aplinkai ir išsaugoti jos biologinę įvairovę, taip pat apsaugoti kultūros bei gamtos paveldo vertybes. Į šias teritorijas yra įsiterpusios valstybinės ir privačios žemės naudmenos, taip pat kiti žemės plotai, kuriuose leidžiama ribota ūkinė veikla. Šių žemių savininkų ir naudotojų nuosavybės ir naudojimo teisės yra labiau ribotos ir reglamentuotos, palyginti su kitų žemių savininkų ir naudotojų⁹¹. Tad šioje darbo dalyje plačiau aptarsime žemės naudojimo reglamentavimą ir apribojimus RP.

LR Konstitucijos 47 str. 1 d., Žemės įstatymo 6 str. nustatyta, kad valstybinių rezervatų, Kuršių nerijos nacionalinio parko, valstybinės reikšmės miškų, vandens telkinių, istorijos, archeologijos ir kultūros objektų žemė, taip pat LR pajūrio juostai priklausanti žemė yra išimtinė valstybės nuosavybė. Tokios žemės negalima įsigyti privačion nuosavybėn, t.y. ją privatizuoti ir atkurti piliečių nuosavybės teises į šią žemę, nes ji išperkama valstybės. Kitose ST žemė gali būti

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Valstybės žinios. 2006, Nr. 123-4640.

⁹¹ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 208.

privati ir valstybinė. Tai reiškia, kad tose teritorijose žemė gali būti įsigyta privačion nuosavybėn atkuriant piliečių nuosavybės teises į turėtą žemę arba ją perkant (privatizuojant) iš valstybės. Tačiau valstybinių draustinių ir valstybinių parkų, taip pat rekreacinių zonų (tai yra žmogaus poilsiui, gydymui ir turizmui skirta žemė) valstybinė žemė, miškai, vandenys, krūmai, pelkės ir kita nenaudojama žemė neparduodama. Parduodama gali būti tik šiose teritorijose esanti privačių namų valdų, asmeninio ūkio, sodininkų bendrijų žemė, taip pat iki 5 ha ploto žemės sklypai, kurie įsiterpę į žemės ūkio naudmenas ir yra tarp privačios žemės valdų. Pirmumo teisę įsigyti ir išsinuomoti tokią žemę turi besiribojančių žemės sklypų savininkai ir valdytojai⁹².

Vadovaudamasi LR Žemės įstatymo 31 straipsnio 3 dalimi, valstybė turi pirmumo teisę įsigyti privačią žemę valstybinių parkų konservacinio, ekologinės apsaugos ir rekreacinio prioriteto zonose⁹³. Todėl asmenys, norintys parduoti žemės sklypą RP teritorijoje, pirmiausia turi kreiptis į RP direkciją su prašymu dėl nuomonės pirkti privačią žemę pareiškimo. Asmuo direkcijos raštišką atsakymą kartu su reikiama dokumentais pateikia teritoriniam žemėtvarkos skyriui pagal žemės buvimo vietą. Toliau pateikti dokumentai siunčiami apskrities viršininko administracijai. Apskrities viršininkas sprendimą pirkti ar atsisakyti pirkti žemės sklypą priima per 30 dienų nuo pranešimo gavimo dienos. Atsisakius pirkti žemės sklypą arba per nustatytą terminą nepriėmus sprendimo, privačios žemės savininkas gali perleisti žemės sklypą kitiems asmenims.

Saugomų teritorijų įstatymo 31 str. 8 d. nustatyta, kad ST draudžiama keisti pagrindinę tikslinę konservacinę ir miškų ūkio žemės naudojimo paskirtį, išskyrus atvejus, kai tai daroma visuomenės poreikiams arba siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo kompleksus ir objektus (vertybes). Taigi remiantis šia nuostata, statyba miško ūkio paskirties žemėje nėra galima.

Paminėtina, kad vienoje iš nutarčių Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad „statybos miško ūkio paskirties žemėje santykius reglamentuojantys Miškų įstatymas ir Žemės įstatymas nenumato išimčių dėl statinių *inter alia* sodybų statybos esamose ir buvusiose sodybose, todėl akivaizdu, jog teisė į statybą miško ūkio paskirties žemėje negali būti realizuota“⁹⁴. Pagrindinė tikslinė žemės naudojimo paskirtis RP gali būti keičiama tik tuomet, jeigu tai neprieštarauja patvirtintiems RP tvarkymo planų (planavimo schemų) sprendiniams ir reglamentams.

Valstybiniuose (nacionaliniuose ir regioniniuose) parkuose esančios privačios žemės neleidžiama dalyti dalimis ją parduodant, išnuomojant, atidalijant, įkeičiant, dovanojant, išskyrus atvejus, kai keičiamos gretimų sklypų ribos. Konstitucinio Teismo nuomone, „nustatytu draudimu

⁹² Ten pat, P. 189.

⁹³ Lietuvos Respublikos žemės įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868.

⁹⁴ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartis. Administracinė byla Nr. A⁵⁵⁶-206/2008.

siekama užtikrinti, kad valstybiniuose parkuose neatsirastų labai daug smulkių žemės sklypų, priklausančių skirtingiems savininkams, nes tai, ypač atsižvelgiant į tokius atvejais būtinus nustatyti servitutus, galėtų sudaryti prielaidas pakeisti natūralų kraštovaizdį, atskirus atitinkamose vietovėse esančius objektus, skurdinti, alinti ar kitaip pažeisti natūralią gamtinę aplinką⁹⁵.

ST nuosavybės teisės į žemę, miškus ir vandens telkinius gali būti atkuriamos, žemės sandoriai sudaromi tik laikantis įstatymų nustatytų žemės, miškų ir vandens telkinių naudojimo apribojimų, sąlygų ir reikalavimų, ST nuostatų ir šių teritorijų tvarkymo planų (planavimo schemų), kitų Saugomų teritorijų įstatyme nurodytą veiklą ST reglamentuojančių dokumentų nustatytų reikalavimų⁹⁶. Bet kuriuo atveju RP žemė (miškas, vandens telkiniai) grąžinama, parduodama, nuomojama ar suteikiama naudotis tik ribotam tiksliniam naudojimui⁹⁷. Ribotas tikslinis naudojimas reiškia, kad žemė turi būti naudojama ne tik griežtai pagal jos tikslinę paskirtį (žemės ūkiui ir pan.), bet, kas svarbiausia RP apsaugai, yra tam tikrų naudojimo ribojimų, kuriuos sąlygoja atitinkamos ST tipo teisinio režimo ypatumai.

Kaip jau minėjome, saugant svarbius gamtos ar kultūros objektus nuo sunykimo arba net žūties, įprastinė žmonių veikla šių objektų teritorijose turi būti ribojama. Ūkinė veikla RP ar atskiroje jos dalyje gali būti apribota ar uždrausta remiantis Saugomų teritorijų, Aplinkos apsaugos, Statybos, Vandens, Žemės, Miškų ir kitais įstatymais, Specialiosiomis žemės ir miško naudojimo sąlygomis, RP tvarkymo planais, RP individualiais nuostatais ar reglamentais. Todėl žemės ir kito nekilnojamojo turto savininkai, naudotojai bei valdytojai, kiti juridiniai bei fiziniai asmenys privalo laikytis šiuose teisės aktuose toms teritorijoms nustatytų ir nekilnojamojo turto registre įregistruotų veiklos apribojimų ir reikalavimų. Taigi kiekvienas žemės naudotojas, įsigydamas sklypą RP arba keisdamas jo paskirtį detaliuoju planu, susiduria su informacija apie veiklos tame žemės sklype apribojimus.

Ar Lietuvos ST apribojimai iš tiesų tokie griežti? Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimu dabar ST galiojantys apribojimai pripažinti ne tik neprieštaraujantys Konstitucijai, bet kai kuriais atvejais netgi per mažai griežti tam, kad valstybė galėtų atlikti savo priedermę – garantuoti natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 str. 2 d. numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

⁹⁷ Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 209.

vertingų vietovių apsaugą, racionaliai naudoti gamtos išteklius, juos atkurti bei pagausinti⁹⁸.

ST specialistų teigimu, mūsų šalies ST leidžiama daugiau nei Vakarų Europos valstybėse. Visus šiuos apribojimus galima suskirstyti į tris grupes: 1) apribojimai, neleidžiantys žaloti gamtos ir kultūros paveldo vertybių; 2) apribojimai, orientuojantys į darnų vystymąsi ir 3) apribojimai, reguliuojantys statybų plėtrą ir būdus⁹⁹.

Pirmoji apribojimų grupė, manome, suprantama kiekvienam. Antroji sudaro prielaidas gamtos išteklius (žemę, miškus ir kt.) naudoti, atsižvelgiant į susiklosčiusias gamtines sąlygas, kraštovaizdžio įvairovę, jo savitumus. Pavyzdžiui, tradicinė žemės ūkio veiklos plėtra, nestatant stambių gyvulininkystės kompleksų, ST netgi skatinama, nes ji padeda išsaugoti kraštovaizdžio įvairumą, pievų augmeniją ir gyvūniją, gamtos išteklius naudojant neribotą laiką, jų nenualinant.

Tam, kad būtų galima išsaugoti, pažinti gamtos ir kultūros vertybes, racionaliai naudoti teritorijas, kuriose jos yra, privaloma sureguliuoti statybų plėtrą ir rekreacinį naudojimą. Ši problema yra labai aktuali dėl per žemės reformos eigą sukurtos smulkiasklųpės žemėvaldos. Nesureguliuota statybų plėtra vaizdingiausiose teritorijose, iškyla grėsmė ne tik gamtos ir kultūros paveldo vertybių išsaugojimui, bet ir visuomenės interesų tenkinimui. Apribojimai statybose šiuo metu ir yra svarbiausi, aktualiausi saugomose teritorijose¹⁰⁰. Apklausoje dalyvavusių specialistų teigimu, dėl šių apribojimų daugiausia nuogąstauja ūkininkai (žr. 5 priedą).

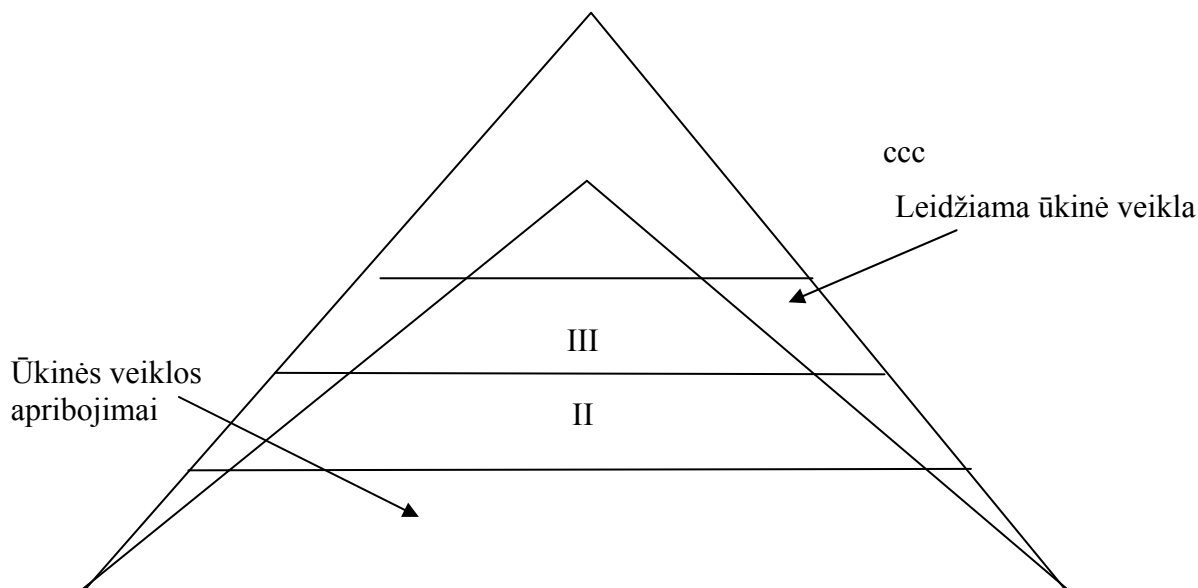
RP, kaip kompleksinės ST, savo sudėtyje turinčios įvairaus režimo objektų, veiklos ribojimo požiūriu nėra vienalytės, todėl pasakyti, kokia veikla ribojama RP, nežinant, kokiai funkcinio prioriteto zonai priskirtina viena ar kita teritorija, nėra galimybės. Pastebėtina, kad Lietuvos RP draudžiama arba ribojama veikla, galinti pakenkti saugomiems kompleksams ir objektams (vertybėms), taip pat rekreaciniams ištekliams.

RP teritorijose nustatomi bendrieji veiklos apribojimai ir apribojimai pagal šių parkų funkcinio prioriteto zonas. 3 paveiksle matyti kaip pasiskirsto funkcinio prioriteto zonos pagal ūkinės veiklos apribojimų lygį.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 str. 2 d. numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

⁹⁹ Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 27.

¹⁰⁰ Ten pat.

- I – Konservacinio prioriteto zonos (rezervatai ir draustiniai);
 II – Ekologinės apsaugos prioriteto zonos;
 III – Rekreacinio prioriteto zonos;
 IV – Ūkinio prioriteto zonos (miškų, žemės ir vandens ūkio zonos).

3 pav. Regioninių parkų funkcinio prioriteto zonų ir ūkinės veiklos apribojimų tarpusavio priklausomybė

Pagal bendruosius apribojimus visose RP teritorijose draudžiama:

- rengti naujus naudingųjų iškasenų karjerus ir šachtas, taip pat naujus gręžinius naftos ir dujų žvalgybai bei gavybai, statyti pramonės įmones, kurioms reikalingi taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai, aerodromus, vėjo jėgainės, išskyrus atstatomus vėjo malūnus, tiesti tranzitinius inžinerinius tinklus, keisti reljefo formas, hidrografinio tinklo natūralius elementus, naikinti ir keisti istoriškai susiformavusio kultūrinio kraštovaizdžio pobūdžio, urbanistinių ir architektūrinių jo elementų bei kitų saugomų kompleksų ir objektų (vertybių) vertės požymius;
- mechanškai ardyti natūralių pelkių augalinę dangą, kasti jose durpes, taip pat sausinti ir keisti į žemės ūkio naudmenas bei vandenį aukštapelkes, tarpinio tipo pelkes ir jų apypelkius bei žemapelkes, kurių plotas didesnis kaip 0,5 hektaro, o durpių sluoksnis didesnis kaip 1 metras, ir jų apypelkius;
- tvenkti ir reguliuoti natūralias upes, keisti jų vagas ir natūralų ežerų vandens lygį. Atstatyti buvusias užtvankas, kitus hidrotechninius statinius, tvirtinti krantus, valyti vagas, įrengti dirbtinius vandens telkinius, atlikti kitus darbus galima tik tais atvejais, kai tai reikalinga draustinyje esantiems kultūros paveldo objektams (nekilnojamosioms kultūros vertybėms) atkurti bei tvarkyti ir vykdant prevencines priemones miestuose, miesteliuose ir kaimuose stichinėms nelaimėms išvengti;
- statyti statinius valstybinių parkų tvarkymo planuose (planavimo schemose) ir bendrojo planavimo dokumentuose nenustatytoje vietoje;
- statyti naujus gyvenamuosius namus, ūkininko ūkio ir kitus pastatus ar didinti jų tūrius šlaituose,

kurių nuolydis didesnis kaip 15 laipsnių, taip pat arčiau kaip 50 metrų nuo šių šlaitų viršutinės bei apatinės briaunos, statyti statinius, mažinančius kraštovaizdžio estetinę vertę, ir sodinti želdinius, užstojančius istorinę, kultūrinę bei estetinę vertę turinčias panoramas;

- įrengti išorinę reklamą, išskyrus miestų ir miestelių teritorijas, nesusijusią su valstybiniuose parkuose saugomais kompleksais ir objektais (vertybėmis)¹⁰¹.

Jeigu RP yra kelias, upė, elektros linija ar kiti specialiųjų naudojimo sąlygų objektai, jų įtakos zonoje nustatomi papildomi veiklos apribojimai, nesusiję su RP režimu.

RP funkcinio prioriteto zonose nustatomi šie veiklos apribojimai:

1. rezervatuose draudžiama bet kokia ūkinė veikla, netgi ir pašalinių asmenų lankymasis. Tuo tarpu RP draustinių zona nėra vienalytė, yra plotų, kuriuose saugomi komponentai reikalauja griežtesnio ūkinės veiklos apribojimo. Šiuo atveju taikomas ne RP teritorijoje esančių draustinių ūkinis režimas. Priešingu atveju, teritorijose, kurios nereikalauja tokios griežtos apsaugos, draudžiama naudoti trąšas, pesticidus, vykdyti nusausinimo darbus, sakinti medžius;

2. apsaugos zonose žemės naudojimo apribojimus nustato Vyriausybės nutarimais tvirtinamos Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos¹⁰² (toliau – Specialiosios sąlygos). Pagrindiniai jų reikalavimai yra susiję su vandens telkinių apsauga nuo teršimo ir statybų ar kitos intensyvios veiklos šiose teritorijose apribojimais¹⁰³. Specialiosiose sąlygose nustatyta, kad RP apsaugos zonose draudžiama statyti statinius, jeigu tai pažeidžia reljefo raiškumą, didina parko teritorijos vizualinę taršą. Apsaugos zonose taip pat draudžiama: 1) statyti bei rekonstruoti statinius arba įrenginius, tiesti arba rekonstruoti kelius, vamzdynus, elektros ir ryšių linijas, įrengti poilsio bei transporto aikšteles, nesuderinus šių darbų su Aplinkos ministerija ir parko administracija; 2) transformuoti į žemės ūkio naudmenas miškus ir krūmynus, didesnius kaip 0,1 ha, sausinti ir versti kitomis naudmenomis pelkes, didesnes kaip 0,5 ha, keisti pelkių augmeniją, kasti durpes, kultūrinti ir versti kitomis naudmenomis natūralias pievas.

Viena iš svarbių bendrosios ekologinės apsaugos zonų yra paviršinio vandens telkinių apsaugos zonos. Paviršinio vandens telkinių apsaugos zonos išskiriamos tam, kad į vandens telkinius nepatektų pavojingų medžiagų, vandens telkinių krantai būtų apsaugoti nuo erozijos, būtų užtikrintas vandens telkinių pakrančių ekosistemų stabilumas, saugomas vandens telkinių pakrančių gamtinis kraštovaizdis bei jo estetinės vertybės, sudarytos palankios sąlygos rekreacijai¹⁰⁴.

Vandens telkinių apsaugos zonose draudžiama lieti srutas arba skystą mėšlą, įterpiant į

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

¹⁰² LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1992, Nr.22-652; 2005, Nr. 35 - 1140.

¹⁰³ Aleknavičius P. Žemės teisė: vadovėlis. – Kaunas: Akademija, 2007. P. 86.

¹⁰⁴ Ten pat, P. 87.

gruntą, įrengti sąvartynus, kapines, statyti pastatus užliejamose teritorijose, keisti esamą užstatymo liniją rekonstruojant ar perstatant statinius esamose ar buvusiose sodybose. Be to, draudžiama statyti vagonėlius paežerėse, paupiuose, miškuose, kitose vietose.

Paviršinio vandens telkinių apsaugos zonų dalyse prie vandens telkinio nustatoma pakrantės apsaugos juosta. Pakrantės apsaugos juostoje draudžiama tverti tvoras (išskyrus, kai tai leidžiama), dirbti žemę, naudoti trąšas, pesticidus ir kitus chemikalus, taip pat statyti transporto priemonės arčiau kaip 25 metrai nuo vandens telkinio krašto. Pakrantės apsaugos juostoje leidžiama statyti tik hidrotechninius statinius ir įrenginius, tiltus, prieplaukas, paplūdimių įrangą, jachtų ir valčių elingus.

Už pakrantės apsaugos juostos ribų esančiose sodybose teritorijos planavimo dokumente numatytose vietose gali būti statoma tik po vieną ne didesnio kaip 25 kvadratinų metrų bendrojo ploto su priklausiniais ir ne aukštesnę kaip 4 metrų (aukštis skaičiuojamas nuo užstatomo sodybos ploto žemės paviršiaus vidurkio) asmeninio naudojimo pirtį be rūšio. Kitų statinių dydžiai nustatomi tos teritorijos apsaugos reglamente¹⁰⁵.

3. Siekiant lankytojams sudaryti palankias poilsio sąlygas, sureguliuoti poilsiautojų ir turistų srautus yra išskiriamos rekreacinio prioriteto zonos. Šioms zonoms dažniausiai priskiriami parkai, rekreacinių įstaigų teritorijos, ežerai (upės) ar jų dalys ir kt. Rekreacinio prioriteto zonose siekiama sukurti ir palaikyti tinkamą gausiam lankymui aplinką. Šiose zonose žemės naudotojui yra draudžiama: 1) naudoti miško parkus, parkus ir skverus kitaip, negu numatyta patvirtintuose jų naudojimo nuostatuose; 2) statyti pastatus ir įrenginius, nesusijusius su rekreacija, taip pat rekreacijai skirtus pastatus ir įrenginius, jeigu jie neatitinka rekreacinių teritorijų normatyvų bei teisinių nuostatų (atstumas nuo vandens, aukštis, kultūros paveldo naudojimas turizmo reikmėms), išskyrus statybą esamose namų valdose; 3) statyti rekreacinių teritorijų apsaugos zonose statinius, mažinančius kraštovaizdžio estetinę vertę ir sodinti želdinius, užstojančius istorinę, kultūrinę bei estetinę vertę turinčias panoramas; 4) teršti aplinką ar kitaip trukdyti ilsėtis tam tikslui skirtose vietose; 5) naikinti stovyklavietes, užtverti turistines trasas, kelius, takus; 6) trukdyti stovyklaviečių įrengimo, apželdinimo, turistinių takų žymėjimo ir įrengimo darbams, kai šie darbai vykdomi pagal parengtus projektus¹⁰⁶.

4. RP, pagal patvirtintus ST specialiojo planavimo dokumentus (ribų planus), turi buferinės apsaugos zoną, nustatytą už parko ribų, kurios tikslas – sumažinti neigiamos veiklos poveikį RP, išsaugoti šių teritorijų regimąją aplinką. RP buferinės apsaugos zonose draudžiama

¹⁰⁵ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 190-191.

¹⁰⁶ LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1992, Nr.22-652; 2005, Nr. 35 - 1140.

statyti statinius, jeigu jie blogina paveldo objektų eksponavimo sąlygas, didina teritorijos vizualią (regimąją) taršą.

Statiniai RP projektuojami, statomi ar rekonstruojami vadovaujantis teisės aktais, RP tvarkymo planų (planavimo schemų) sprendiniais, atsižvelgiant į miestelių ir kaimų architektūros savitumus (aukštingumą, pobūdį, formas, tradicines statybines medžiagas), kraštovaizdžio ypatumus, paveldo objektų apsaugos reikalavimus¹⁰⁷. Rekonstruoti (atstatyti) esamose arba buvusiose sodybose pastatus galima tik tada, kai yra išlikę buvusių statinių ir (ar) sodų liekanų arba kai sodybos yra pažymėtos tos vietovės planuose, arba kai teismas nustato juridinį faktą apie toje vietovėje buvusią sodybą¹⁰⁸.

Saugomų teritorijų įstatymo 13 str. 3 d. nustatyta, kad leistinas ir rekomenduojamas statinių formas, dydžius, teritorijos užstatymo procentą, atstumus nuo vandens telkinių ir šlaitų nustato valstybinių (nacionalinių ir regioninių) parkų individualūs apsaugos reglamentai ir (ar) statybų ST regioniniai architektūriniai reglamentai. Juose gali būti sugriežtinti ankščiau išvardyti reikalavimai bei nustatyti papildomi reikalavimai. Pavyzdžiui, Metelių RP apsaugos reglamento 57 punkte išdėstyta, kad „gyvenamosiose zonose esantys dviaukščiai gyvenamieji ir visuomeninės paskirties pastatai gali būti rekonstruojami į ne aukštesnius nei dviejų aukštų su mansarda pastatus, jų aukštis iki pastato karnizo – iki 7 m, iki kraigo – iki 12 m (aukštis skaičiuojamas nuo pastato užstatomo žemės paviršiaus ploto nuolydžio vidurkio iki stogo kraigo). Priklausiniai statomi ne aukštesni kaip 9 m. Bendras atskiro sklypo užstatymo plotas negali viršyti 220 m². Rekonstruojant pastatus rekomenduojama naudoti tradicines statybines medžiagas ir spalvas“¹⁰⁹ (žr. 7 priedą).

Kalbant apie apribojimus ir reikalavimus veiklai RP, pastebėtina, kad:

1. miškai, esantys RP, tvarkomi, naudojami ir atkuriami, miškotvarkos projektai rengiami vadovaujantis Miškų įstatymu bei kitais teisės aktais ir teritorijų planavimo dokumentais;
2. žemės naudmenų sudėtis keičiama tik pagal nustatytą tvarką parengtus teritorijų planavimo dokumentus, kurie, be kitų institucijų, turi būti suderinti su Aplinkos ministerija ir parko administracija;
3. žemės ūkio paskirties žemė, esanti RP, tvarkoma pagal žemėtvarkos projektus¹¹⁰ parengtus vadovaujantis atitinkamais teisės aktais ir teritorijų planavimo dokumentais;
4. žemės savininkai ir naudotojai negali trukdyti lankyti arba tvarkyti saugomų kompleksų bei

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.

¹⁰⁸ Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 190.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas Nr. 420 „Dėl Metelių regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 86-3719.

¹¹⁰ **Žemėtvarkos projektas** – specialiojo teritorijų planavimo dokumentas, kuriame nustatoma kaimo vietovių žemės naudojimo ir apsaugos koncepcija bei konkrečios tvarkymo priemonės (Teritorijų planavimo įst. 2 str. 54 d.).

objektų (vertybių), poilsiaviečių, takų, regyklų, kitų rekreacinių objektų¹¹¹.

Kaip teigia specialistai ir RP gyventojai, ūkinės veiklos apribojimų nustatymas riboja ūkininkavimo veiklą. Manytume, jog nustatant reikalavimus veiklai atskirose RP funkcinio prioriteto zonose reglamentuoti, reikėtų vadovautis iš anksto apibrėžtais objektyviais kriterijais (priklausomai nuo saugomų gamtos ir kultūros paveldo vertybių pobūdžio, jų išsidėstymo teritorijoje, apsaugos poreikių), aiškiai atskiriant teritorijas, kuriose griežtai ribojama bet kokia ūkinė veikla. Nustatant naujus reikalavimus turi būti atsižvelgta į jų tikslingumą ir įgyvendinimo realumą.

Iki Saugomų teritorijų įstatymo naujos redakcijos 2001 metais nebuvo numatyta jokių teisinių prielaidų, leidžiančių ūkininkams gauti kompensacijas už ūkinės veiklos apribojimus ST. Minėto įstatymo 32 straipsnyje nustatyta, kad „žemės savininkams bei valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja ST, keičiamas esamos ST statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, išmokamos kompensacijos“. Jų apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarka nustatyta „Kompensacijų žemės savininkams ir valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarkos apraše“. Kompensacijos mokamos tuo atveju, jeigu nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą.

Žemės savininkams ir valdytojams numatytos kompensacinės išmokos¹¹² už žemės ūkio naudmenas ST, kuriose apribota ar uždrausta tokia veikla: 1. pievas ar ganyklas paversti ariama žeme arba persėti jas kultūrinėmis žolėmis; 2. įrengti sausinimo ar drėkinimo sistemas; 3. naudoti trąšas, augalų apsaugos priemones ar kalkinti žemės ūkio naudmenas; 4. apribotas vieno hektaro žemės plote ganomų gyvulių skaičius, nustatyti ganymo ar šienavimo terminai.

Kompensacinė išmoka žemės savininkams ir valdytojams mokama kasmet už kiekvieną deklaruotą žemės ūkio veiklai naudojamą žemės ūkio naudmenų hektarą ST, kurioje apribota ar uždrausta veikla¹¹³.

Siekiant sužinoti gyventojų nuomonę apie RP taikomus veiklos apribojimus, buvo atlikta

¹¹¹ LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1992, Nr.22-652; 2005, Nr. 35 - 1140.

¹¹² **Kompensacinė išmoka** – tai parama pinigais, skirta kompensuoti pajamų netekimą bei atlyginti patirtus nuostolius, atsiradusius dėl valstybės ar savivaldybių institucijų nustatytų žemės ūkio veiklos apribojimų saugomose teritorijose.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 1100 „Dėl Kompensacijų žemės savininkams ir valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 1100.

anketinė apklausa (žr. 4 priedą). Šiuo tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokią įtaką ūkinei veiklai turi taikomi apribojimai, ar RP gyventojai yra informuoti ir kaip jie informuoti apie nustatytus veiklos apribojimus. Tyrimo metu buvo apklausti Anykščių, Metelių ir Vištyčio RP gyventojai (viso 186 respondentai). Didžiausią apklaustųjų dalį sudaro 51-60 metų amžiaus žmonės (31 proc.), antra didelė apklaustųjų grupė yra 61-70 metų amžiaus (18 proc.), kitų amžiaus grupių respondentų skaičius svyruoja nuo 2 iki 16 proc. Mažiausią dalį sudaro jauni iki 20 metų respondentai - 2 proc. visų apklaustųjų (žr. 6 priedą, 11 diagramą).

RP gyventojų nuomonės tyrimas atskleidė, jog 55 proc. respondentų pritaria ūkinės veiklos apribojimams, tačiau daugiau nei trečdalis apklaustųjų (39 proc.) apribojimų atžvilgiu laikosi neigiamos pozicijos (žr. 6 priedą, 2 diagramą). Analizuojant nuomonių pasiskirstymą pagal tai, kaip vertinami statybos ribojimai ST, pastebėtina, kad trečdalis RP gyventojų pritaria, jog statybos būtų apribotos, tačiau net 63 proc. apklaustųjų nepitaria šiems apribojimams, nors dauguma jų pritarė ūkinės veiklos apribojimams (žr. 6 priedą, 8 diagramą).

Žemės ūkio veikla besiverčiantys RP gyventojai (69 proc. visų apklaustųjų) nurodė, jog vienokie ar kitokie apribojimai daro neigiamą poveikį ūkinei veiklai (73 proc.), 16 proc. respondentų apribojimų poveikį ūkinei veiklai įvertino kaip teigiamą, 11 proc. apklaustųjų šiuo klausimu neturėjo nuomonės (žr. 6 priedą, 3, 4 diagramas).

Atkreiptinas dėmesys, kad daug kur šių apribojimų nesilaikoma, o tai tikrai nepadedą RP aplinkos išsaugojimui. Viena iš tokių nustatytų ūkinės veiklos apribojimų nesilaikymo priežasčių RP gyventojai įvardijo nepakankamas kompensacijas (44 proc. respondentų).

Dar viena priežastis, dėl kurios nesilaikoma ūkinės veiklos apribojimų – informacijos trūkumas. Šią priežastį nurodė ketvirtadalis visų apklaustųjų (žr. 6 priedą, 7 diagramą).

Apibendrinus apklausos duomenis galima daryti šią išvadą: siekiant, kad RP apsaugos režimas būtų veiksmingas, labai svarbu jame gyvenantiems žmonėms suteikti visą įmanomą informaciją tiek apie taikomus veiklos apribojimus, tiek apie kompensacines išmokas. Tuo pačiu labai svarbu yra ir kontroliuoti kaip laikomasi ūkinės veiklos apribojimų RP teritorijoje, nes pasitaiko atvejų, kad ūkininkaujantys šiose teritorijose gauna Kaimo plėtros 2007-2013 m. programoje numatytas kompensacijas už tam tikrų apribojimų laikymąsi, tačiau realiai šių apribojimų nesilaikoma.

Pagal Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 m. programą numatyta, kad ūkininkams, besilaikantiems tik ST nuostatuose nustatytų minimalių draudimų (nesuarti pievų, nesusinti jų, nenaudoti trąšų, kalkinimo medžiagų ir pan.), kasmet už kiekvieną deklaruotą žemės ūkio naudmenų hektarą be įprasta tvarka skiriamų ES tiesioginių išmokų papildomai išmokama 138 Lt už 1 ha kompensacija. Šios išmokos tikslas – kompensuoti ūkininko pajamų netekimą dėl ST

nustatytų veiklos apribojimų¹¹⁴.

Kompensavimas už ūkinės veiklos apribojimą ar uždraudimą taip pat remiasi žemės (išskyrus žemės ūkio naudmenas) mokesčio lengvatomis - žemės mokestis neimamas už RP teritorijų ir jų apsaugos zonų žemę, taip pat vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų žemę¹¹⁵.

Būtina pažymėti, kad RP nėra nustatyti vien tik draudimai ar įpareigojimai. Juose skatinama veikla, puoselėjanti, išryškinanti ir propaguojanti saugomus kraštovaizdžio kompleksus ar objektus (vertybes) bei atkurianti tradicinius gamtinės ar kultūrinės aplinkos elementus, taip pat pažintinis turizmas, teritorijos pritaikymas lankymui atsižvelgiant į saugomų kompleksų ir objektų (vertybių) išsaugojimo reikalavimus.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad norint išsaugoti vertybes, apribojimų ir draudimų, t. y. reguliavimo, sistema būtina – būtinos veiklos taisyklės. Jeigu elgsimės taip pat kaip ir visose kitose vietovėse, ST norimo rezultato nepasieksime. Jeigu ST, kai apskritai sunku užtikrinti teisės aktų reikalavimų laikymąsi, bus leista elgtis be apribojimų, vertybės bus prarastos negrįžtamai.

3.3. Regioninių parkų problemos Lietuvoje: esamos situacijos apžvalga ir galimi sprendimo būdai

Greita ekonominių, socialinių sąlygų kaita paskutinį dešimtmetį (ūkinės veiklos intensyvėjimas, žemės nuosavybės atkūrimo ST procesas, statybų plėtra ir pan.) lėmė ST būklę, iškėlė naujas problemas. Neretai paaiškėja, kad kai kuriose ST spręstinos problemos gerokai sudėtingesnės, negu buvo manoma, tačiau, nuosekliai dirbant, šių problemų galima išvengti. Šiuo atveju itin svarbu numatytus problemų sprendimo būdus susieti su ST ypatybėmis, juos patikslinti, keisti atsižvelgiant į ST paskirtį ir tikslus. Identifikuoti ir spręsti iškylančias problemas galima tik įvairioms institucijoms, organizacijoms ir vietos bendruomenėms glaudžiai bendradarbiaujant tarpusavyje. Tad šioje darbo dalyje aptarsime svarbiausias RP problemas Lietuvoje (šios problemos būdingos daugmaž visoms ST), ieškosime galimų sprendimo būdų. Siekiant kuo išsamiau atskleisti nagrinėjamą temą buvo apklausti šios srities specialistai (žr. 5 priedą), kurių nuomonės bei pastebėjimai buvo ypač vertinga tyrimo dalis.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad didžiausia grėsmė ST išlieka stichiškas teritorijų urbanizavimas, nelegalios statybos ir žemės reformos vykdymas mažai atsižvelgiant į valstybinių parkų paskirtį bei tikslus. Dėl dažnai kaitaliojamų teisinės žemės reformos nuostatų, institucinių

¹¹⁴ Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 m. programa// <http://www.panrs.lt/news/spalis2007/kpp.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-09-21.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 metų rugpjūčio 3 d. nutarimas Nr. 603 „Dėl žemės mokesčio“// Valstybės žinios. 1993, Nr. 35-804; 2004, Nr. 69-2417.

pertvarkymų, tęstinumo nebuvimo susidarė nepastovi ir nestabili padėtis, iškilio socialinių ir aplinkosauginių konfliktų. Vykdamas žemės reformą, sukurta smulkiaslapijė žemėvalda. Dėl tokios situacijos daug sunkiau užtikrinti nustatytą apsaugos ir naudojimo režimą, pritaikyti šias teritorijas lankytojams¹¹⁶.

Bene sudėtingiausiai sprendžiama problema RP – *statybų plėtra* (veržimasis į vandens telkinių pakrantes, noras statyti miškuose). Nors žemė nuosavybės teise buvo sugrąžinta tik ribotam tiksliniam naudojimui, VSTT specialistės L. Daugėlienės teigimu, visais būdais stengiamasi apeiti teisės aktų reikalavimus, pakeisti pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį. Statant statinius, nenorima derintis prie aplinkos, greta esančių vertybių. Į kaimo aplinką atnešami iš esmės jai svetimi miesto aplinkos elementai, pradedant pastatų architektūra, baigiant kiemo tvarkymo, želdinimo elementais. Pasak specialistės, sureguliuoti statybų plėtrą padeda spartesnis RP tvarkymo planų rengimas, teisės aktų reikalavimų sukonkretinimas, griežtesnės kontrolės įvedimas, visuomenės švietimas.

Savavališkos statybos regioninio parko teritorijoje. Kalbant apie statybų plėtrą RP teritorijoje, tenka prisiminti ir nelegalias (savavališkas) statybas. Kaip žinome, Lietuvoje draudžiama statyti be Statybos įstatymo nustatyta tvarka gauto statybos leidimo, o nesudėtingo statinio statybą, kai statybos leidimas neprivalomas, be normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose nurodyto dokumento.

Pasak Aplinkos ministerijos, Saugomų teritorijų strategijos skyriaus vyriausiosios specialistės G. Šarkutės, pastaraisiais metais ženkliai padaugėjo stacionariam poilsiui skirtų vagonėlių, kitokių laikinų statinių naudojimo ST atvejų, pažeidžiant aplinkos apsaugą ir statybas reglamentuojančių teisės aktų nuostatas. Nors dauguma savavališkų statinių yra nesudėtingi, juos galima statyti tik turint supaprastintą statinio projektą su raštiškais ST direktyvų bei savivaldybės įgaliotų darbuotojų pritarimais. Statybos valstybinės priežiūros institucijos imasi vis griežtesnių priemonių, kad naujos savavališkos statybos nebebūtų pradedamos, o pradėtų padariniai būtų kuo greičiau pašalinti. Apskričių viršininkų administracijos statytojams pateikia reikalavimus nugriauti savavališkai pradėtus statyti statinius, teismams pateikiami ieškiniai dėl statinių, kurių statytojai laiku nenugriovė pagal apskričių viršininkų administracijų reikalavimus, priverstinio nugriovimo. Deja, šių bylų nagrinėjimas teismuose užtrunka ilgai, o tai labai sumenkina savavališkų statybų padarinių šalinimo efektyvumą. Antstoliai ne visada užtikrina išsigaliojusių teismų sprendimų įvykdymą.

Metelių RP direktyvos vyriausiojo specialisto V. Mockevičiaus teigimu, „nelegalias

¹¹⁶ Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 320.

statybas RP, ypač ežerų, upių pakrantėse, būtina kuo greičiau riboti pasitelkiant administracines ir teisines priemones. Svarbu užtikrinti, kad Statybos įstatymo nuostatos visiems LR piliečiams galėtų vienodai, o už jų nevykdymą ir pažeidimus būtų griežtai baudžiama”. Dėl to, specialisto nuomone, turi būti griežčiau kontroliuojama, kaip fiziniai bei juridiniai asmenys RP teritorijoje laikosi teisės aktų nuostatų. Žinoma, pirmiausia šią funkciją vykdyti yra įpareigos RP direkcijos, tačiau ne mažiau svarbi ir vietos gyventojų, nevyriausybinių organizacijų pagalba. Tik bendromis pastangomis galima išspręsti šią problemą.

Aplinkos ministras 2006 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. D1-33 patvirtino Valstybės institucijų veiklos savavališkų statybų prevencijos ir padarinių šalinimo srityje tvarkos aprašą¹¹⁷, kurį vykdo ne tik statybos valstybinės priežiūros institucijos, bet ir Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija, VSTT, regionų aplinkos apsaugos departamentai bei ST direkcijos. Šios institucijos rengia reidus savavališkoms bei galimai savavališkoms statyboms išaiškinti, teikia viena kitai operatyvią informaciją ir siūlymus dėl savavališkų statybų likvidavimo bei kaltų asmenų nubaudo, paviešina savavaliautojus, kontroliuoja, kad teisės aktais nustatytu laiku bei tvarka būtų rengiami statybų dokumentai bei išduodami statybos leidimai.

Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos priežiūros inspekcijos duomenimis, 2008 metais išaiškinta 290 savavališkų statybų atvejų, tarp jų 100 saugomose teritorijose¹¹⁸.

Aktualiausios problemos ūkininkaujant regioninio parko teritorijoje. RP gyvenantys žmonės, kurie užsiima ūkine veikla, susiduria su šiose teritorijose taikomais ūkinės veiklos apribojimais, įtakančiais gaunamų pajamų iš ūkinės veiklos dydį. Taigi svarbi problema – kaip RP suderinti dėl ūkinės veiklos apribojimų prarandamas pajamas ir tos teritorijos gamtinės aplinkos kokybės išsaugojimą. Pasak Lietuvos valstybinių parkų ir rezervatų asociacijos (toliau – LVPRA) tarybos nario V. Stonio, „siekiant, kad ST statusas kuo efektyviau pateisintų jai keliamus reikalavimus, turi būti kompensuojami pajamų praradimai dėl ūkinės veiklos apribojimų”. Tačiau Lietuvoje kol kas nėra konkrečių teisinių dokumentų, reglamentuojančių negautų pajamų dėl ūkinės veiklos apribojimų kompensavimą. Nesant tokių dokumentų ūkininkaujantys šiose teritorijose nelinkę paisyti apribojimų.

V. Stonys taip pat pažymi, kad yra nepakankama teisinė bazė aplinką tausojančiam ūkininkavimui (pavyzdžiui, kraštovaizdžiui ir etnografiniam kaimui būdingai ekstensyviai gyvulininkystei) RP skatinti, būtina peržiūrėti esamas ūkinės veiklos vykdymo nuostatas ST.

Vertinant **apribojimų įtaką ūkinei veiklai** RP, nustatyta, kad didžiausios problemos, kurios

¹¹⁷ Valstybės žinios. 2006, Nr. 12-432.

¹¹⁸ Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos priežiūros inspekcijos prie Aplinkos ministerijos 2008 m. veiklos ataskaita// http://www.vtpsi.lt/files/File/ataskaitos/2008_ataskaita_pilna.pdf; prisijungimo laikas: 2009-04-28.

kyla dėl ūkinės veiklos apribojimų, yra šios:

1. apribotas užstatomas plotas ir pastatų aukštingumas;
2. draudimas dalyti turimus žemės sklypus į mažesnes dalis (pasak VSTT specialistės L. Daugėlienės, ši problema ypač aktuali steigiant naujas ST). Pastebėtina, kad šiuo metu Seime yra įregistruotas Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas, kuriame numatyta, kad „nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo neleidžiama dalyti dalimis <...>, jei po padalijimo bent viena sklypo dalis taptų mažesnė negu 1 hektaras, išskyrus atvejus, kai tai daroma detaliuoju planu arba atidalinamos namų valdos“¹¹⁹;

3. neatlyginami patirti nuostoliai dėl ūkinės veiklos apribojimų (šiuo atveju RP gyventojai teigia, kad turi būti atlyginti visi dėl ūkinės veiklos apribojimų realiai susidarantys netekimai ir papildomos išlaidos: už kiekvieną apribojimą – kompensavimas).

Šioje vietoje iškyla kita problema - ***kompensacijų už veiklos apribojimus sistemos nebuvimas***. VSTT specialistės L. Daugėlienės teigimu, padėtį sunkina tai, kad mūsų valstybė kol kas neturi pakankamų finansinių kompensacinių galimybių šios problemos sprendimui. Šiuo metu kompensacijos mokamos tik už nuostolius dėl žemės ir miško naudojimo apribojimų, jeigu nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą. Manytume, jog būtų tikslinga ir svarbu nustatyti bei teisiškai įtvirtinti pagrindinius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų mokamos kompensacijos (skiriama parama) rekonstruojant statinius RP teritorijoje. Ši parama užtikrintų vietos gyventojų interesą saugoti, geriau tvarkyti aplinką, remontuoti sodybas, atsižvelgiant į nustatytus reikalavimus.

Kaip jau minėjome, atliekant RP gyventojų nuomonės tyrimą paaiškėjo, kad viena iš priežasčių kodėl nesilaikoma nustatytų veiklos apribojimų, vietos gyventojai įvardijo nepakankamas kompensacijas. Jų nuomone, nėra tinkamo patirtų nuostolių kompensavimo mechanizmo, o mokamos išmokos neadekvačios patirtiems nuostoliams.

Manytina, kad baigus formuoti aiškią ir pakankamą kompensavimo už ūkininkavimo RP teritorijoje apribojimus, sistemą, turėtų sumažėti įprastos ūkinės veiklos krūvis ST, jų naudojimas taptų palankesnis saugomoms vertybėms.

Neužtikrinamas nustatytas regioninio parko apsaugos ir naudojimo režimas. Keičiantis socialiniams santykiams, susiduriant su privačios nuosavybės reguliavimu, trūkstant teisės aktų, teritorijų planavimo dokumentų, sunku užtikrinti nustatytą apsaugos ir naudojimo režimą. Apibendrinant ST specialistų nuomonės (žr. 5 priedą), galima išskirti šias pagrindines problemas:

¹¹⁹ Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349454; prisijungimo laikas: 2009-10-28.

1. Ilgai truncančios teisės aktų pakeitimo ir teritorijų planavimo dokumentų rengimo procedūros. Pasak Aplinkos ministerijos specialistės G. Šarkutės, vienu šios problemos sprendimo būdų galėtų būti išsamios teisinės bazės, nustatančios vieningą administracinių procedūrų ir priežiūros sistemą, sukūrimas.

2. Nėra ilgalaikės politinės strategijos dėl ST apsaugos ir naudojimo. Pasak Mykolo Romerio universiteto doc. dr. I. Lazdinio, „reikia turėti kiekvienos saugomos teritorijos vienokią ar kitokią koncepciją, strategiją, veiksmų planą. Ir visi apie tai turi žinoti, jokių netikėtų naujienų niekam neturi būti“¹²⁰.

3. ST daug atliekamų darbų yra tęstiniai, nuo projekto parengimo iki įgyvendinimo užimantys 2-4 metus.

4. Daugelio RP planavimo schemas (tvarkymo planai) parengtos, tačiau dar nepatvirtintos. Delsiant patvirtinti parengtus teritorijų planavimo dokumentus, kils chaotiškos plėtros pavojus.

5. Norminių aktų gausa, jų nuostatų dviprasmiškumas ir prieštaringumas kelia nemažai praktinių problemų, taikant teisės aktus ir naudojantis jų interpretacinėmis galimybėmis, kai sprendžiami žemės nuosavybės, statybų, kt. veiklos reikalai ST. Dėl minėtų priežasčių sudėtinga užtikrinti nustatytų reikalavimų laikymąsi. Atsižvelgiant į tai, būtina įgyvendinti priemones, skatinančias RP gyventojų švietimą, informavimą, domėjimąsi ST teisiniu reglamentavimu ir jo pasikeitimais. Šias priemones vietiniu lygmeniu turėtų įgyvendinti ne tik RP direkcija, bet ir seniūnijos.

Manytume, jog pagrindinės kliūtys aukščiau išvardintoms problemoms spręsti yra politikos nenuoseklumas, teisinės sistemos spragos bei prieštaringi interesai.

Nepakankamas veiklos regioniniame parke finansavimas. Dabartiniai finansavimo šaltiniai ir jo apimtys neužtikrina RP keliamų uždavinių realizavimo, nesudaro prielaidų įgyvendinti būtinas apsaugos ir tvarkymo priemones.

Kaip teigė VSTT specialistė L. Daugėlienė, „ST ploto padidėjimas ryškiai padidino ST darbuotojų darbų apimtį, pridėjo naujų funkcijų, bet nei žmogiškieji, nei finansiniai ištekliai, skiriami direkcijoms, nepadidėjo“. Atsižvelgiant į tai, kad skiriamas nepakankamas finansavimas ST direkčių specialistų darbo užmokesčiui išmokėti, sunku išlaikyti kvalifikuotus darbuotojus. Nepakankamas darbuotojų skaičius dideliu kuriojamų sričių spektrui ir darbų apimčiai, neužtikrina veiksmingo funkcijų vykdymo.

RP direkčių specialistų teigimu (žr. 5 priedą), vis dažniau kalbama apie savanorių veiklą

¹²⁰ Uktveris A. Aplinkosauga – ne vien paukšteliai ir medžiai// Žaliasis pasaulis, 2009 m. sausio 29 d., Nr. 4, psl. 10.

Lietuvos valstybiniuose parkuose, nes visų pirma tai puiki galimybė išspręsti žmogiškųjų išteklių problemas Lietuvos ST bei gera priemonė sukurti draugišką ir pozityvų ST įvaizdį. Savanoriai parkuose geba atlikti parko darbuotojams įprastus darbus miškininkystės, turizmo ir kt. srityse, taip sumažindami parkų direkcijų darbuotojų darbo krūvį.

Nepakankamas rekreacinės infrastruktūros formavimas regioniniuose parkuose. Pasak specialistų, pastaraisiais metais jaučiamas augantis vietos gyventojų ir užsieniečių susidomėjimas ST, tačiau dalyje Lietuvos RP silpnai išplėtotą pažintinio turizmo infrastruktūra ir tai riboja saugomų vertybių prieinamumą visuomenei. LVPRA tarybos narys *V. Stonys* labai aiškiai apibrėžė pagrindines problemas - *blogas gamtinių ir kultūrinių išteklių parengimas lankymui, prastos kokybės turistų apgyvendinimo, maitinimo ir pramogų įstaigos, neišvystyta vidaus vandens trasų bei prieplaukų infrastruktūra, prie ežerų trūksta įrengtų paplūdimių ir turistinių trasų*. Kaip žinome, sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, visuomenės poreikiams tenkinti yra vienas iš RP steigimo tikslų.

RP direkcijų specialistai pažymėjo, kad dėl intensyvėjančio lankytojų srauto daugėja ST apsaugos ir naudojimo režimo pažeidimų, teršiama, šiukšlinama buitinėmis ir kitomis atliekomis, dažnai pažeidžiamas vandens telkinių pakrantės apsaugos ir naudojimo režimas. Todėl yra labai svarbu tinkamai sureguliuoti lankytojų srautus. Nepritaikius lankymui vietų, kuriose galimas intensyvesnis naudojimas, t. y. nereguliuojamus lankytojų srautus, iškyla grėsmė natūralių, vertingų teritorijų išlikimui. Rekreacinės infrastruktūros sukūrimas yra vienas iš būdų sureguliuoti lankytojų srautus.

Taigi ST lankytojams būtina profesionalų parengta informacija apie gražiausias ir vertingiausias teritorijas, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, poilsia vietas. Informacinė sistema¹²¹ reikalinga ir lankytojų srautams sureguliuoti.

Labai svarbu, kad lankytojams būtų pritaikytos tam skirtos teritorijos: įrengti pažintiniai takai arba trasos, stovyklavietės, poilsia vietas, atokvėpio vietos, įrengti miško parkai, masinių renginių vietos ir kt., tinkamai eksponuojami kraštovaizdžio kompleksai ir objektai¹²². Tačiau, pasak specialistų, vis dar trūksta informacinių stendų, leidinių lankytojams apie ST, ypač užsienio kalbomis, nuorodų lankytinų objektų link, nepakankamai išvystyta rekreacinė infrastruktūra labiausiai lankomose teritorijose.

Anot RP direkcijų specialistų, vienas galimų šios problemos sprendimo būdų -

¹²¹ Informacinę sistemą sudaro: 1. saugomų teritorijų kadastro sukūrimas ir atnaujinimas; 2. lankytojų centrų (informaciniai, ekologinio švietimo) įrengimas; 3. informacinės sistemos sukūrimas: informaciniai stendai, užrašai prie lankomų gamtos ir kultūros paveldo objektų, pažintinių ir mokomųjų takų, pėsčiųjų, dviračių turizmo ir autoturizmo trasų, nuorodos; 4. rašytinė, vaizdinė informacija: spaudiniai, leidiniai, videofilmai ir kt.

¹²² Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006. P. 31.

investavimas į RP gamtinių bei kultūrinių išteklių išsaugojimą, skatinant darnų turizmo vystymą. Tačiau šiuo atveju vėlgi iškyla problemos. Štai Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 metų programoje¹²³ teigiama, kad dauguma kaimo turizmo paslaugų objektų patenka į valstybės ar savivaldybės ST. ST užtikrina kaimo turizmo rekreacinių resursų išsaugojimą, rekreacinį teritorijos patrauklumą, tačiau šiose teritorijose nustatyti reikalavimai griežčiau reglamentuoja veiklą, o nustatyti apribojimai susiję su kaimo turizmo ar rekreacinės infrastruktūros planavimu ir statyba, atskirais atvejais stabdo kaimo turizmo paslaugų plėtrą arba mažina kaimo turizmo produktų patrauklumą ir konkurencines galimybes. LR saugomų teritorijų įstatyme ir LR miškų įstatyme nenumatytas kaimo turizmo infrastruktūros plėtojimas.

Taigi, kaip minėjome, būtina tobulinti veiklą RP reglamentuojančius teisės aktus, įvertinant atitinkamų nuostatų tikslingumą, pritaikant teisės aktus prie pasikeitusių visuomenės gyvenimo sąlygų.

Nepalankus saugomų teritorijų įvaizdis. Į ST daugeliu atvejų vis dar žiūrima nepalankiai kaip į apribojimų ir draudimų sistemą, tuo tarpu per mažai gilinamasi į jų teikiamą naudą. VSTT specialistės L. Daugėlienės nuomone, vienas svarbiausių uždavinių – suformuoti palankų visuomenės požiūrį į ST. Norint tai pasiekti, „*ST turi tapti patraukliomis ir prieinamomis visuomenės poreikiams, turi būti plačiai skleidžiama objektyvi informacija apie ST teikiamą naudą ir galimybes, kuriamas palankus ST srityje veikiančių institucijų įvaizdis*“.

Kaip pastebėjo apklausoje dalyvavę specialistai, aplinkosaugos darbuotojų ir žiniasklaidos dėka, taip pat tobulėjant teisės aktams, sukuriant teritorijų planavimo dokumentų sistemą, atsiranda ir teigiamų tendencijų, keičiasi gyventojų požiūris į veiklos reguliavimą ST.

Aplinkosauginio švietimo stoka. Atliekant RP gyventojų nuomonės tyrimą paaiškėjo, kad ūkininkai, kiti RP gyventojai iš esmės turi labai mažai žinių apie jų turimų, valdomų žemės sklypų priklausomybę vienai ar kitai RP funkcinio prioriteto zonai, kokių reikalavimų jie turi laikytis. Didžioji dalis RP gyventojų nėra susipažinę su teisės aktų, reglamentuojančių veiklą ST, turiniu, kai kurios šių teisės aktų nuostatos vietos gyventojams sunkiai suprantamos (ypač tos, kurios susiję su veiklos apribojimais RP).

Specialistai pastebi, kad mūsų šalies ST vyrauja baudų ir draudimų sistema, tačiau RP gyventojai turi būti ne baudžiami, bet skatinami išlaikyti kultūrinį autentiškumą ir gamtos vertybes. Pasak jų, gyventojų aplinkosauginio švietimo stoka, draudimai ir apribojimai - visa tai formuoja neigiamą žmonių požiūrį net į kilniausius tikslus.

¹²³ LR ūkio ministro ir LR žemės ūkio ministro 2007 m. birželio 7 d. įsakymas Nr. 4-232/3D-288 „Dėl kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2539.

Manytume, jog reikia taikyti ne apribojimų ar draudimo, o skatinimo principą, ugdant visuomenės suvokimą apie ST teikiamą naudą bei propaguojant vertingiausią gamtos ir kultūros paveldą. Tikėtina, jog taip bus suformuotas palankesnis visuomenės požiūris į ST, užtikrintas geresnis teisės aktų laikymasis ir racionalesnis gamtos išteklių naudojimas.

Regioninių parkų valdymo problemos. Lietuvoje RP valdyme dalyvauja daug įvairių institucijų (žr. 2.2 poskyrį), tačiau, kaip rodo specialistų patirtis, dažnai jos neveiksmingai atlieka RP apsaugos reguliavimo, koordinavimo ir įgyvendinimo vaidmenį.

Atlikus Metelių RP direkcijos veiklos tyrimą, būtų galima išskirti šiuos probleminius aspektus:

1. trūksta glaudaus bendradarbiavimo su RP gyventojais (RP gyventojai neįtraukiami į aktyvią veiklą, siekiant apsaugoti ST), valstybinėmis ir vietos savivaldos institucijomis.

VSTT duomenimis, bendradarbiavimas tarp RP direkcijų ir kitų valstybės institucijų labiausiai yra sutelktas ties privaloma veikla, kuri paprastai susijusi su teritorijų valdymu, tvarkymu ir stebėseną. Savivaldybių institucijos ir įstaigos gana ribotai prisideda prie rengiamų projektų, menkai palaiko apsaugos ir tvarkymo idėjas¹²⁴.

Pažymėtina, jog bendradarbiavimas tarp RP darbuotojų ir vietos gyventojų yra ribotas. Pasak Metelių RP direkcijos darbuotojų, pagrindinė to priežastis – finansinių išteklių ir laiko stoka, išskylantys konfliktai dėl RP veiklą reglamentuojančių teisės aktų laikymosi kontrolės bei naujų teritorijų planavimo dokumentų ruošimo (2008 metais Metelių RP direkcijos iniciatyva atlikta vietos gyventojų apklausa parodė, kad tik pusė vietinių gyventojų yra susipažinę su teritorijų planavimo dokumentais, tuo tarpu kita pusė manė, kad jiems nesuteikta galimybė dalyvauti šių dokumentų rengimo procese). Dėl šių priežasčių bendradarbiaujama itin silpnai. Todėl specialistai ypač pažymi bendradarbiavimo gerinimo svarbą.

Jie turi konkrečius pasiūlymus kaip pagerinti situaciją:

- Turi būti stiprinamas direkcijos darbuotojų bendradarbiavimas su RP gyventojais. Manytume, jog tikslinga organizuoti susitikimus, kurių metu būtų atsakoma į pateiktus klausimus, pasidalinama idėjomis, susipažįstama su gyventojams aktualiausiomis problemomis, suteikiamos konsultacijos.
- Turi būti daugiau investuojama į bendradarbiavimą su verslininkais. Pastarieji teikia paslaugas, kurių ST direkcijos nesiūlo. Privataus kapitalo pritraukimas galėtų pagerinti Lietuvos RP būklę, tvarkant ST, įgyvendinant vietos bendruomenei naudingas verslo iniciatyvas. Ateityje šios lėšos galėtų papildyti ES finansinių instrumentų teikiamą paramą.

¹²⁴ Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos 2009-2011 m. strateginis veiklos planas// <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Strateginis%20veiklos%20planas/090909%20-%201a%20forma%2009-11.doc>; prisijungimo laikas: 2009-09-28.

- Informacija apie teritorijų planavimą turi būti plačiau skleidžiama visoms suinteresuotoms grupėms. Būtinai aktyvus vietos gyventojų dalyvavimas ST planavimo procese.
- Nuolatinis bendradarbiavimas su mokyklomis. Vaikų ugdymas skatina bendradarbiavimą su vietos gyventojais.
- „Apskrito stalo“ diskusijų sistema tarp ST direkčių, savivaldybių, verslininkų ir vietos gyventojų turi būti vystoma kaip ilgalaikio bendradarbiavimo būdas.

Atlikta RP gyventojų apklausa parodė, kad 35 proc. vietos gyventojų parko direkcijos veiklą vertina tik patenkinamai, jų nuomone, egzistuoja informacijos sklaidos trūkumas. Gerai RP direkcijos veiklą vertina 39 proc. apklaustųjų, labai gerai – 13 proc., tik nedidelė dalis apklaustųjų teigė, kad RP direkcijos dirba blogai (žr. 6 priedą, 9 diagramą). Nepaisant to, RP gyventojai pripažįsta, kad direkcijos atlieka svarbų vaidmenį, saugant gamtos ir kultūros vertybes, organizuojant rekreacinę veiklą. Pažymėtina, kad išskiriamas bendras teigiamas daugumos vietos gyventojų požiūris į bendradarbiavimo praktikos tobulinimą. RP gyventojai pageidautų, kad direkcijos darbuotojai dirbtų drauge su vietos bendruomene, seniūnija, organizuotų talkas, stovyklas, vasaros mokyklėles, ekskursijas.

Manytume, jog vienas iš būdų bendradarbiauti ir įtakoti ateities veiklas RP – vietos gyventojams dalyvauti ST planavimo dokumentų rengime ir „būti išgirstiems“. Svarbu žengti dar vieną žingsnį – įtraukti visuomenę, ypač suinteresuotas grupes – žemės ir miškų savininkus, ūkininkus, gyventojus ir lankytojus, vietos bendruomenes ir nevyriausybines organizacijas, veikiančias ST ir aplink jas bendriems projektams įgyvendinti.

2. Trūksta visuomenės švietimo apie galimus veiklos apribojimus RP. RP gyventojų apklausos duomenys parodė, kad dauguma RP gyventojų (63 proc. visų apklaustųjų) yra nepakankamai informuoti apie tai, kokie konkretūs apribojimai taikomi teritorijoje, kurioje jie gyvena, ūkininkauja, o tuo pačiu ir apie tai, kokias šiuo metu jie galėtų gauti kompensacijas. Beveik trečdalis RP gyventojų nurodė esą gerai informuoti, tačiau 5 proc. apklaustųjų teigė esantys visiškai neinformuoti apie taikomus veiklos apribojimus (žr. 6 priedą, 5 diagramą). Paaiškėjo, kad daugiausia apie veiklos apribojimus sužinoma klausantis radijo (29 proc.), skaitant spaudą ir žiūrint televizijos laidas (19 proc.), 16 proc. respondentų teigė apie apribojimus išgirdę iš RP direkcijos darbuotojų, likusieji sužino iš kaimynų, susirinkimų metu, naudodamiesi internetu ir kt. būdais (žr. 6 priedą, 6 diagramą).

Apibendrinti atliktos apklausos rezultatai leidžia daryti išvadą, jog dauguma žemės sklypų savininkų neturi reikiamų žinių, kad galėtų tinkamai apsaugoti kraštovaizdį ir biologinę įvairovę. Dėl šios priežasties yra labai svarbu tobulinti informacijos apie ūkininkavimo galimybes ST platinimo, taip pat, kaip jau minėjome, kompensavimo už ūkinės veiklos apribojimus,

mechanizmus.

3. Neužtikrinama tinkama RP gamtos ir kultūros vertybių (objektų) apsauga. Kai kurių RP Tvarkymo planuose nustatytų apsaugos ir tvarkymo priemonių įgyvendinimas vyksta vangiai. Tai daugiausia sąlygoja ribotos finansinės galimybės (todėl būtina aktyviau panaudoti įvairių programų teikiamas galimybes). Kaip teigė VSTT specialistė *L. Daugėlienė*, RP direkcijų specialistams yra reikalingi ir specialūs mokymai, kad būtų užtikrinta tinkama RP apsauga ir tvarkymas.

Taigi sprendžiant aukščiau paminėtas problemas ir siekiant, kad RP valdymas būtų veiksmingesnis, būtina skatinti glaudesnį bendradarbiavimą, sukurti visuomenės informavimo ir dalyvavimo RP veikloje sistemą. Taip pat svarbus aspektas - visuomenės ekologinis švietimas pažintiniu būdu, unikalius gamtos kampelius traktuojant kaip žmonių traukos priemonę.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog norint išsaugoti unikalų ir tipinį Lietuvos kraštovaizdį, užtikrinti tinkamą ST būklę, būtina sureguliuoti statybų plėtrą, pritaikyti ST lankytojams, reguliuojant jų srautus, išspręsti kompensavimo už ūkinės veiklos apribojimus, visuomenės aplinkosauginio švietimo ir kt. problemas. Lietuvos RP problemos gali būti sprendžiamos įvairiais būdais: tobulinant teisės aktų sistemą, parengiant ir įgyvendinant apsaugos ir tvarkymo programas, įgyvendinant visuomenės informavimo ir švietimo priemones, įtraukiant vietos bendruomenes į veiklą ST. Tinkamiems sprendimams surasti būtinas dialogas, diskusijos, nuolatinis ir glaudus institucijų ir gyventojų bendradarbiavimas.

IŠVADOS

1. Kurdama saugomų teritorijų sistemą, Lietuva pasirinko integruotą kelią, kuriuo kryptingai einama jau daugiau nei penkis dešimtmečius. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje daug dėmesio buvo skirta saugomų teritorijų sistemos plėtrai. Per gana trumpą laiką ji buvo iš esmės pertvarkyta: užbaigtas formuoti Lietuvos nacionalinių parkų tinklas, sukurta regioninių parkų sistema, saugomų teritorijų administravimo ir planavimo sistema, įsteigtas pirmasis biosferos rezervatas ir biosferos poligonai.

2. Lietuvos saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo vertybes, kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą, sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams. Tačiau skiriasi saugomų teritorijų apsaugos ir naudojimo režimas, jų steigimo bei pavaldumo tvarka.

3. Nuosavybės santykius, veiklą Lietuvos regioniniuose parkuose, jų planavimo, apsaugos ir tvarkymo ypatumus, kontrolės organizavimą, atsakomybę už pažeidimus reglamentuoja daugelis teisės aktų ir planavimo dokumentų. Teisės aktų ir planavimo dokumentų sistemos sukūrimas – labai svarbus veiksnys, siekiant saugoti gamtines vertybes bei biologinę įvairovę, reguliuoti veiklą regioniniame parke, sudarant žmonėms tinkamas gyvenimo ir poilsio sąlygas. Tačiau egzistuojantys teisės aktų ir planavimo dokumentų teisinio reglamentavimo trūkumai (nuostatų tarpusavio nesuderinamumas, jų dviprasmiškumas, neaiškumas ir kt.) sukelia tam tikrų jų įgyvendinimo problemų, tampa sudėtinga užtikrinti nustatytą regioninių parkų apsaugos ir naudojimo režimą.

4. Saugomose teritorijose esančios žemės savininkų ir naudotojų nuosavybės ir naudojimo teisės yra labiau ribotos ir reglamentuotos, palyginti su kitų žemių savininkų ir naudotojų teisėmis. Žemė, esanti regioninio parko teritorijoje, turi būti naudojama ne tik griežtai pagal jos tikslinę paskirtį (žemės ūkiui ir pan.), bet yra tam tikrų veiklos apribojimų ir reikalavimų, kurių privalo laikytis ne tik žemės ir kito nekilnojamojo turto savininkai, naudotojai bei valdytojai, bet ir kiti fiziniai bei juridiniai asmenys.

5. Lietuvos regioninių parkų teritorijose nustatomi bendrieji veiklos apribojimai ir apribojimai pagal šių parkų funkcinio prioriteto zonas. Visus šiuos apribojimus galima suskirstyti į tris grupes: 1) apribojimai, neleidžiantys žaloti gamtos ir kultūros paveldo vertybių; 2) apribojimai, orientuojantys į darnų vystymąsi ir 3) apribojimai, reguliuojantys statybų plėtrą ir būdus. Nors valstybė privalo kompensuoti žemės savininkams už ūkinės veiklos apribojimus ir draudimus, kompensavimo už juos galimybės yra ribojamos nenuosekliu ir nepakankamu šio klausimo teisiniu reglamentavimu.

6. Žemės reformos eigoje saugomose teritorijose suformuota smulki žemėvalda, ūkinės veiklos intensyvėjimas, žemės nuosavybės atkūrimo procesas, statybų plėtra įtakojo Lietuvos regioninių parkų būklę, iškėlė naujas problemas. Šiuo metu vis dar trūksta specialiojo teritorijų planavimo dokumentų - tvarkymo planų regioniniams parkams, tai stabdo teritorijos socialinį – ekonominį vystymąsi, trukdo spręsti aktualias rekreacijos ir gyvenamosios plėtros problemas. Privačios nuosavybės reguliavimas, ūkinės veiklos apribojimai regioninio parko teritorijoje sukelia visuomenės nepasitenkinimą ir konfliktus.

7. Lietuvos regioninių parkų problemos gali būti sprendžiamos įvairiai: tobulinant teisės aktų, saugomų teritorijų planavimo dokumentų sistemą (pirmiausia parengiant tvarkymo planus regioniniams parkams), parengiant ir įgyvendinant apsaugos ir tvarkymo programas, įgyvendinant visuomenės informavimo ir švietimo priemones. Tinkamiems sprendimams surasti būtinas dialogas, diskusijos, nuolatinis ir glaudus valstybės institucijų, regioninio parko gyventojų, verslininkų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija: priimta Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 34-1418.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. 60-2121.
4. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 108-3902.
5. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 21-617.
6. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas// Valstybės žinios. 2008, Nr. 113-4290.
7. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868.
8. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. I-2913 „Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo“// Valstybės žinios. 1992, Nr. 30-913.
9. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. IX-1154 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 110-4852.
10. LR Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1992, Nr.22-652; 2005, Nr. 35 - 1140.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 metų rugpjūčio 3 d. nutarimas Nr. 603 „Dėl žemės mokesčio“// Valstybės žinios. 1993, Nr. 35-804; 2004, Nr. 69-2417.
12. LR Vyriausybės 1999 m. balandžio 29 d. nutarimas Nr. 490 „Dėl regioninių parkų nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1999, Nr. 39-1227.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 503 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą// Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1484.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 996 „Dėl Saugomų teritorijų tipinių apsaugos reglamentų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 131-4704.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 19 d. nutarimas Nr. 56 „Dėl savivaldybių draustinių steigimo ir savivaldybių gamtos paveldo objektų skelbimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 9-335.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 10 d. nutarimas Nr. 1100 „Dėl

Kompensacijų žemės savininkams ir valdytojams, kurių žemės valdose steigiama nauja saugoma teritorija, keičiamas esamos saugomos teritorijos statusas arba nustatyti veiklos apribojimai realiai sumažina gaunamą naudą arba uždraudžia anksčiau vykdytą veiklą, apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 1100.

18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 9 d. nutarimas Nr. 336 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2008, Nr. 46-1725.

19. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas Nr. 420 „Dėl Metelių regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 86-3719.

20. LR aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 656 „Dėl valstybinių parkų, biosferos rezervatų ir draustinių tvarkymo planų rengimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 4-150.

21. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. D1-222 „Dėl valstybinės saugomų teritorijų apsaugos kontrolės nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr.58-2028.

22. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. D1-33 „Dėl valstybės institucijų veiklos savavališkų statybų prevencijos ir padarinių šalinimo srityje tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 12-432.

23. LR aplinkos ministro 2007 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. D1-585 „Dėl saugomų teritorijų ir jų zonų ribų planų rengimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2007, Nr. 117-4801.

24. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. D1-491 „Dėl nevalstybinių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų pasiūlymų dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų ir apsaugos režimo pakeitimo teikimo ir nagrinėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 104-4365.

25. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. IV-116 „Dėl Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 45-1474.

26. Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. birželio 7 d. įsakymas Nr. 4-232/3D-288 „Dėl kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2007, Nr. 65-2539.

II. Specialioji literatūra:

27. Aleknavičius P. Žemės teisė: vadovėlis. – Kaunas: Akademija, 2007.

28. Bakaveckas A., Dziegoraitis A., Dziegoraitienė A. ir kt. Lietuvos administracinė teisė. – Vilnius:

Mykolo Romerio universitetas, 2005.

29. Bakaveckas A. Lietuvos vykdomoji valdžia. – Vilnius: Eugrimas, 2007.
30. Baltrėnas P., Butkus D., Oškinis V. ir kt. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Technika, 2008.
31. Barauskas R., Baškytė R., Kirstukas M. ir kt. Lietuvos saugomos teritorijos. – Vilnius: Lututė, 2006.
32. Бахрах Д. Н. Административное право: учебник: часть общая. Москва: БЕК, 1993.
33. Бахрах Д. Н. Административное право России. Москва: Норма, 2001.
34. Bendorienė A., Bogušienė V., Dagytė E. ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma littera, 2004.
35. Čiegis R. Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai. – Kaunas: ECAT Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras, 2003.
36. Jankevičius K., Stasinas J. Lietuvos aplinkosaugos raida. – Vilnius: ABO, 2000.
37. Karazija S. Miškai ir saugomos teritorijos. – Kaunas: Girionys, 1994.
38. Kūris. E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras)// Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56).
39. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida. – Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008.
40. Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1996.
41. Monkevičius E. Žemės teisė. – Vilnius: Justitia, 2006.
42. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. Москва: Юрин – формцентр, 1998.
43. Uktveris A. Aplinkosauga – ne vien paukšteliai ir medžiai// Žaliasis pasaulis, 2009 m. sausio 29 d., Nr. 4, psl. 10.
44. Urmonas A., Milčiuvienė S. Elektros rinkos teisinis reguliavimas// Jurisprudencija. 2003, Nr. 42(34). P. 91.
45. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
46. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2002.
47. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.

III. Teismų praktika:

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl LR saugomų teritorijų įstatymo, LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo, LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl LR

saugomų teritorijų įstatymo, LR žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties LR Konstitucijos 47 str. 2 d. numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl LR Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties LR miškų įstatymo, LR žemės įstatymo nuostatoms“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

49. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartis. Administracinė byla Nr. A⁵⁶-206/2008.

IV. Internetiniai šaltiniai:

50. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 m. programa. <http://www.panrs.lt/news/spalis2007/kpp.pdf>.
51. Lietuvos miškų ūkio statistika 2009. Valstybinė miškotvarkos tarnyba. http://www.lvmi.lt/vmt/leid_tables/069-083_LMUS%2009_failas_1038.pdf.
52. Lietuvos saugomų teritorijų sistema. <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/75>.
53. Lietuvos saugomų teritorijų kategorijos. http://www.lvmi.lt/vmt/leid_tables/069-083_LMUS%2009_failas_1038.pdf.
54. Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349454.
55. Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=349456.
56. Saugomų teritorijų planavimo ir tvarkymo programa 2005 – 2006 m. <http://www.am.lt/VI/files/0.568121001128435117.doc>.
57. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos specialistų komentaras apie Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą. <http://www.vstt.lt/VI/files/0.069491001253850610.pdf>.
58. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos nuostatai. <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/30>.
59. Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos 2009-2011 m. strateginis veiklos planas. <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Strateginis%20veiklos%20planas/090909%20-%201a%20forma%2009-11.doc>.
60. Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos priežiūros inspekcijos prie Aplinkos ministerijos 2008 m. veiklos ataskaita. http://www.vtpsi.lt/files/File/ataskaitos/2008_ataskaita_pilna.pdf.

Sakalauskaitė J. Žemės saugomose teritorijose teisinis režimas / Administracinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. E. Monkevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 84 p.

ANOTACIJA

Raktiniai žodžiai: saugomos teritorijos, regioninis parkas, ūkinės veiklos apribojimai, teisinis režimas, saugomų teritorijų sistema.

Lietuvos saugomų teritorijų sistemą sudaro platus saugomų teritorijų kategorijų spektras, todėl baigiamajame darbe daugiausia dėmesio skiriama regioninių parkų teisinio režimo ypatumų analizei. Pirmajame šio darbo skyriuje teoriniu aspektu nagrinėjama Lietuvos saugomų teritorijų samprata, turinys, apžvelgiama saugomų teritorijų steigimo tvarka. Antrajame skyriuje analizuojami svarbiausi Lietuvos Respublikos teisės aktai ir planavimo dokumentai, reglamentuojantys veiklą regioniniame parke, apžvelgiamos valstybinės regioninių parkų valdymo institucijos Lietuvoje. Trečiasis skyrius yra skirtas regioninio parko teisinio režimo veiksmingumui įvertinti, analizuojama, su kokiais veiklos apribojimais susiduria regioninio parko teritorijoje gyvenantys žmonės, pateikiami siūlymai, kaip spręsti egzistuojančias problemas. Darbe pagrindžiamos idėjos kaip tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius veiklą regioniniame parke, įvertinant atitinkamų nuostatų tikslingumą, pritaikant juos prie pasikeitusių visuomenės gyvenimo sąlygų, subalansuoti ūkinę veiklą, siekiant palaikyti pusiausvyrą tarp žmogaus veiklos ir gamtinės aplinkos išsaugojimo.

Sakalauskaitė J. / Master's work in Administrative law. Supervisor prof. dr. E. Monkevičius. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2009. – 84 p.

ANOTATION

Key words: *protected areas, a regional park, limitations of economic activities, legal regime, a system of protected areas.*

The system of Lithuania's protected areas consists of a wide spectrum of categories of protected areas, so in the master's work, the biggest attention is paid to the analysis of the specifics of the legal regime of the regional parks. In the first section, the definition and content of the protected areas is examined from the theoretical point of view, and the procedure of establishment of the protected areas is analysed. The second section presents an analysis of the main legal acts and planning documents of the Republic of Lithuania regulating the activity of regional parks and overviews the state management institutions of regional parks in Lithuania. The third section of the present work provides evaluation of effectiveness of the legal regime of the regional parks. The limitations of activities faced by the people living within the territories of regional parks are analysed in this section; there are also advances made on how to solve the existing problems.

The work provides justification to the ideas on how to improve the legal acts regulating the activity of regional parks evaluating the expediency of the appropriate provisions applying them to the changed conditions of social life, and to balance the economic activities in order to maintain balance between the human's activity and environment protection.

SANTRAUKA

Žemės saugomose teritorijose teisinis režimas

Raktiniai žodžiai: saugomos teritorijos, regioninis parkas, ūkinės veiklos apribojimai, teisinis režimas, saugomų teritorijų sistema.

Saugomos teritorijos – tai kiekvienos šalies vertingiausios bei vaizdingiausios teritorijos, šalies pasididžiavimas, indėlis į pasaulio paveldo išsaugojimą. Lietuvos saugomų teritorijų sistema sudaro platus saugomų teritorijų kategorijų spektras, skirtas tiek kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugai, tiek gamtos ir kultūros paveldo vertybėms išsaugoti. Baigiamajame darbe daugiausia dėmesio skiriama regioninių parkų teisinio režimo ypatumų analizei.

Pirmasis darbo skyrius yra skirtas Lietuvos saugomų teritorijų sistemos apžvalgai, kuri leidžia atskleisti tam tikrus tiriamo objekto dėsningumus, pokyčius, sąlygotus politinių, teisinių ir socialinių veiksnių. Šiame skyriuje teoriniu aspektu nagrinėjama saugomų teritorijų samprata, turinys, apžvelgiama saugomų teritorijų steigimo tvarka.

Antrajame skyriuje analizuojami svarbiausi Lietuvos Respublikos teisės aktai ir planavimo dokumentai, reglamentuojantys veiklą regioniniame parke, nurodomi jų teisinio reglamentavimo trūkumai, apžvelgiamos valstybinės regioninių parkų valdymo institucijos Lietuvoje.

Trečiasis šio darbo skyrius yra skirtas regioninio parko teisinio režimo veiksmingumui įvertinti. Šiame skyriuje analizuojama, su kokiais veiklos apribojimais susiduria regioninio parko teritorijoje gyvenantys žmonės, pateikiami siūlymai, kaip spręsti egzistuojančias problemas.

Atlikta Lietuvos regioninių parkų gyventojų ir saugomų teritorijų specialistų apklausa, mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė patvirtino teorinėje dalyje iškeltą hipotezę, kad regioninio parko teisinis režimas nėra veiksmingas ir neužtikrina tinkamos saugomų teritorijų teisinės apsaugos.

Darbe pagrindžiamos idėjos kaip tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius veiklą regioniniame parke, įvertinant atitinkamų nuostatų tikslingumą, pritaikant juos prie pasikeitusių visuomenės gyvenimo sąlygų, subalansuoti ūkinę veiklą, siekiant palaikyti pusiausvyrą tarp žmogaus veiklos ir gamtinės aplinkos išsaugojimo.

SUMMARY

Legal regime in the protected areas of land

Key words: *protected areas, a regional park, limitations of economic activities, legal regime, a system of protected areas.*

Protected areas are the most valuable and picturesque territories of any country, its pride and share contribution into protection of the world's heritage. The system of Lithuania's protected areas consists of a wide spectrum of categories of protected areas intended for both protection of the biological and landscape variety and preservation of natural and cultural heritage. In the graduation work, the biggest attention is paid to the analysis of the specifics of the legal regime of the regional parks.

The first section of the work gives an overview of the system of Lithuania's protected areas, which allows displaying particular regularities and changes of the analysed object conditioned by the political, legal and social factors. Here, in this section, the definition and content of the protected areas is examined from the theoretical point of view, and the procedure of establishment of the protected areas is analysed.

The second section presents an analysis of the main legal acts and planning documents of the Republic of Lithuania regulating the activity of regional parks, shows the shortcomings of their legal regulation, and overviews the state management institutions of regional parks in Lithuania.

The third section of the present work provides evaluation of effectiveness of the legal regime of the regional parks. The limitations of activities faced by the people living within the territories of regional parks are analysed in this section; there are also advances made on how to solve the existing problems.

The survey performed among the inhabitants of the Lithuanian regional parks and specialists of the protected territories together with the analysis of the scientific literature and legal acts have confirmed the hypothesis suggested in the theoretical part, stating that the legal regime of the regional park is not effective and does not ensure the proper legal protection of the protected areas.

The work provides justification to the ideas on how to improve the legal acts regulating the activity of regional parks evaluating the expediency of the appropriate provisions applying them to the changed conditions of social life, and to balance the economic activities in order to maintain balance between the human's activity and environment protection.

Lietuvos saugomų teritorijų sistemos sudėtinės dalys

Saugomų teritorijų kategorijos	Saugomų teritorijų tipai		
Konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos	Rezervatai	Gamtiniai	
		Kultūriniai	
	Draustiniai	Gamtiniai	geologiniai, geomorfologiniai, pedologiniai, hidrografiniai, telmologiniai, talasologiniai, botaniniai, zoologiniai, botaniniai-zoologiniai, genetiniai
		Kultūriniai	archeologiniai, istoriniai, etnokultūriniai, urbanistiniai/ architektūriniai
		Kompleksiniai	kraštovaizdžio, kartografiniai
	Paveldo objektai/ paminklai	Gamtos paveldo	geologiniai, geomorfologiniai, hidrografiniai, hidrogeologiniai, botaniniai, zoologiniai
		Kultūros paveldo	archeologiniai, mitologiniai/istoriniai, memorialiniai, architektūriniai/inžineriniai, dailės
Ekologinės apsaugos prioriteto teritorijos	Ekologinės apsaugos zonos	- Bendrosios ekologinės apsaugos (miestų ir kurortų, pajūrio ir laukų, požeminių vandenų (vandenviečių) paviršinio vandens telkinių, agrarinių takoskyrų, intensyvaus karsto apsaugos); - Buferinės apsaugos (valstybinių parkų, rezervatų ir draustinių, paveldo objektų apsaugos); - Fizinės apsaugos (paveldo objektų, valstybinio geodezinio pagrindo punktų, elektros linijų, dujotiekių ir naftotiekių, ryšių linijų bei kitų infrastuktūros objektų apsaugos); - Regimosios (vizualinės) apsaugos (paveldo objektų, astronomijos observatorijų, aerodromų bei kitų infrastuktūros objektų apsaugos); - Sanitarinės apsaugos (gamybinių ir komunalinių objektų, žemės ūkio įmonių bei kitų ūkio ir infrastuktūros objektų apsaugos).	
Atkuriamosios apsaugos prioriteto teritorijos	Atkuriamieji sklypai	Uogynų, grybų, vaistažolynų, gyvūnijos, durpynų, požeminio vandens, kt. atsinaujinančių išteklių atkurti	
	Genetiniai sklypai	Sėkliniams medynams ir kt. rūšių natūraliems genetiniams ištekliams išlaikyti	
Kompleksinės saugomos teritorijos	Valstybiniai parkai	nacionaliniai	istoriniai nacionaliniai
		regioniniai	istoriniai regioniniai
	Biosferos monitoringo teritorijos	biosferos rezervatai	
		biosferos poligonai	

Šaltinis: Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos// <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/75>; prisijungimo laikas: 2009-08-30.

Lietuvos saugomų teritorijų kategorijos

Kategorija	Kiekis	Plotas (ha)	Šalies teritorijos dalis (%)
Valstybiniai rezervatai	6	18769,14	0,29
Gamtiniai	3	18406,72	0,28
Kultūriniai	2	242,90	0,004
Rezervatinės apyrbės	1	119,52	0,002
Draustiniai	367	158114,24	2,42
Valstybiniai draustiniai	257	145017,23	2,22
Kraštovaizdžio	47	47010,34	0,72
Geologiniai	10	629,95	0,01
Geomorfologiniai	40	22752,51	0,35
Hidrografiniai	34	12858,73	0,20
Pedologiniai	11	1272,06	0,02
Botaniniai	30	5065,56	0,08
Zoologiniai	29	15681,91	0,24
<i>ornitologiniai</i>	<i>10</i>	<i>2897,37</i>	
<i>ichtiologiniai</i>	<i>9</i>	<i>12178,17</i>	
<i>teritologiniai</i>	<i>1</i>	<i>8,00</i>	
<i>herpetologiniai</i>	<i>3</i>	<i>123,62</i>	
<i>entomologiniai</i>	<i>6</i>	<i>474,75</i>	
Botaniniai-zoologiniai	16	17260,70	0,26
Telmologiniai	38	22395,47	0,34
Talasologiniai	1	14027,10	-
Savivaldybių draustiniai	111	13097,01	0,20
Kraštovaizdžio	20	5515,04	0,08
Geomorfologiniai	4	574,49	0,01
Hidrografiniai	3	333,05	0,01
Botaniniai	33	2816,24	0,04
Zoologiniai	26	1529,74	0,02
<i>ornitologiniai</i>	<i>12</i>	<i>821,82</i>	
<i>teritologiniai</i>	<i>12</i>	<i>490,47</i>	
<i>herpetologiniai</i>	<i>1</i>	<i>0,33</i>	
<i>entomologiniai</i>	<i>1</i>	<i>217,12</i>	
Botaniniai-zoologiniai	23	2253,50	0,03
Telmologiniai	2	74,95	0,00
Valstybės saugomi gamtos	497		

paveldo objektai			
Geologiniai	154 (72)		
Botaniniai	255 (28)		
Geomorfologiniai	32 (28)		
Hidrogeologiniai	34 (19)		
Hidrografiniai	22 (12)		
Atkuriamieji sklypai	3	875,42	0,01
Valstybiniai parkai	35	589200,51	9,02
Nacionaliniai parkai	5	144469,31	2,21
Regioniniai parkai	30	444731,20	6,81
Biosferos rezervatai	1	18489,69	0,28
Biosferos poligonai	26	182617,34	2,08
IŠ VISO:		968066,34	14,08

Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba// http://www.lvmi.lt/vmt/leid_tables/069-083_LMUS%2009_failas_1038.pdf; prisijungimo laikas: 2009-10-24.

Kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės

Saugomų teritorijų tvarkymo planuose pagal Saugomų teritorijų tipinius apsaugos reglamentus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 996, nustatomos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

1. Konservacinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

- 1.1. *rezervatiniai miškai, pievos, pelkės, smėlynai;*
- 1.2. *rezervatiniai vandenys;*
- 1.3. *rezervatiniai architektūriniai (archeologiniai) kompleksai;*
- 1.4. *gamtos ir kultūros paveldo objektų teritorijos.*

Šiose kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupėse pagal objektų vertę ir reikšmingumą gali būti nustatytos griežtos ir reguliuojamos apsaugos kraštovaizdžio tvarkymo zonos, išskyrus rezervatinius architektūrinius kompleksus, kurių teritorijose išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: kultūrinių rezervatų (rezervatų-muziejų) ir dirbtinai formuojamų materialiosios etnokultūros muziejų (skansenų) kraštovaizdžio tvarkymo zonos.

2. Miškų ūkio paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

- 2.1. *ekosistemų apsaugos miškai* (juose išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: išsaugančio (konservacinio) ūkininkavimo ir atkuriančio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);
- 2.2. *rekreaciniai miškai* (išskiriamos ekstensyvaus pritaikymo (miško parkų) ir intensyvaus pritaikymo (poilsio parkų) kraštovaizdžio tvarkymo zonos);
- 2.3. *apsauginiai miškai* (išskiriamos bendrojo apsauginio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zona ir specializuoto apsauginio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zona);
- 2.4. *ūkiniai miškai.*

3. Žemės ūkio paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

- 3.1. *ekosistemas saugančios agrarinės teritorijos* (išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: ekosistemas išsaugančio (konservacinio) ūkininkavimo ir ekosistemas atkuriančio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);
- 3.2. *rekreacinės agrarinės teritorijos* (išskiriamos ekstensyvaus pritaikymo ir intensyvaus pritaikymo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);
- 3.3. *apsauginės agrarinės teritorijos* (bendrojo apsauginio ūkininkavimo ir specializuoto apsauginio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);
- 3.4. *ūkinės agrarinės teritorijos* (išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: tradicinio gamybinio ūkininkavimo ir plantacinio gamybinio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos).

4. Kitos paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonos pagal naudojimo būdą yra:

1. *gyvenamosios ir visuomeninės paskirties.*

Išskiriamos šios gyvenamosios ir visuomeninės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

- 1.1. *kultūros paveldo požiūriu vertingi miestai, miesteliai, kaimai ar jų dalys (pagal architektūrinę specifiką*

išskiriamos kraštovaizdžio išsaugančiojo tvarkymo, kraštovaizdžio atnaujinamojo tvarkymo ir kraštovaizdžio pertvarkomojo tvarkymo zonos);

1.2. rekreaciniai miestai, miesteliai, kaimai ar jų dalys (išskiriamos ekstensyvaus (palaikomojo) tvarkymo ir intensyvaus (formuojančiojo) tvarkymo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

1.3. apsauginių teritorijų miestai, miesteliai, kaimai ar jų dalys (išskiriamos sugriežtinto geoekologinio reguliavimo ir sugriežtinto vizualinio reguliavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

1.4. bendrojo tvarkymo miestai, miesteliai, kaimai ar jų dalys (išskiriamos ekstensyvaus tvarkymo ir intensyvaus tvarkymo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

2. *rekreacinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: subnatūralios (neurbanizuojamos) rekreacinės aplinkos ir urbanizuotos rekreacinės aplinkos kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

3. *eksploatacinės (gavybinės) paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos subnatūralios (neurbanizuojamos) aplinkos eksploatacinių sklypų ir transformuojamos aplinkos eksploatacinių sklypų kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

4. *pramoninės-komunalinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos ekstensyviai technogenizuotos aplinkos pramoninių-komunalinių sklypų ir intensyviai technogenizuotos aplinkos pramoninių-komunalinių sklypų kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

5. *komunikacinės-inžinerinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos ekstensyviai technogenizuotos aplinkos komunikacinių-inžinerinių sklypų ir intensyviai technogenizuotos aplinkos komunikacinių-inžinerinių sklypų kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

6. *edukacinės paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos subnatūralios (neurbanizuotos) aplinkos edukacinė kraštovaizdžio tvarkymo zona ir urbanizuotos aplinkos edukacinė kraštovaizdžio tvarkymo zona);

7. *gynybinės (karinės) paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zona* (išskiriamos subnatūralios (neurbanizuojamos) aplinkos gynybinė (karinė) kraštovaizdžio tvarkymo zona ir urbanizuotos aplinkos gynybinė (karinė) kraštovaizdžio tvarkymo zona).

5. Vandens ūkio paskirties žemės kraštovaizdžio tvarkymo zonų grupės:

5.1. *ekosistemas saugantys vandenys* (juose išskiriamos išsaugančio ūkininkavimo ir atkuriančio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

5.2. *rekreaciniai vandenys* (išskiriamos ekstensyvaus rekreacinio pritaikymo ir intensyvaus rekreacinio pritaikymo kraštovaizdžio tvarkymo zonos);

5.3. *bendro naudojimo (bendrosios apsaugos) vandenys* (išskiriamos šios kraštovaizdžio tvarkymo zonos: ekstensyvaus apsauginio ūkininkavimo ir intensyvaus apsauginio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zona);

5.4. *ūkiniai vandenys* (išskiriamos subnatūralaus ūkininkavimo (akvakultūros ežerai, kt.) kraštovaizdžio tvarkymo zona ir tvenkininio ūkininkavimo kraštovaizdžio tvarkymo zona).

ANKETA

Apklausa organizuojama siekiant sužinoti Jūsų nuomonę apie regioninius parkus ir juose taikomus veiklos apribojimus. Prašome Jūsų atsakyti į kiekvieną anketos klausimą. Tinkamus atsakymų variantus pažymėkite kryželiu X, pasirinkę atsakymo variantą „kita“ – parašykite savo nuomonę. Anketa yra anoniminė.

Jūsų pateikti atsakymai ir išsakyta nuomonė bus panaudoti rašant magistro baigiamąjį darbą. Apklauką organizuoja Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedros magistrantūros studentė Jurgita Sakalauskaitė.

1. Ar reikalingi regioniniai parkai Lietuvoje?

- ☐ Taip ☐ Ne ☐ Neturiu nuomonės

2. Ar teisinga, kad regioniniuose parkuose ribojama ūkinė veikla?

- ☐ Taip ☐ Ne ☐ Neturiu nuomonės

3. Ar verčiatės žemės ūkio veikla regioninio parko teritorijoje (jei ne – pereikite prie 5 klausimo)?

- ☐ Taip ☐ Ne

4. Kokį poveikį Jūsų vykdomai ūkinei veiklai daro regioniniame parke taikomi apribojimai?

- ☐ Teigiama
☐ Neigiama
☐ Nedaro jokio poveikio
☐ Kita.....

5. Kokius žinote veiklos apribojimus, taikomus regioniniame parke, kuriame Jūs gyvenate? (Atsakymą parašykite)

.....

.....

.....

6. Kaip esate informuotas apie regioniniame parke taikomus apribojimus?

- ☐ Labai gerai informuotas
☐ Gerai informuotas
☐ Nepakankamai informuotas
☐ Visiškai neinformuotas
☐ Neturiu nuomonės

7. Kokiu būdu sužinote šią informaciją?

- ☐ Iš spaudos, televizijos laidų
☐ Klausydamasis radijo
☐ Skelbia regioninio parko direkcijos darbuotojai
☐ Iš kaimynų, pažįstamų asmenų
☐ Susirinkimų, sueigų metu
☐ Naudodamasis internetu
☐ Kita.....

8. Kokias priežastis nurodytumėte, kodėl nesilaikoma nustatytų veiklos apribojimų regioniniame parke?

- ☐ Teisės aktų netobulumas
- ☐ Neveiksmingas kontrolės mechanizmas
- ☐ Nepakankamos kompensacijos
- ☐ Informacijos trūkumas
- ☐ Kita.....

9. Ar pritariate statybos ribojimams saugomose teritorijose?

- ☐ Taip
- ☐ Ne
- ☐ Neturiu nuomonės

10. Kaip vertinate regioninio parko direkcijos veiklą?

- ☐ labai gerai
- ☐ gerai
- ☐ patenkinamai
- ☐ blogai
- ☐ neturiu nuomonės

11. Jūsų lytis

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras

12. Jūsų amžius

- ☐ Iki 20 metų
- ☐ 21-30 metų
- ☐ 31-40 metų
- ☐ 41-50 metų
- ☐ 51-60 metų
- ☐ 61-70 metų
- ☐ 71 metai ir vyresni

13. Jūsų išsilavinimas

- ☐ Pradinis
- ☐ Pagrindinis
- ☐ Vidurinis
- ☐ Profesinis
- ☐ Aukštesnysis
- ☐ Aukštasis
- ☐ Kita.....

14. Jūsų pageidavimai ir pasiūlymai.....
.....

Dėkojame už atsakymus

„Žemės saugomose teritorijoje teisinis režimas“

Klausimai
(saugomų teritorijų specialistams)

Esu Jurgita Sakalauskaitė, Mykolo Romerio universiteto studentė, rašau magistro baigiamąjį darbą tema „Žemės saugomose teritorijose teisinis režimas“.

Šia anketa atlieku tyrimą, kurio tikslas – įvertinti Lietuvos regioninių parkų teisinio režimo ypatumus. Žinodama Jūsų kompetenciją, prašyčiau atsakyti į žemiau pateiktus klausimus. Tyrimo metu gauta informacija, Jūsų pageidavimu, gali būti konfidenciali.

1. Kokios, Jūsų nuomone, yra pagrindinės regioninių parkų problemos Lietuvoje?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Kokių konkrečiai priemonių reikėtų imtis, siekiant išvengti problemų regioniniuose parkuose? Ką rekomenduotumėte nuveikti?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Ką reikėtų tikslinti, keisti Saugomų teritorijų įstatyme, kituose teisės aktuose, reglamentuojančiuose regioninių parkų steigimą, naudojimą ir apsaugą?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Kaip vertinate Lietuvos regioniniuose parkuose taikomus veiklos apribojimus?

.....

.....

.....

.....
.....
.....

5. Kokius klausimus sprendžiate kartu su kitomis regioninių parkų valdyme dalyvaujančiomis institucijomis? Kokios iškyla bendradarbiavimo kliūtys?

.....
.....
.....
.....
.....

6. Kokie, Jūsų nuomone, yra teigiami pokyčiai regioninių parkų srityje?

.....
.....
.....
.....
.....

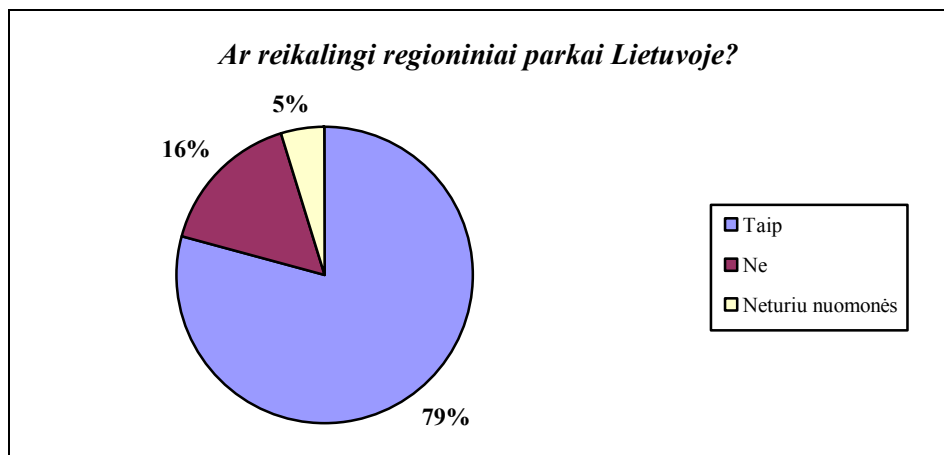
Dėkoju už atsakymus

Respondentai:

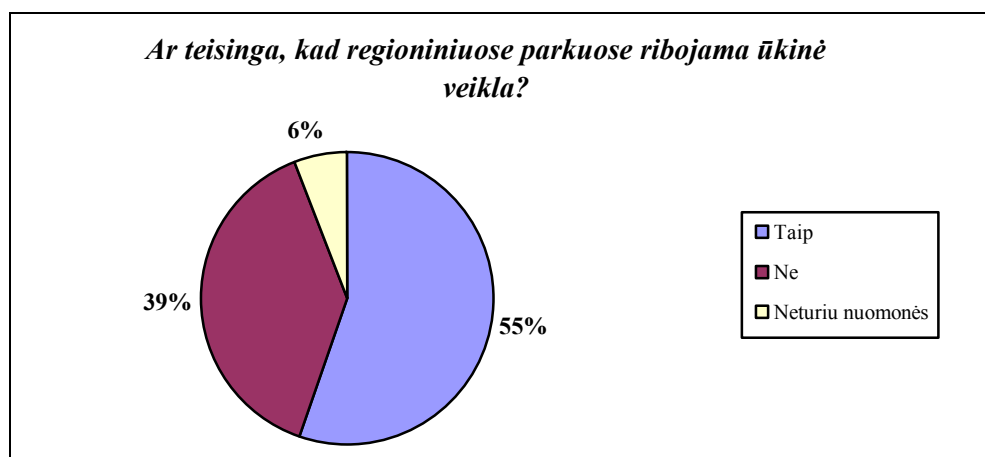
1. Giedrė Šarkutė, LR aplinkos ministerijos, Saugomų teritorijų strategijos skyriaus vyriausioji specialistė, el. paštas: g.sarkute@am.lt; tel.: (8-5) 2663567.
2. Lina Daugėlienė, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos, Apsaugos ir tvarkymo skyriaus vyriausioji specialistė, el. paštas: l.daugeliene@vstt.lt; tel.: (8-5) 2722739.
3. Vaidas Mockevičius, Metelių regioninio parko direkcijos vyriausiasis specialistas, el. paštas: v.mockevicius@meteliuparkas.lt; tel.: (8-318) 43649.
4. Vaidas Leonavičius, Vištyčio regioninio parko direkcijos vyriausiasis specialistas, el. paštas: v.leonavičius@vistytis.lt; tel.: (8-342) 63581
5. Vytautas Stonys, Lietuvos valstybinių parkų ir rezervatų asociacijos tarybos narys, el. paštas: v.stonys@trp.lt; tel.: (8-427) 59031.
6. Rasa Rutkauskienė, Anykščių regioninio parko direkcijos vyriausioji ekologė, el. paštas: rasa@res.lt; tel. nr.: (8-381) 50738.
7. Vytautas Rukas, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos, Planavimo ir kadastro skyriaus vyresnysis specialistas, el. paštas: v.rukas@vstt.lt; tel.: (8-5) 2721549.

ATLIKTO MOKSLINIO TYRIMO REZULTATAI

1 diagrama

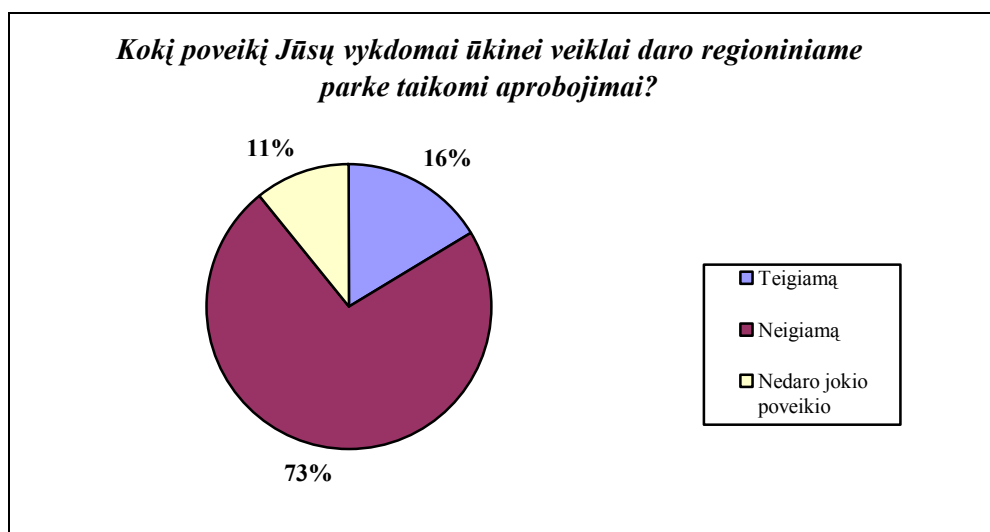
2 diagrama

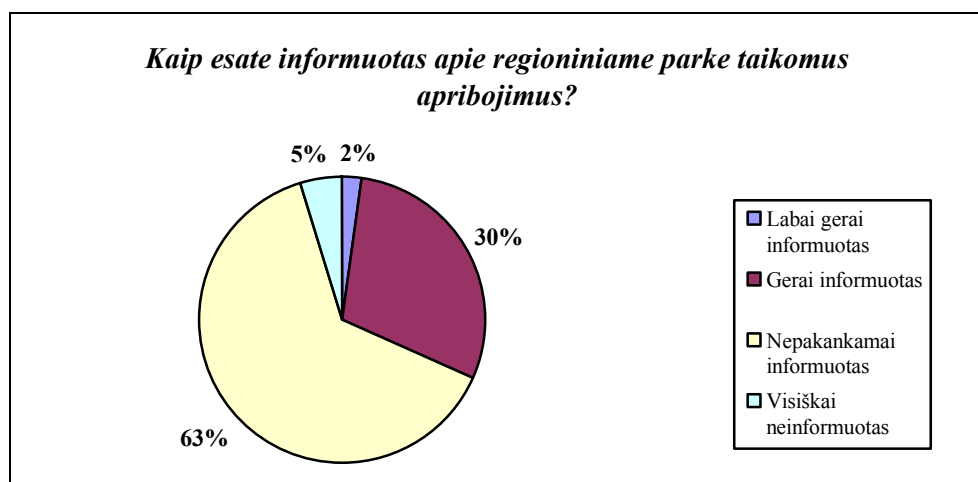
3 diagrama

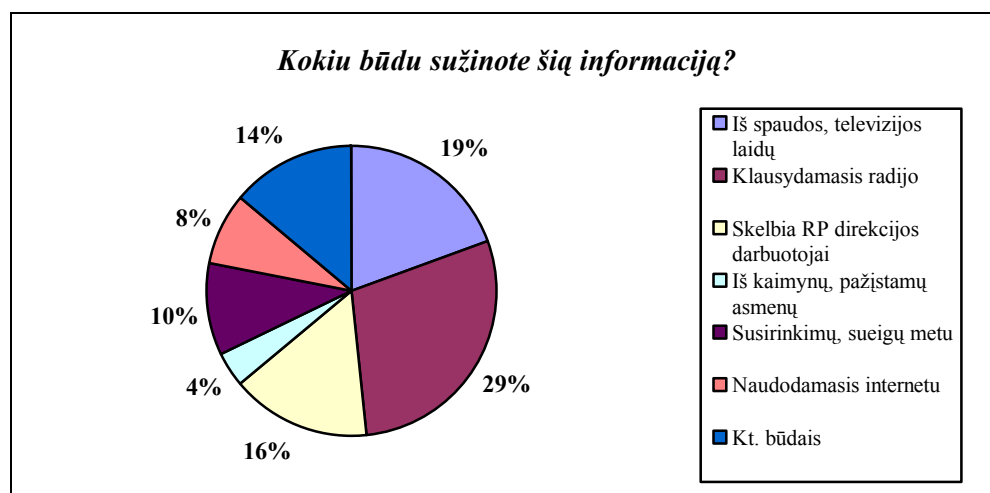
4 diagrama

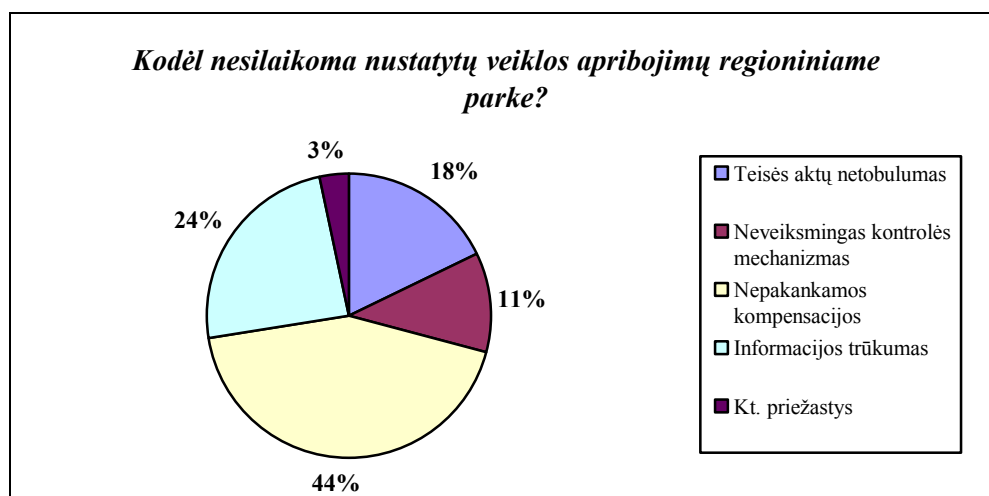
5 diagrama

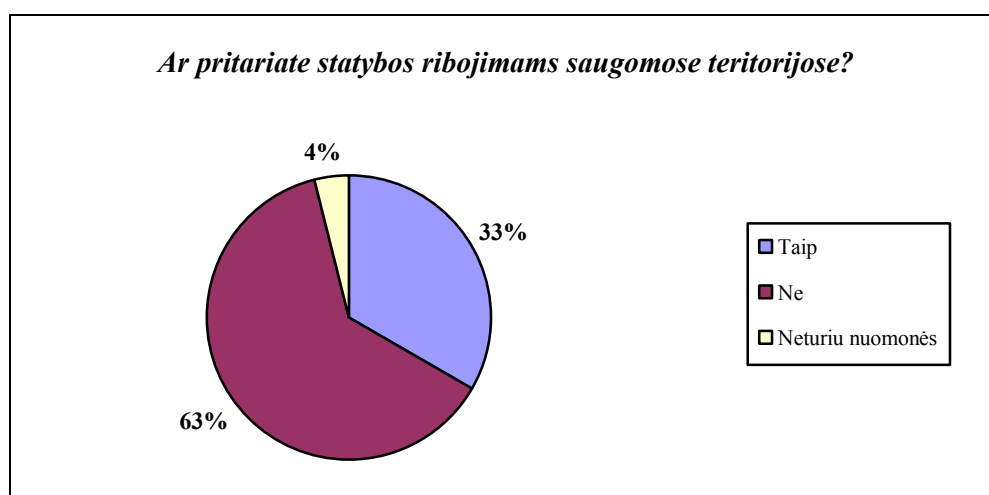
6 diagrama

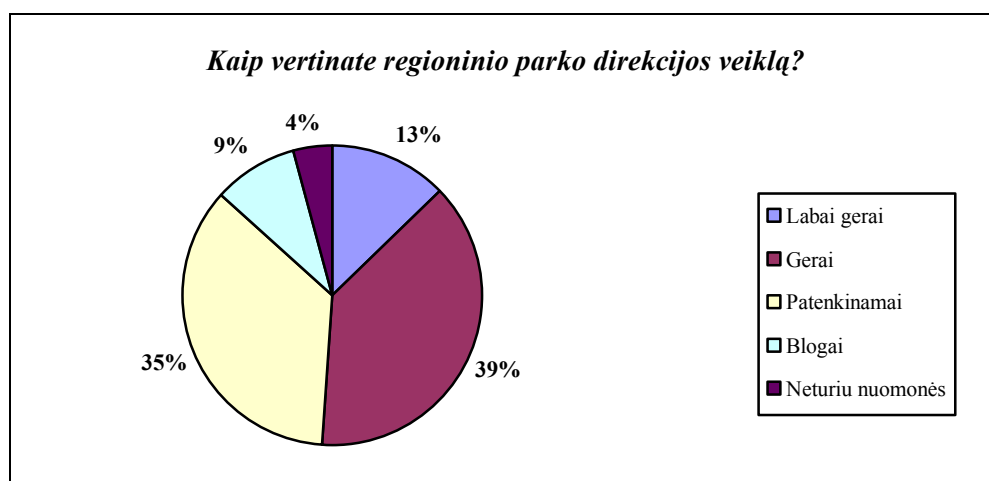
7 diagrama

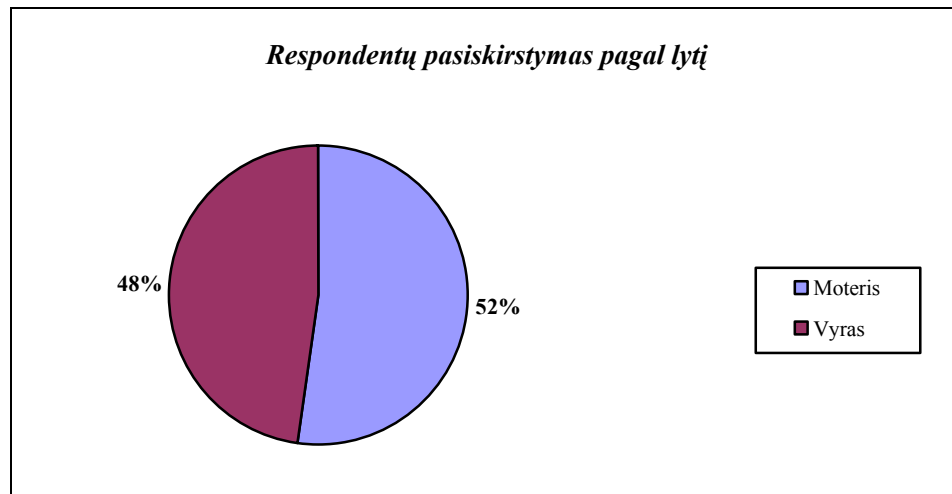
8 diagrama

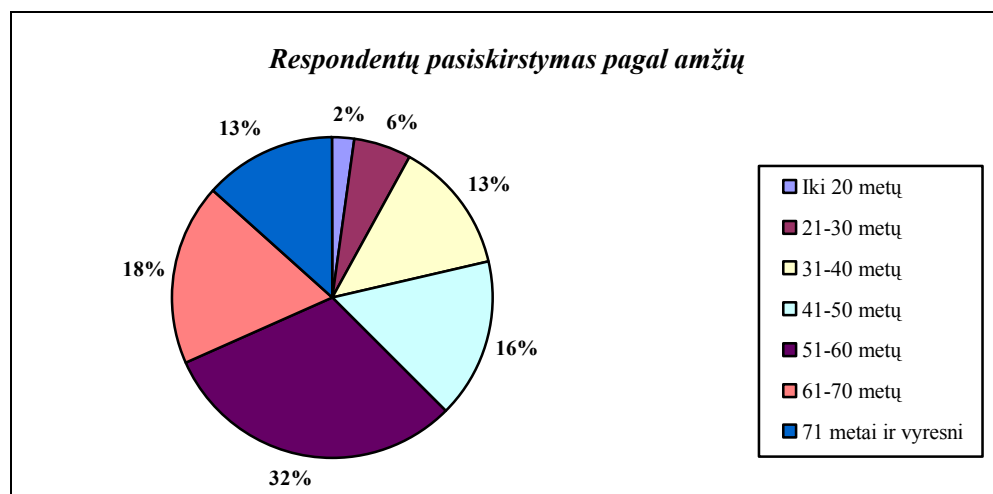
9 diagrama

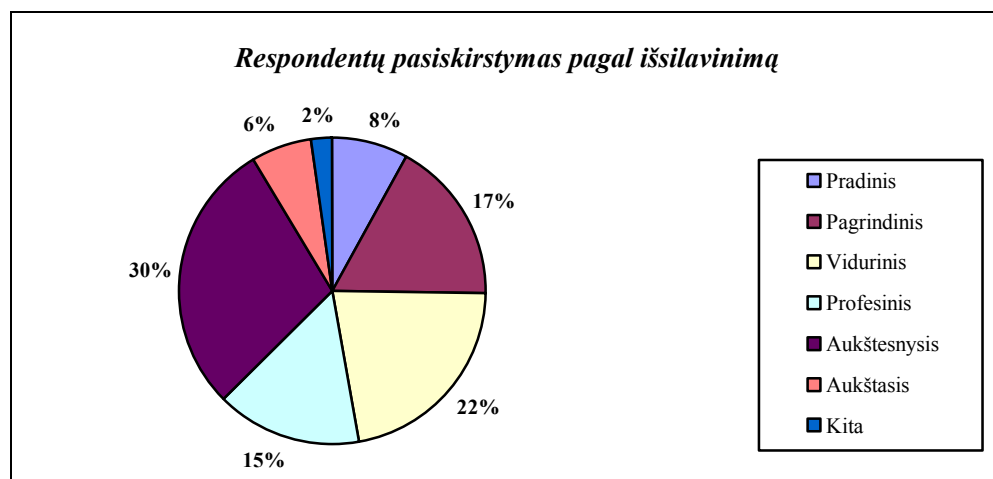
10 diagrama

11 diagrama

12 diagrama

ATMINTINĖ METELIŲ REGIONINIO PARKO GYVENTOJAMS

NAUJO PASTATO STATYBA AR SENO PASTATO REKONSTRUKCIJA.

Norėdami pradėti naujo pastato statybą ar seno pastato rekonstrukciją Metelių regioniniame parke, Jūs turite:

- kreiptis į Lazdijų rajono savivaldybę dėl statinio projektavimo sąlygų sąvado išdavimo – pateikti prašymą projektavimo sąlygoms kartu su nuosavybės dokumentais (projektavimo sąlygoms nustatyti savivaldybė pati kreipsis ir į Metelių regioninio parko direkciją);
- parengti statinio ar jo rekonstrukcijos projektą (jį rengia architektas, specialistas, turintis reikiamą kvalifikaciją. Projektai derinami savivaldybės, išdavusios projektavimo sąlygų sąvadą, Nuolatinėje statybos komisijoje);
- gauti statybos leidimą, kurį išduoda Lazdijų rajono savivaldybė. Turint techninį projektą, užpildomas prašymas statybos leidimui. Jį turint galima pradėti statybas.

Svarbu:

- Metelių regioniniame parke viename žemės sklype gali būti tik vienas gyvenamasis namas su priklausiniais. Neleidžiama statyti sublokuotų gyvenamųjų namų, išskyrus gyvenamąsias zonas;
- Sodyboje gali būti šie pastatai: gyvenamasis namas, lauko virtuvė, lauko rūsys, tvartas, daržinė (gali būti sujungta su tvartu), klėtis, svirnas, pirtis, malkinė, kiti priklausiniai ir statiniai (garažai, pastatai ūkinei veiklai) architektūriniais sprendimais turi būti derinami prie tradicinių pastatų;
- Nauji gyvenamieji namai ir priklausiniai statomi vieno aukšto, dvišlaičiais stogais. Gyvenamojo namo aukštis – iki 7 m., priklausinių – iki 9 m. (aukštis skaičiuojamas nuo pastato užstatomo ploto žemės paviršiaus nuolydžio vidurkio iki stogo kraigo);
- Gyvenamojo namo bendras užstatomas plotas – iki 120 m²;
- Kai žemės sklypo plotas yra iki 5 ha, sodybos pastatų bendras užimamas plotas – iki 220 m²;
- pagrindinė gyvenamųjų pastatų sienų ar išorės apdailos medžiaga – medis. Pjautinių rąstų (ne tekintų) sienos dažomos tamsia ruda ar juoda spalva, gali būti dervuotos. Mūrinių pastatų išorinės sienos apkalamos lentomis arba dailylentėmis. Tradicinis apkalimas yra vertikalus. Rąstinių pastatų sienos gali būti dažomos tamsia ruda, juoda spalva, o kitų konstrukcijų pastatai tradiciškai dažomi sodriomis spalvomis: geltona, žalia, ruda. Mūriniai ūkiniai pastatai tinkuojami;

NESUDĖTINGI AR LAIKINI STATINIAI

Norėdami sodyboje (namų valdoje) pasistatyti nesudėtingą ar laikiną statinį (pvz., pavėsinę, malkinę, lieptą ar tvorą), Jūs turite:

- parengti supaprastintą statinio projektą (jį gali rengti pats statytojas, taip pat bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, turintis statybos ar architektūros aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą bei atestuotas architektas);
- parengtam supaprastintam statinio projektui reikalingi Lazdijų rajono savivaldybės administracijos vyr. architekto ir Metelių regioninio parko direkcijos pritarimai;
- gavę Lazdijų rajono savivaldybės administracijos vyr. architekto ir Metelių regioninio parko direkcijos pritarimus, galėsite pradėti statybą.

Svarbu:

- Norint pastatyti nesudėtingą ar laikiną statinį – statybos leidimo nereikia. Raštiški valstybės tarnautojų pritarimai, suteikiantys teisę statyti, rekonstruoti, kapitališkai remontuoti ar griauti nesudėtingus statinius, galioja 3 metus;
- Tiesiant inžinerinius tinklus bei jų įvadus namų valdos ribose be nurodytų valstybės tarnautojų raštiškų pritarimų reikalingi ir inžinerinių tinklų savininkų raštiški pritarimai;

- Laikinus statinius leidžiama statyti ir naudoti tik ribotą laiką - ne ilgiau kaip 3 metus. Savivaldybės administracija ir regioninio parko direkcija raštu pateiktame pritarime turi nurodyti datą, iki kada statinį privaloma nugriauti arba kitaip pašalinti;
- Vandens telkinių pakrantėse greta esamų sodybų, parengus statinio supaprastintą projektą, gali būti įrengtas medinis lieptas iki 15 m ilgio nuo vandens telkinio kranto, ne didesnis kaip 30 m² ploto;
- Pavėsinės ir stoginės statomos iš medžio, stogų danga – skiedros, lentelės arba nendrės;
- Metelių regioninio parko rekreacinėse, gyvenamosiose ir ūkinėse zonose, tam tikslui skirtose vietose, numatytose specialiuosiuose planuose, gali būti įrengiami laikini statiniai, lengvai išardomi ir kilnojami sezoniniai statiniai (paviljonai, palapinės) įvairiems renginiams organizuoti, vasaros teatrai, estrados, atviros šokių aikštelės.

STOGO DANGOS KEITIMAS.

Norėdami pakeisti stogo dangą, Jūs turite:

- gauti pritarimą iš Lazdijų rajono savivaldybės architekto ir Metelių regioninio parko direkcijos įgalioto specialisto.

Svarbu:

- Statybos leidimas reikalingas tik keičiant pastato stogo konstrukciją. Keičiant pastato stogo dangą į kitą, tokio pat tipo (vienoda spalva ir tekstūra) dangą, leidimo statybai nereikia;
- Gyvenamųjų ir ūkinių pastatų stogai gali būti dengiami čerpėmis arba jų imitacijomis. Tradicinė stogų danga – gontai, nendrės, skiedros. Stogai dažomi tamsiomis (ruda, juoda, pilka) spalvomis.

TVORŲ TVĖRIMAS.

Norėdami sodybas (namų valdas) aptverti tvora, Jūs turite:

- sodybas (namų valdas) leidžiama aptverti ne aukštesnėmis kaip 1,5 m aukščio neperregimomis tvoromis. Rekomenduojama tverti ažūrinėmis tvoromis (iš virbų, vielos, tašelių) be cokolių;
- turėti rašytinį gretimo sklypo savininko sutikimą, jei tvora statoma ant sklypo ribos.

Svarbu:

- Neleidžiama užtverti rekreacinių teritorijų, paežerių, paupių, apžvalgos aikštelių (regyklų) ir pravažiavimų bei praėjimų į juos, pažintinių takų ir kelių, saugomų atvirų kraštovaizdžio erdvių, užstatyti ar kitaip riboti Metelių regioninio parko lankymą.

KŪDROS KASIMAS.

Norėdami iškasti kūdrą, Jūs turite:

- turėti supaprastintą projektą (jei kūdra ne didesnė kaip 5000 m² – statybos leidimas kūdrai įrengti nereikalingas);
- Lazdijų rajono savivaldybės įgalioto tarnautojo bei Metelių regioninio parko direkcijos atstovo pritarimą.

Svarbu:

- Kūdrą kasti galima namų valdoje arba ūkininko sodybos žemės ūkio paskirties žemės sklype. Draustiniuose, įskaitant ir draustinius, esančius regioniniame parke, leidžiama įrengti ne didesnes kaip 1000 kv. m ploto kūdras.